

unesco

Valentina Bodrug-Lungu
Eugenia Ganea

Valorificarea dimensiunii de gen în educație

Ghid metodologic

Valorificarea dimensiunii de gen în educație

Proiect finanțat de Uniunea Europeană

VALORIFICAREA DIMENSIUNII DE GEN ÎN EDUCAȚIE: Ghid metodologic

Autoarele:

Valentina BODRUG-LUNGU,

*Profesor universitar,
Universitatea de Ștat din Moldova*

Eugenia GANEA,

Expertă în politici de gen

Chișinău, 2021

Lucrarea este editată cu suportul financiar al Comisiei Naționale a Republicii Moldova pentru UNESCO în cadrul Programelor de Participare UNESCO și a proiectului „**Advocacy pentru educație de calitate prin integrarea perspectivei de gen în învățământul superior și știință**”

[Advocacy for quality education through gender mainstreaming in high education and science]

Lucrarea a fost aprobată la ședința Consiliului Facultății Psihologie și Științe ale Educației, Sociologie și Asistență Socială, Universitatea de Stat din Moldova din 02.12.2021.

Coordonatoare: Luminița DRUMEA, Om Emerit, doctor în filologie, secretar general adjunct al Comisiei Naționale a Republicii Moldova pentru UNESCO

Recenzente:

Maia ȘEVCIUC,

doctor în pedagogie, profesor universitar Universitatea de Stat din Moldova

Svetlana TOLSTALA,

doctor în psihologie, conferențiar universitar Universitatea de Stat din Moldova

Redactare: autoredactare

Responsabilă de ediție: Drumea Luminița

2

Selectarea și prezentarea informației, precum și opiniile expuse în această publicație aparțin autoarelor și nu reflectă obligatoriu viziunea UNESCO

Se distribuie gratuit

DESCRIEREA CIP A CAMEREI NAȚIONALE A CĂRȚII DIN REPUBLICA MOLDOVA

Bodrug-Lungu, Valentina.

Valorificarea dimensiunii de gen în educație : Ghid metodologic / Valentina Bodrug-Lungu, Eugenia Ganea ; coordonatoare: Luminița Drumea ; Instituția Privată Publicație Periodică “Stratum plus”, Comisia Națională a Republicii Moldova pentru UNESCO. – Chișinău : Stratum Plus, 2021 (F.E.-P. “Tipografia Centrală”). – 160 p. : fig., tab.

Referințe bibliogr.: p. 154-159 (75 tit.). – Apare cu suportul financiar al Comisiei Naț. a Rep. Moldova pentru UNESCO. – 700 ex.

ISBN 978-5-88554-041-4.

305(075)

B 61

ISBN 978-5-88554-041-4.

© Comisia Națională a Republicii Moldova pentru UNESCO, 2021

© Instituția Privată Publicație Periodică „Stratum plus”

CUPRINS

CUVÂNT introductiv	5
ABREVIERI	7
CAPITOL I. Delimitări conceptuale în domeniul egalității de gen	9
Tema 1. Introducere în egalitatea de gen.	9
Tema 2. Rolurile de gen	21
Tema 3. Stereotipurile de gen și prejudecățile	29
Tema 4. Discriminarea în bază de gen și hărțuirea sexuală	42
Tema 5. Din istoria feminismului	49
Tema 6. Socializarea și educația de gen	60
Tema 7. Rolul familiei în educația de gen a tinerei generații	79
Tema 8. Perspectivele educației de gen în contextul noilor educații	96
CAPITOL II. Sugestii de activități/exerciții	111
Tema 1. Introducere în egalitatea de gen.	111
Tema 2. Rolurile de gen	125
Tema 3. Stereotipurile de gen și prejudecățile	127
Tema 4. Discriminarea în bază de gen și hărțuirea sexuală	132
Tema 5. Din istoria feminismului	134
Tema 6. Socializarea și educația de gen	136
Tema 7. Rolul familiei în educația de gen a tinerei generații	145
Tema 8. Perspectivele educației de gen în contextul noilor educații	146
REFERINȚE bibliografice	154

INTRODUCERE

Standardele internaționale în domeniul egalității de gen [47] stipulează includerea principiului egalității de gen în legislația națională, inclusiv în documentele privind educația, dar și a perspectivei de gen în toate politicile educaționale. Agenda de Dezvoltare Durabilă 2030 [69] indică asupra importanței conexiunilor dintre egalitatea de gen și educația.

Dreptul la educație reprezintă unul din drepturile umane de bază, iar asigurarea egalității de gen este una din condițiile fundamentale pentru realizarea deplină a acestuia.

Egalitatea de gen este o prioritate globală pentru UNESCO și este indisolubil legată de eforturile sale de a promova dreptul la educație și de a sprijini realizarea Obiectivelor de Dezvoltare Durabilă (ODD). Agenda "Educația 2030" promovează egalitatea de gen în și prin educație, astfel încât femeile și bărbații, fetele și băieții să aibă acces egal și tratament echitabil în procesul educațional, ajungând la rezultate echitabile și avansare în toate sferele vieții.

Activitatea UNESCO privind educația și egalitatea de gen este ghidată de Strategia UNESCO pentru egalitatea de gen în și prin educație (2019–2025) și Planul de acțiune pentru egalitatea de gen (2014–2021, revizuire 2019). Mandatul UNESCO implică punerea în aplicare a unei agende educaționale semnificative și ample, pentru a acoperi mai multe probleme sensibile, care reprezintă astăzi o adevărată provocare, cum ar fi inegalitatea de gen, inechitatea, discriminarea și excluderea, manifestate prin diferite modalități și în contexte diverse. Femeile și bărbații trebuie să se bucure de oportunități egale, alegeri, capacități, putere și cunoștințe ca cetățeni egali. Dotarea fete-

lor și băieților, femeilor și bărbaților cu cunoștințele, valorile, atitudinile și abilitățile pentru a aborda disparitățile de gen este o condiție prealabilă pentru construirea unui viitor durabil pentru toți [70].

Prezenta lucrare: „*Valorificarea dimensiunii de gen în educație*”. *Ghid metodologic*, a fost concepută ca un suport educațional de gen pentru studenți – viitori profesori. Finalitățile disciplinei vizează formarea următoarelor competențe:

1. Competența de abordare prospectivă a complexității problematicii gender și conexiunii cu sistemul educațional.
2. Competența de identificare și analiză a factorilor care contribuie la formarea identității de gen a femeilor / fetelor și bărbaților / băieților.
3. Competența de sinteză și analiză a diferențelor/asemănarilor dintre genuri și a stereotipurile de gen și impactului acestora asupra oamenilor.
4. Competența de identificare a problemelor cuplului și familiei contemporane din perspectiva de gen.
5. Competența de analiză de gen a sistemului educațional și valorificare a dimensiunii de gen în educație.
6. Competența de sinteză, proiectare și utilizare a metodelor și formelor eficiente de educație de gen a tinerilor.

Ghidul metodologic va contribui la formarea la studenți a competențelor sensibile la gen în cadrul procesului de formare profesională inițială în context universitar.

ABREVIERI

EG	Egalitatea de gen
EDD	Educația pentru Dezvoltare Durabilă
HG	Hotărârea Guvernului
HS	Hărțuirea sexuală
ODD	Obiectivele de dezvoltare durabilă
RM	Republica Moldova
UNESCO	Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură

CAPITOLUL I.

DELIMITĂRI CONCEPTUALE ÎN DOMENIUL EGALITĂȚII DE GEN

TEMA 1. INTRODUCERE ÎN EGALITATEA DE GEN

1.1. ASPECTE DISTINCTIVE ALE TERMENILOR: SEX VS GEN/GENDER

Termenii „sex” și „gender” au înțelesuri specifice, care sunt adesea confundate în folosirea zilnică. Sexul definește deosebirile biologice dintre bărbați și femei. Genul definește relațiile sociale existente între bărbați și femei. „Gender” în traducere din engleză semnifică „gen social”.

Termenul „sex” include următoarele caracteristici: biologic, înăscut, constant, universal. Termenul „gen/ gender”: social, comportament învățat, se schimbă în timp, se schimbă în cadrul culturii existente și de la o cultură la alta, sub influența mai multor factori (politici, sociali, economici, culturali, religioși).

Sex – Diferența fizică și constituțională dintre bărbat și femeie, dintre mascul și femelă; totalitatea caracterelor specifice care-i diferențiază după organele genitale.

Sursa: DEX, online <https://dexonline.ro/definitie/sex>

În general, oamenii se nasc fie femei, fie bărbați. Corpurile femeilor și ale bărbaților sunt diferite și au roluri distincte în procesul de reproducere. Această diferență biologică dintre femei și bărbați a

existat din totdeauna și în orice parte a lumii, indiferent de condițiile de trai, statut social, origine etnică sau rasială.

Diferența sex – gen / gender a fost teoretizată de psihologul Robert Stoller (1968), genului atribuindu-se semnificația de diferență construită și interpretată social și cultural între două categorii sociale distincte: „bărbați” și „femei”. Aceste diferențe au totodată un caracter normativ, în sensul că cine nu se conformează rolului de gen este văzut(ă) ca deviant(ă) din naștere sau socializat(ă) inadecvat. Deci sexul operează cu distincția biologică („sex feminin”, „sex masculin”), iar genul / gender – cu cea social-culturală („feminitate”, „masculinitate”).

Sex = Diferențele biologice dintre femei și bărbați	Gen = Relațiile sociale dintre femei și bărbați
- Doar femeile pot naște și alăpta - Doar bărbații pot insemina - Vocea băieților se schimbă la pubertate, cea a fetelor nu etc.	- Femeile pot fi buni Prim-miniștri - Bărbații pot avea grijă de creșterea și educarea copiilor - Femeile, în mediu, primesc salarii mai mici comparativ cu bărbații etc.

Tradițional, prima noțiune se aplică pentru desemnarea particularităților fizico-anatomice ale oamenilor, în baza cărora ființele umane se disting în femei și bărbați. Sexul omului (adică particularitățile biologice) se considera fundamentul și cauza primordială a deosebirilor psihologice și sociale dintre femei și bărbați.

Ce este identitatea de gen? Identitatea de gen se referă la faptul cum o persoană se percepe ca gen: masculin sau feminin. Societatea prescrie reguli arbitrare sau roluri de gen (cum o persoană trebuie sau nu trebuie să se îmbrace, să aibă o părere despre sine, să acționeze, să simtă, să se manifeste în relații cu alții, etc.). Oamenii care nu se încadrează în aceste limite, nu îndeplinesc rolurile tradițional atribuite femeilor și bărbaților, deseori sunt supuși unui tratament neadecvat

sau discriminării, de la etichetare până la excludere, hărțuire verbală, abuz, violență.

Paralel cu deosebirile de ordin biologic dintre oameni, există divizarea rolurilor lor sociale, a formelor de activitate, deosebiri de comportament și în caracteristicile emoționale. Antropologii, etnografi și istoricii demult au stabilit relativitatea reprezentărilor „tipic bărbătesc” și „tipic femeiesc”: ceea ce într-o societate se consideră în exclusivitate pentru bărbați (prin comportament, trăsătură de caracter), în altă societate este atribuit femeilor.

Diversitatea de caracteristici sociale ale femeilor și bărbaților care se constată în lume, identitatea caracteristicilor biologice ale oamenilor, ne permite să concluzionăm că sexul biologic nu poate explica deosebirile privind diversele roluri sociale, existente în diferite societăți. Astfel a apărut noțiunea de gender care semnifică totalitatea normelor sociale și culturale pe care societatea le impune oamenilor în funcție de sexul lor biologic. Nu sexul biologic, ci normele socio-culturale determină, în ultima instanță, calitățile psihologice, modelele de comportament, tipurile de activitate, profesiile femeilor și ale bărbaților. A fi femeie sau bărbat în societate înseamnă nu numai să posezi anumite particularități biologice – aceasta înseamnă să îndeplinești anumite roluri de gen.

Gender/Gen – attribute și oportunități sociale asociate cu a fi femeie sau bărbat și cu relațiile dintre femei și bărbați și fete și băieți, precum și cu relațiile dintre femei și cele dintre bărbați.

Sursa: <https://eige.europa.eu/thesaurus/terms/1141?lang=ro>

„Gen” – rolurile, comportamentele, activitățile și attributele construite social, pe care o societate dată le consideră adecvate pentru femei și bărbați.

Sursa: Convenția Consiliului Europei privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice (2011)

Gen / gender este un concept dinamic: înțelesul său în orice mediu se schimbă de-a lungul timpului și este influențat de o serie de concepte sociale specifice cum ar fi: rasa, etnia, vârsta, clasa socială și altele. În fiecare mediu gender este o categorie majoră în organizarea relațiilor sociale și culturale, deși responsabilitățile specifice variază de la o societate la alta.

Gen / Gender înseamnă:

- o nouă abordare în privința limbajului și modului de gândire a femeilor și bărbaților;
- o nouă abordare a rolurilor, pe care femeile și bărbații le pot realiza în viața personală și publică, noi modele de comunicare, pe care femeile și bărbații le pot utiliza în raporturile interumane și publice, o nouă imagine a femeilor în mediul și viața publică;
- o modernizare a educației nu numai a femeilor, dar și a noilor generații de bărbați și femei în ce privește relațiile sociale reciproce.

Toate împreună presupun depășirea diferenței simpliste, tradiționale între sexe, o interpretare a acestora din perspectiva dezvoltării. Inovația constă în trecerea de la demersuri vizând femeile în izolare la abordări complexe ce vizează relațiile de putere dintre femei și bărbați.

Gender nu presupune doar relațiile femei – bărbați, ci și analiza diferențelor între rolurile, responsabilitățile, barierele și oportunitățile bărbaților și femeilor într-un anumit context social, în evoluția lor sub influența clasei sociale, religiei și culturii, vârstei, etniei, la care se adaugă mediul geografic, economic și politic. În acest context social rolurile de gen se pot manifesta în mod flexibil sau rigid, identic sau diferit, complementar sau conflictual. În noua viziune este esențial că aceste diferențieri sunt dependente de loc și de timp și se pot schimba.

Boxa 1. Roluri de gen – „Construcții culturale”

- Bărbații din clasele nobiliare ale Europei purtau ciorapi de mătase, bijuterii și pantofi cu tocul înalt. Ei au renunțat la aceasta doar după Revoluția Franceză și începând cu epoca victoriană care a debutat în 1837.
- Femeile și bărbații au purtat același tip de îmbrăcăminte pentru multe secole. Romanii și grecii antici purtau tunici, iar îmbrăcămintea tradițională în China, India, Japonia și Malaiezia a fost întotdeauna unisex.
- În secolul al IV-lea d.C. femeile din lumea vestică purtau pantaloni adaptați după modelul persan. La acel moment în istorie pantalonii erau considerați nepotriviti pentru bărbați. La un moment dat în timpul Evului Mediu femeile și-au schimbat pantalonii cu rochii, astfel apărând în vest moda diferențiată pe sexe.
- La sfârșitul secolului al XIX-lea când unele femei au început să poarte pantaloni în public, erau considerate scandaloase și unele dintre ele au fost chiar arestate și închise.
- Bărbații japonezi poartă kimonouri, bărbații din Samoa poartă saronguri, bărbații beduini poartă robe largi. Bărbații din Amazonia, Bali, Egipt, Grecia, Hawaii, Kenya, Coreea, Samoa, Scoția și Tibet poartă fuste.
- În civilizația Maya doar bărbații purtau diferite ornamente și bijuterii considerându-se că femeile nu au nevoie de aceasta deoarece cea mai mare bijuterie a lor este capacitatea de a naște.

Sursa: Curic.I. *Pași spre Țara Egalității: o provocare pentru fete și băieți*, 2004, p.14

1.2. CE REPREZINTĂ „EGALITATEA ÎNTRE FEMEI ȘI BĂRBAȚI”?

Egalitatea de gen (egalitatea între femei și bărbați) se referă la drepturi, oportunități și responsabilități egale pentru femei și bărbați, fete și băieți. Egalitatea nu semnifică faptul că femeile și bărbații vor deveni la fel, ci faptul că drepturile femeilor și bărbaților, responsabilitățile și oportunitățile lor nu vor depinde de faptul că s-au născut femei sau bărbați. Egalitatea de gen se referă la faptul că interesele, necesitățile și prioritățile atât ale femeilor, cât și ale bărbaților sunt luate în considerare, recunoscându-se diversitatea diferitor grupuri de femei și bărbați.

Egalitate între femei și bărbați – egalitate în drepturi, șanse egale în exercitarea drepturilor, participare egală în toate sferele vieții, tratare egală a femeilor și bărbaților.

Legea nr. 5-XVI din 09.02.2006 cu privire la asigurarea egalității de șanse pentru femei și bărbați

Egalitatea de gen nu se referă doar la femei, aceasta vizează atât femeile, cât și bărbații în toate domeniile vieții. Egalitatea dintre femei și bărbați este interconectată cu respectarea drepturilor omului, este o condiție prealabilă și un indicator al dezvoltării durabile, accentul fiind pus pe persoană. Egalitatea se măsoară în termeni de acces și control asupra resurselor și participarea la luarea deciziilor, inclusiv la funcții de conducere.

Egalitatea între bărbați și femei – principiul feminismului liberal-reformist, înaintat încă în 1792 de către Mary Wollstonecraft. Realizarea egalității juridice a genurilor a avut loc în câteva etape. Egalitatea presupune independența în viziune, autonomie, responsabilitate și participarea celor două genuri în toate sferele vieții publice și private. Conceptul de egalitate între genuri, în afara oricărei referiri la diferențele legate de sex, se opune conceptului inegalității dintre

genuri, respectiv diferențelor dintre condițiile de viață ale femeilor și bărbaților.

Principiul egalității este cel mai important concept promovat de Convenția asupra eliminării tuturor formelor de discriminare față de femei. Însă conceptul crea probleme, deoarece termenul „egalitate” aplicabil femeii era tratat ca „drept de a fi egală cu bărbații”. Pretextul de a trata anume astfel această noțiune a apărut datorită faptului că femeile suportau inegalități și discriminări pe piața forței de muncă și la remunerarea muncii. Ele se ciocneau de inegalități în sfera accesului la sistemul de sănătate, la aplicarea drepturilor în familie, a drepturilor legate de cetățenie etc. La acest nivel de argumentare, a fi egală cu bărbatul înseamnă a avea drepturi egale cu ale bărbatului.

Problema a apărut și din cauză că noțiunea de egalitate și-a extins sensul, fiind tratată în felul următor: dacă femeile aspiră să fie egale cu bărbații, atunci cu ele trebuie să ne comportăm la fel ca și cu bărbații sau, dacă femeile doresc egalitate, ele trebuie să facă totul ce fac bărbații. Din această afirmație reiese, că femeile urmează a fi tratate de pe poziția normelor masculine. Deci, nu se mai ține cont de faptul, că femeile se deosebesc de bărbați. Dacă regulamentul, comportamentul solicitat, procesele în cadrul cărora este soluționată o problemă, mecanismele instituționale etc. sunt identice pentru bărbați și femei, atunci ultimele se pomenesc în condiții nefavorabile dat fiind diferențele dintre acești doi actori ai societății.

Pentru început este necesar de a înțelege, că condițiile de viață ale femeilor și bărbaților se deosebesc semnificativ, în mare măsură datorită funcției reproductive a femeilor. Problema constă nu în existența acestor diferențe ci în faptul, că ele nu trebuie să aibă impact negativ asupra condițiilor de viață ale femeilor și bărbaților, să ducă la discriminare. Dimpotrivă, acestea trebuie luate în considerație la elaborarea politicilor și strategiilor de dezvoltare, manifestându-se în repartizarea echitabilă a posibilităților economice, sociale, politice.

Egalitatea de gen — Viziune a Drepturilor Omului

Viziunea drepturilor omului încorporează acceptarea drepturilor **egale și inalienabile ale femeilor și bărbaților**

Egalitatea de Gen în:

- **Drepturi**
- **Responsabilități / obligațiuni**
- **Oportunități / participare a F / B în toate sferile**

Egalitatea de Gen este crucială pentru:

- **Bunăstarea persoanelor fizice**
- **Evoluția societăților**
- **Dezvoltarea țărilor**

16

Egalitatea genurilor nu se reduce la egalitatea totală până la diminuarea deosebirilor biologice. În același timp această egalitate nu trebuie să stabilească drept normă condițiile și modul de viață caracterizat bărbaților.

În scopul determinării sensului egalității între femei și bărbați N. Șvedova (Rusia) menționează importanța a două componente:

- 1) structura socială a genului (sexului masculin sau feminin) și
- 2) relațiile între genuri [62].

Problema constă în faptul, că politica și structurile social-politice joacă rolul primordial în modelarea condițiilor de viață și deseori instituționalizează păstrarea și reproducerea statutului unuia din genuri, respectiv, „conservarea lucrurilor existente” la nivel de guvernare și putere politică (de ex. În Moldova se atestă o disproporție de gen semnificativă la nivel de luare a deciziilor și în structurile de stat și în partide). Istoria îndelungată de discriminări și limitări, legată de statutul și rolurile ambelor genuri, involuntar și subtil influențează comportamentele și deciziile zi de zi ale persoanelor.

La acest capitol trebuie menționată și importanța relațiilor între genuri. Noțiunea apartenenței de gen include și un element ierarhic (istoric), în conformitate cu acesta bărbații fiind considerați ființe superioare față de femei și, respectiv, comportamentele și valorile bărbaților sunt mai semnificative decât cele ale femeilor. Aceasta înseamnă, că „norma” caracteristică bărbaților, este un standard pentru întreaga societate, care o reflectă în deciziile și structurile sale politice. Ultimele deseori, nu neapărat intenționat, reproduc inegalitatea între genuri.

• În ce constă diferența dintre „egalitatea de gen” și „echitatea de gen”

Echitatea de gen reprezintă procesul de atitudine echitabilă față de femei și bărbați, fapt ce necesită măsuri speciale de compensare a gafelor istorice și sociale, a situațiilor discriminatorii care împiedică femeile și bărbații să ocupe poziții egale. Iată de ce echitatea de gen duce la egalitate.

În același timp este extrem de important de a conștientiza faptul, că nu toți bărbații și nu toate femeile sunt identici, că diferențele în rândul femeilor și în rândul bărbaților, pot fi mult mai esențiale decât diferențele de gen.

Există opinia precum că egalitatea este definită drept o atitudine similară față de toți, indiferent de aptitudinile și particularitățile personale. Un asemenea punct de vedere își are rădăcinile în convingerea că toți oamenii sunt egali, și, prin definiție, a-i trata pe toți într-o manieră identică este echitabil.

Acest mod de abordare face abstracție de caracteristicile fizice, sociale, economice și experiența de viață a femeilor și bărbaților, dar și a grupurilor sociale specifice, precum sunt persoanele cu dizabilități, reprezentanții populației băștinașe și ai minorităților naționale.

Echitatea socială reprezintă o formă a relațiilor sociale, pentru care sunt caracteristice drepturi și libertăți similare a indivizilor, egali-

17

tatea lor în fața legii. Iar egalitatea genurilor constă în deținerea de către femei și bărbați a aceluiași statut prin intermediul condițiilor egale pentru realizarea drepturilor și potențialului uman. Cu alte cuvinte, egalitatea genurilor reprezintă echitatea socială a genurilor cu luarea în considerație a specificului relațiilor interpersonale și a statutului genurilor în societate.

Egalitatea este un principiu, potrivit căruia tuturor oamenilor, indiferent de sex, rasă sau capacități li se asigură șanse egale de acces la realizările unui anumit curs politic.

Să vedem ce se întâmplă atunci, în cazul în care oferim la două persoane câte un coș de căpșuni. Dacă unul dintre ei face alergie la căpșuni, atunci cei doi nu vor avea același beneficiu de pe urma acestui tratament egal. Astfel, nu s-a ținut cont de faptul că persoanele în cauză au particularități, interese și preferințe diferite. O atitudine egală, echitabilă față de acești indivizi presupune alegerea pentru ei a acelor fructe, pe care le-ar putea savura ambii sau oferirea diferitelor soiuri, ținând cont de preferințe.

Egalitatea de gen se măsoară în funcție de egalitatea de șanse sau de acces egal la beneficii/rezultate a femeilor și/or bărbaților. **Echitatea de gen** reprezintă tratarea corectă a femeilor și bărbaților în corespundere cu nevoile acestora (echivalente în ceea ce privește drepturile, prestațiile, angajament și oportunitate).

Echitatea de gen se referă la crearea de condiții pentru femei și bărbați în funcție de necesitățile individuale și de grup ale acestora. De exemplu, femeile ar trebui să fie libere să solicite zile de odihnă atunci când au menstruație sau locul de muncă ar trebui să fie acomodat, astfel încât persoanele care au menstruație să poată beneficia de un loc unde se pot relaxa, așa cum menstruația este deseori dureroasă și creează disconfort. Un alt exemplu de echitate de gen este cel de acomodare a spațiilor de muncă, de agreement la necesitățile femeilor care alăptează.

• Abordare neutră, sensibilă și transformatoare a egalității de gen

Abordarea gender-neutră – neutră din punctul de vedere al genului – vizează abordările, politicile sau situațiile fără impact diferențiat pozitiv sau negativ în ceea ce privește relațiile de gen sau egalitatea dintre femei și bărbați. Termenul „neutră din punctul de vedere al genului” se referă la faptul că ceva nu este asociat nici cu femeile, nici cu bărbații. Se poate referi la diferite aspecte, precum concepte sau limbaje. De multe ori însă, ceea ce este perceput ca fiind neutră din punctul de vedere al genului, inclusiv în domeniul statistic sau al diseminării datelor culese cu privire la o populație, reflectă în practică insensibilitatea la gen (nerecunoașterea specificului de gen) [64].

Abordarea sensibilă la gen – vizează abordări, politici și programe care iau în considerare particularitățile vieților femeilor și bărbaților, urmărind eliminarea inegalităților și promovarea egalității de gen, inclusiv distribuirea egală a resurselor, care abordează și iau deci în considerare dimensiunea de gen.

Abordarea transformatoare:

- abordarea transformatoare de gen examinează în mod activ și contribuie la schimbarea normelor rigide de gen și dezechilibrelor de putere. Transformând normele și practicile de gen dăunătoare, inechitabile în cele pozitive, putem îmbunătăți revendicarea drepturilor și contribui la bunăstarea tuturor, preveni violența în bază pe gen (GBV) și spori egalitatea de gen;
- abordarea transformatoare de gen înseamnă că promovarea egalității de gen – controlul comun al resurselor și luarea deciziilor – și abilitarea femeilor sunt esențiale pentru intervenție. În acest sens este propusă abordarea femeilor nu doar ca victime, dar și în calitate de agenți ai schimbării, dar și implicarea activă a bărbaților în promovarea și asigurarea egalității de gen ”de facto”;

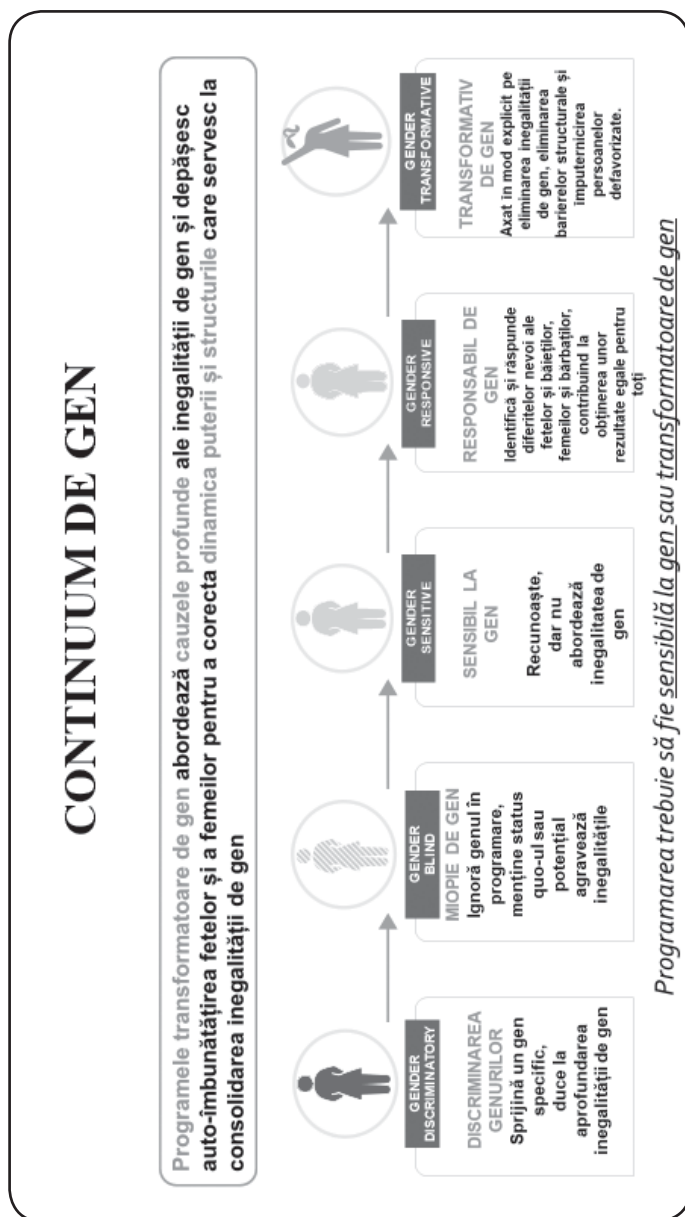

Figura 1. Continuum-ul de gen.

- abordarea transformatoare vizează abordarea cauzelor structurale ale inegalității de gen și ale discriminării bazate pe gen, inclusiv prin implicarea activă a bărbaților și a băieților în combaterea rolurilor și a stereotipurilor de gen.

Sarcini pentru reflecții / lucrul individual / în grup:

- Determinați și explorați aspectele distinctive ale termenilor „sex” și „gen”, prezentate în figura 6 (Cap. II. Sugestii pentru activități).
- Discutați Modele de abordare a egalității genurilor (Sugestii pentru activități, 1.2).
- Analizați componentele continuum-ului de gen (Figura 1).
- Puneți în dezbatere Argumente în favoarea egalității în drepturi ale femeilor cu bărbații (Sugestii pentru activități, 1.3).

TEMA 2. ROLURILE DE GEN

2.1. ROLURILE DE GEN VS SEX-ROLURI

O perioadă îndelungată s-a considerat că diferențele biologice (în special rolurile diferite ale femeilor și bărbaților în procesul de reproducere, dar și alte diferențe fiziologice) erau decisive pentru stabilirea ulterioară a rolurilor femeilor și bărbaților în viață. Astfel, de exemplu, divizarea activității de muncă în cea femeiască și cea bărbătească sau diferența dintre statutul femeii și cel al bărbatului în comunitate erau considerate o normalitate, adică ceea ce corespunde rolurilor naturale (sex-roluri) ale femeilor și bărbaților (femeile nasc copii și este ceva natural ca acestea să aibă grijă de ei, iar bărbatul este mai puternic din punct de vedere fizic și este ceva natural ca acesta să fie capul familiei, care câștigă mai mult și ia deciziile importante în comunitate).

Rolurile de gen reprezintă un set de așteptări ale comunității privind comportamentul persoanelor în raport cu sexul acestora.

Acestea se materializează prin reguli stabilite tradițional, acceptate și dezvoltate la nivel de familie, apoi la diferite niveluri de educație, la nivel de societate (prin intermediul mass-media, semenilor, tradițiilor religioase și culturale) etc. Conform acestor reguli, oamenii sunt orientați spre așa-numite profesii „potrivite” doar pentru bărbați or doar pentru femei, comportamente permise și recomandate doar bărbaților or doar femeilor. Rolurile de gen sunt adesea justificate prin obiceiuri și tradiții. Toate acestea contribuie la stabilirea și menținerea unor relații specifice – relațiile de gen.

Rolurile de gen – fac parte din multiplele roluri sociale, un set de modele scontate de comportare pentru femei și bărbați, un sistem de prescripții, așteptări sociale caracteristice fiecărui gen în parte. În psihologia socială rolul reprezintă un set de norme care determină cum ar trebui să se comporte oamenii cu o anumită poziție socială.

Rolurile de gen, caracteristicile lor, apariția și evoluția se cercetează în cadrul diferitor teorii sociologice, psihologice și bio-sociale. După Money [41], rolurile gender prezintă exprimarea publică a identității gender, iar identitatea gender exprimă trăirea subiectivă a rolurilor date. Deci, se poate afirma, că rolurile gender și identitatea de gen sunt într-o relație reciprocă în cadrul procesului evolutiv de constituire a personalității. Cercetările efectuate demonstrează faptul că în procesul de formare a rolurilor gender asupra omului acționează societatea și cultura, care influențează conținutul și specificul rolurilor gender. Dar pe parcursul dezvoltării societății conținutul rolurilor gender este supus schimbărilor. Margaret Mead în lucrarea sa „Sex and Temperament in Three Primitive Societies” (1935) [56] a dat o lovitură concepției conform căruia femeia și bărbatul sunt creați de natură să îndeplinească anumite roluri. Observațiile întreprinse de ea asupra vieții triburilor din Noua Guinee resping categoric acest postulat. Femeile și bărbații supuși observațiilor îndeplineau cu totul alte roluri, uneori chiar opuse stereotipului pentru fiecare sex.

Una din ideile declarate de mișcarea femeilor din anii 70 susținea că rolurile gender tradiționale rețin dezvoltarea personalității și realizarea potențialului disponibil. Această idee a servit drept impuls pentru apariția concepției Sandra Bem care are la bază noțiunea de androginie [50], conform căreia orice om, indiferent de sexul său biologic poate să îmbine în sine calitățile tradiționale bărbătești și femeiești (astfel de oameni au fost numiți androgini). Aceasta permite oamenilor să nu se țină atât de strict de normele de sex și să treacă liber de la ocupațiile tradiționale femeiești la cele tradiționale bărbătești. Pleck [43], dezvoltând acest concept în lucrările sale a început să vorbească despre fragmentarea rolurilor de gen. Nu există un singur rol pentru femeie sau bărbat. Fiecare om îndeplinește un șir de roluri dintre cele mai diferite, de exemplu, soții/soți, mame/tați, studenți/studenti, fiice/fii, prietene/prieteni etc. Uneori aceste roluri nu sunt confortabile, fapt ce duce la conflictul de roluri. Conflictul dintre rolul femeii de afaceri și rolul de mamă este cunoscut tuturor. În prezent se știe că realizarea mai multor roluri contribuie la crearea confortului psihologic al persoanei.

Rolurile de gen / gender constituie un comportament însușit, educat, care determină activități, sarcini și responsabilități atribuite după gen, percepute ca activități pur bărbătești și exclusiv femeiești. Rolurile de gen sunt instabile, schimbându-se în funcție de perioadă; ele se disting printr-o vastă varietate deopotrivă în limitele unei culturi și ale unei confesiuni. De exemplu, în Moldova, o femeie la volanul automobilului și un bărbat în calitate de frizer de dame a devenit un fenomen obișnuit. Dar cu zece ani în urmă asemenea cazuri se întâlneau foarte rar. Conducerea automobilului era considerată un rol eminent bărbătesc, iar profesia de frizeriță de dame – pur femeiască. Deși femeile și bărbații tot mai frecvent îmbrățișează profesii care în trecutul nu prea îndepărtat erau atribuite strict unui anumit gen, astfel de stereotipuri gender mai persistă la capitolul segregare profesională.

Diversitatea rolurilor gender în diferite culturi și epoci vorbește în favoarea ipotezei că rolurile de gen sunt determinate de cultură. Conform teoriei lui Hofstede, diferențele în rolurile de gen depind de gradul diferențierii de gen în cadrul culturii sau de gradul de masculinitate sau feminitate ale culturii [17].

Margaret Mead (1930) – 3 triburi în Noua Guinee

- rolurile de gen erau diferite de cele ale societăților occidentale...
- Tribul Arapesh – bărbații și femeile au manifestat comportamente stereotipe similare societăților occidentale.
- Tribul Mundugumor – atât bărbații, cât și femeile au acționat într-un mod macho.
- Tribul Tchambuli – comportamentul a fost opus a ceea ce ne-am așteptat în societățile occidentale.
- există și unele asemănări culturale – în toate cele 3 triburi, bărbații erau mai agresivi decât femeile.

Rolurile de gen depind și de epoca istorică. Igor Kon (Rusia) [54] menționa, că sistemul tradițional de diferențiere al sex – rolurilor și al stereotipurilor feminin-masculine legate de acestea se disting prin următoarele caracteristici: genurile de activitate feminine și masculine și trăsăturile personale se deosebeau foarte mult și păreau polare; aceste deosebiri erau consfințite de religie sau făceau referință la natură și păreau inviolabile; funcțiile femeiești și cele bărbătești nu se completeau pur și simplu, dar erau ierarhice; femeia avea un rol dependent, de subordonare.

2.2. CUM SE MANIFESTĂ ROLURILE „PRODUCTIVE” VS „REPRODUCTIVE”?

În majoritatea țărilor (inclusiv în Moldova) bărbații exercită în general rol productiv, în timp ce femeile au atât un rol productiv, cât și un rol reproductiv (sau casnic). Rolul productiv se referă la activitățile

realizate de bărbați și de femei pentru care aceștia sunt plătiți. Acestea se referă la activitățile înafara casei, care sunt vizibile pentru că sunt plătite, și de aceea sunt recunoscute drept muncă. Rolul reproductiv include activitățile casnice (neplătite) care cad, de obicei, în sarcina femeilor. Activitățile casnice nu aduc venit și de aceea sunt considerate „naturale” și „neproductive”, adesea nefind recunoscute drept muncă (sunt numite „treburile femeiești”) [22].

Printre normele larg răspândite în mai multe societăți este că menirea femeilor în viață este să nască și să crească copii, iar a bărbaților să asigure existența acestora. Acestea au două implicări majore pentru inegalitatea de gen:

- Divizarea falsă între rolul „productiv” al bărbaților și cel „reproductiv” al femeilor. Așteptările că numai femeile trebuie să aibă grijă de copii le limitează mobilitatea profesională, dar și poate duce la excluderea bărbaților din modelul îngrijitorului;
- Femeile nemăritate, fără copii pot fi considerate ca neîmplinite, incapabile de a ocupa poziții în politică, securitate, business, educație etc. Aceasta deseori rezultă într-un statut social inferior, discriminarea în bază de gen.

Prin urmare, oamenii se nasc femei sau bărbați, însă ei sunt învățați/învață să fie fete și băieți, femei și bărbați. Regulile de gen sunt preluate/învățate de la părinți, persoanele cu care interacționăm, instituțiile de învățământ, mass-media, obiceiuri, tradiții, artă și alte influențe sociale și culturale. Acest comportament învățat constituie identitatea de gen și stabilește rolurile de gen.

• De ce este important să înțelegem care sunt rolurile de gen?

Diferite roluri de gen ne atrag interesul, deoarece acestea, în practică, sunt cauza inegalităților dintre femei și bărbați, și anume:

- distribuirea diferită a puterii politice în luarea deciziilor (de exemplu: reprezentarea în funcții decizionale);
- inegalități în sfera privată (de exemplu: munca casnică neremunerată);

- divizarea muncii în funcție de gen în cadrul diferitor ramuri ale economiei (de exemplu: femeile au funcții mai puțin plătite decât bărbații);
- violența asupra femeilor, ca cea mai răspândită formă de încălcare a drepturilor omului în lume;
- practici și atitudini discriminatorii;
- percepții și nevoi diferite de securitate ale femeilor și bărbaților.

Trebuințele de gen

Având roluri și responsabilități diferite, bărbații și femeile au și trebuințe diferite de gen. Acestea pot fi împărțite în trebuințe practice de gen și trebuințe strategice de gen.

Trebuințele practice de gen includ lucrurile de care femeile și bărbații au nevoie pentru a-și îndeplini mai ușor, mai bine sau mai repede rolurile sociale ce le sunt atribuite în mod obișnuit, și de obicei oamenii știu ce astfel de trebuințe au. Acest tip de trebuințe pot fi satisfăcute fără ca rolurile femeilor și bărbaților în societate să se schimbe. De ex., din rolul productiv (pe care-l au și bărbații și femeile) decurge trebuința practică de a avea o rețea de transport în comun rapidă, sigură etc. Datorită faptului că femeile sunt acelea care realizează în general rol reproductiv, trebuința practică este de a avea magazine cât mai aproape de casă sau de a avea o mașină de spălat etc. [21; 23].

Trebuințele strategice de gen se referă la raporturile inegale ce există în societate între femei și bărbați. Satisfacerea acestor trebuințe face ca rolurile și pozițiile diferite atribuite în mod tradițional bărbaților și femeilor în societate să se schimbe. Astfel de trebuințe sunt, de ex., asigurarea protecției împotriva hărțuirii sexuale, împotriva violenței domestice, eliminarea mesajelor sexiste din cărți, mass-media, încurajarea femeilor să candideze la alegeri, să participe la luarea deciziilor etc.

Tabel 1. Trebuințe practice vs strategice de gen

Trebuințe practice de gen	Trebuințe strategice de gen
Reprezintă trebuințele de care oamenii au nevoie pentru a realiza mai ușor și eficient rolurile sale de gen	Reprezintă trebuințele necesare bărbaților și femeilor pentru a echilibra statutul și pozițiile sale comparativ unii cu alții
Nu necesită schimbarea rolurilor de gen, stabilesc legătura dintre rolurile de gen și modelele culturale. De exemplu, pentru realizarea rolului de „mamă bună” femeile au nevoie de acces la resurse (hrană, casă etc.) pentru a-și îngriji copii săi	Se bazează pe relațiile sociale dintre bărbați și femei: satisfacerea trebuințelor strategice presupune, că bărbații și femeile au capacități și sunt în stare să-și determine propriile sale roluri și nivelul de responsabilitate, că ambele genuri se recunosc reciproc drept purtători de valori și drepturi – și în plan legal și cel social
Sunt ușor determinate, deoarece există reprezentare clară a societății vizavi de rolurile gender ale bărbaților și femeilor. De exemplu, bărbații, copiii, comunitatea cer ca femeia să-și îndeplinească rolul de „mamă bună”	Sunt mai puțin vizibile și determinate, decât cele practice: rezolvarea lor necesită un timp mai îndelungat, deoarece sunt necesare schimbări în relații, comportamente și structuri de conducere
Rezolvarea trebuințelor practice în unele cazuri poate duce la progres în rezolvarea trebuințelor strategice, dar nu garantează un rezultat durabil	Realizarea trebuințelor strategice contribuie la satisfacerea mai completă a celor practice

Tabel 2. Exemple de acțiuni

Acțiuni, orientate asupra trebuințelor practice	Acțiuni, orientate asupra trebuințelor strategice
Micșorarea încărcăturii de lucru a femeilor legată de plasarea comodă a surselor de apă, asigurarea cu tehnică de uz casnic eficientă	Asigurarea drepturilor de proprietate asupra pământului, de folosire a proprietății publice, de moștenire, servicii financiare
Reabilitarea sănătății, de exemplu, prin intermediul centrelor medicale primare, instruirea pentru planificarea familiei, asigurarea cu apă curată	Ridicarea participării femeilor în procesul de luare a deciziilor prin intermediul participării în consiliile locale, la alegeri, formarea grupurilor de protejare a drepturilor femeilor
Facilitarea accesului la servicii de dezvoltare a antreprenoriatului: instruire, grupuri de creditare, acces la piețe	Suportul oportunităților egale pentru angajare prin acces la munca tradițional realizată de către bărbați, remunerare egală pentru lucru de valoare egală
Îmbunătățirea serviciilor, în deosebi în școlile primare, în transport, în gospodăria comunală și casnică	Perfecționarea sistemelor educaționale, de exemplu, prin intermediul planurilor de învățământ, care oglindesc aportul femeilor în istorie, știință și societate, texte de cărți gender neutre

* * *

Sarcini pentru reflecții / lucrul individual / în grup:

1. Determinați și explorați aspectele distinctive legate de „sex-rol” și „rol de gen”, prezentate în exercițiul 2.1. și 2.2. din sugestiile pentru activități.
2. Analizați trebuințele practice de gen și trebuințele strategice de gen din perspectiva educației.
3. Discutați mecanismele de formare a rolurilor de gen vs sex-rolurile.

TEMA 3. STEREOTIPURILE DE GEN ȘI PREJUDECĂȚILE

3.1. STEREOTIPURILE DE GEN

Stereotipurile de gen constituie atât subiectul direct cât și indirect al abordărilor problematice de gen în majoritatea lucrărilor. În literatura de specialitate găsim multiple analize referitoare la stereotipurile de gen: conținuturile, mecanismele de formare, impactul acestora [2; 7; 21; 25; 52]. Stereotipurile de gen, identitatea de gen, împreună cu atitudinile față de rolurile de gen, sunt văzute drept elemente ale sistemului convingerilor referitoare la gen [Deaux și LaFrance apud 25].

Stereotipuri de gen sunt considerate convingerile, ideile, credințele pe care le au oamenii dintr-o societate în privința atributelor și așteptărilor comportamentale ale bărbaților și femeilor. Apariția stereotipurilor gender este condiționată de faptul că modelul relațiilor gender din punct de vedere istoric s-au stabilit în așa fel că diferențele de sex se situau deasupra celor individuale, deosebiri calitative personale ale femeii și bărbatului.

În textele filosofice, psihologice, culturologice se observă prezența unor stereotipuri gender. Deja la Platon atestăm ideea privind deosebirea tuturor femeilor de bărbați: „după natura sa, atât femeia, cât și bărbatul, pot lua parte la toate activitățile, dar femeia este mai neputincioasă decât bărbatul” (Platon „Republica”). Aristotel susținea că originile femeii și bărbatului sunt deosebite în principiu după destinația lor: dacă prima se identifică cu fizicul, cu maternitatea, atunci al doilea – cu spiritualitatea, cu formă. Originea bărbatului este tratată de mulți autori drept promotoare, cea feminină – drept receptivă; prima energetică, a doua – pasivă; prima – dinamică, a doua – statică.

Expertă rusă O. Voronina [59] consideră stereotipurile de gen drept unul din mecanismele cele mai eficiente de formare a comportamentelor tradiționale de gen și a rolurilor sociale.

Stereotipurile de gen se împart în două mari categorii: culturale și personale [21; 59].

1. Stereotipurile culturale au la bază imaginile care se formează sub influența culturii proprii poporului concret, prin intermediul școlii, bisericii, artei, cărților, mass-media etc. De obicei ea prezintă bărbații în calitate de experți și conducători; femeile – în calitate de consumatoare, odalisce, servitoare, etc. Rolurile bărbătești sunt extrem de variate, cele femeiești sunt mai degrabă reduse la familie. Muzeele de artă prezintă bărbați în ipostaze cu semnificație activă și femei preponderent neocupate, pe post de obiecte statice decorative (în muzeele americane, de ex., doar 2% dintre bărbați apar ca „obiecte”, destinate contemplației, iar femeile – în proporție de 90%).

Aceste asimetrii influențează comportamentul ambelor genuri, imaginea lor reciprocă, oamenii tinzând să se apropie de modelele mediatizate.

2. Stereotipuri personale reprezintă propriile convingeri ale oamenilor în privința atributelor unui grup (speță al unui sex). De obicei, se consideră că grupul respectiv are anumite calități de care îl caracterizează, respectiv calități de bărbat sau femeie. Printre trăsături bărbătești, de obicei, sunt menționate: independență, raționalitate, agresivitate, obiectivitate, încredere în sine, spirit de competiție, capacități analitice, tărie, ambiție, autoafirmare etc. Printre trăsături femeiești: dependență, emotivitate, blândețe, subiectivitate, nevoie de protecție, teama de a nu-i răni pe alții, sensibilitate în context, slăbiciune, tact, grijă față de alții etc.

Așadar, filosofi, antropologii, psihologii argumentează deosebirea dintre genuri, deosebirea dintre bărbați și femei; pornind în majoritatea cazurilor de la construcția biologică (de ex. Fig.2).

Dar se poate oare afirma că nu există femei raționale și bărbați sentimentali; femei active, puternice, dominante și bărbați pasivi, supuși?

Sensul sociologic al noțiunilor bărbătesc – femeiesc obțin valoare grație observațiilor asupra unor bărbați și femei concrete. Aceste

observații demonstrează că nici sub aspect biologic, nici psihologic nu se atestă caractere bărbătesc sau femeiesc pure. Fiecare persoană poartă un amestec de semne biologice și psihologice câte 4 tipuri de sex-rol caracteristice bărbaților și femeilor: bărbătesc, femeiesc, androgen și nediferențiat. Totodată trebuie să se înțeleagă că ființa umană are un anumit sex și nu poate să îmbine în sine caracteristici opuse până nu le obține pe ale sale personale. Acest caracter trebuie să fie identic și să se accepte în toate aspectele caracteristice, femeiești sau bărbătești.

Activarea stereotipurilor depinde de cantitatea și calitatea informațiilor, pe care le avem despre o persoană, precum și de proeminența persoanei într-un grup. Oamenii tind să aplice judecăți stereotipe, când știu foarte puține lucruri despre cineva. În aceste condiții se așteaptă ca persoană să se comporte potrivit patternelor de gen.

Figura 2. Stereotipurile de gen în imagini.

Riscurile stereotipurilor de gen

Stereotipurile de gen pot avea efecte dăunătoare asupra valorificării potențialului de care dispun femeile și bărbații [adaptat după 23 și 53].

1. Stereotipurile servesc menținerii rolurilor de gen tradiționale, în care diferențele dintre femei și bărbați sunt foarte stricte: acestea suprasimplifică, duc la exagerări și la judecăți greșite, creează o perspectivă distorsionată asupra naturii umane. Dacă se așteaptă ca bărbații să fie cei care au menirea să aducă progresul științific și artistic, iar femeile să-i inspire și să-i îngrijească, ambele genuri nu vor fi încurajate de a exercita și alte roluri.
2. Stereotipurile au de cele mai multe ori valori negative: femeile sunt considerate ca mai puțin capabile de performanță. În majoritatea zonelor de activitate bărbații sunt considerați mai competenți decât femeile (de exemplu expresia că „cei mai buni bucătari sunt bărbați”). Există domenii, cum ar fi armata, poliția, industria grea, pilotajul etc. unde accesul femeilor este limitat. În raport cu femeile are loc o discriminare din cauza unor stereotipuri cu privire la curajul, forța și tăria de caracter de care e nevoie într-o îmbrățișare profesiilor respective.
3. Stereotipurile tind să devină profeții care se auto realizează. Acțiunile oamenilor sunt dependente de circumstanțe, interese, preferințe, dar și de supozițiile pe care le formulează unii față de alții. Dacă în copilărie și tinerețe unei fete i se inoculează sistematic că are „o minte de bărbat”, că se comportă cu fermitate asemenea unui bărbat, există probabilitatea ca ea să tindă a-și confirma această predicțiune. Dacă, dimpotrivă, îi sunt supralicite sensibilitatea, cochetăria sau comportamentele de „doamnă”, ea tinde să certifice aceste preziceri. Mulți oameni se deziluzionează atunci când apare problema angajării într-o slujbă considerată tradițional „feminină” sau „masculină”, ris-

când a-și rata o potențială vocație pentru a nu ieși dincolo de hotarele stereotipurilor de gen și a nu fi ironizați și dezaprobați de cei din jur.

4. Stereotipurile exercită presiuni reale asupra indivizilor de a se comporta în modurile prescrise. Acestea duc la confuzii când, de ex. bărbăția este confundată cu agresivitatea, grosolănia, duritatea. Astfel, deseori agresivitatea este propusă drept o calitate ce caracterizează genul masculin, transformând-o în ideal social pentru bărbați, iar femeilor li se propune drept criteriu pentru aprecierea personalității bărbaților. În același timp feminitatea este deseori redusă la pasivitate, servitute, docilitate, compasiune, limitând modelul comportamental al femeilor la cele menționate.

În acest context de idei se constată, că la nivel de societate, stereotipurile de gen, orientând bărbații și femeile spre strategii de viață și modalități de autoafirmare diferite, condiționează și determină poziții sociale inegale pentru bărbați și femei. La nivel de relații interpersonale stereotipurile de gen impun bărbații și femeile să construiască relații inegale, de subordonare, complementare tradițională, în cadrul cărora bărbații, care în virtutea deținerii unui statut social mai înalt, exercită rolul de lider și ocupă o poziție dominantă.

Stereotipurile de gen sunt considerate drept unul din mecanismele cele mai eficiente de formare a comportamentelor tradiționale de gen și a rolurilor sociale, impunând un șablon de comportamente pentru femei și bărbați. „Stereotipurile legate de femei sunt rezultatul și cauza atitudinilor, valorilor, normelor sociale și a prejudecăților adânc înrădăcinate în conștiința publică legate de rolul femeii în societate. Aceste stereotipuri sunt utilizate pentru a justifica și menține dominația istorică a bărbaților asupra femeilor, menținerea atitudinilor sexiste, le împiedică pe femei să se dezvolte în mod liber” [28]. Stereotipurile generează prejudecăți.

3.2. PREJUDECĂȚILE DE GEN

Prejudecățile – termenul este cel mai adesea folosit cu referire la opiniile preconcepute față de anumiți oameni sau o persoană din motive de rasă / etnie, sex, clasă socială, vârstă, dizabilitate, religie, sexualitate, naționalitate sau alte caracteristici personale. Gordon Allport a definit prejudecata ca un „sentiment, favorabil sau nefavorabil, față de o persoană sau un lucru, înainte de, sau nefiind bazat pe, experiența reală” [30].

Prejudecată de gen – componenta afectivă a stereotipurilor, reacția emoțională la femei/bărbați, bazată pe o idee preconcepută, care aduce prejudiciu și poate avea consecințe juridice.

Stereotipurile de gen și prejudecățile sunt produse/reproduse prin diverse canale: părinți (prin haine, jucării, povești, tradiții, modele de relaționare), școală (materiale didactice, modele de relaționare, ghidarea în carieră), mass-media, semeni, tradiții cultural-religioase ș.a.

În câmpul muncii, în calitate de factori favorizanți pot fi lipsa politicilor de conciliere a activității profesionale cu viața de familie, management defectuos, dominarea modelelor masculine profesionale, limbajul sexist ș.a.

Boxa 2. Prejudecăți de gen

- Ecleziaștul (7 : 26, 28, Vechiul Testament) vorbește despre femeie cu cel mai profund dezgust: „mai amară decât moartea a fost pentru mine cu inimă capcană și năvod și cu mâini ce înlănțuie ... am găsit un bărbat într-o mie de bărbați dar nu am găsit o femeie între toate femeile”.
- „Femela este numai în virtutea unei anume lipse a unor calități. Trebuie să considerăm caracterul femeilor ca suferind de o imperfecțiune naturală” (Aristotel).
- Primii creștini le vedeau pe femei ca pe niște ademenitoare, răspunzătoare de căderea lui Adam. Tradițiile iudaică și creștină

consideră femeile impure, înclinate spre malefic, incapabile să preia responsabilități de cetățean, destinate plăcerilor sexuale și funcției reproductive. Fără aceste funcții femeile nu au practicat nici o valoare.

- În India, hindușii, până curând, considerau femeia mai rea decât moartea, molimele, șerpia sau chiar iadul. Viața unei soții se sfârșea cu viața soțului ei. Văduva era obligată să sară în flăcările rugului funerar al soțului. Incinerările de acest tip continuă și astăzi în unele zone deși au fost interzise prin lege în secolul 19.
- La popoarele arabe preislamice, femeia era considerată o cauză de durere și nefericire, iar fetele erau câteodată îngropate de vii imediat după naștere.
- În Franța în 587 d. C. s-a ținut o adunare pentru a stabili dacă femeia poate fi sau nu considerată cu adevărat o ființă umană!
- Henri al VIII-lea în Anglia le-a interzis femeilor citirea Bibliei, iar în Evul Mediu Biserica Catolică le-a tratat pe femei ca pe cetățeni de clasă inferioară.
- În universitățile din Cambridge și Oxford, studenții și studentele nu au avut drepturi egale până în 1964.
- Înainte de 1850, femeile nu erau considerate cetățeni în Anglia, neavând nici un fel de drepturi personale până în 1882.
- La sfârșitul sec. XIX-lea se sugera că activitatea intelectuală a femeilor trebuie limitată deoarece ele au nevoie de toată energia pentru a-și dezvolta funcțiile reproductive. Prea multă gândire, se argumenta, poate face femeile nefertile punând astfel în pericol viitorul speciei umane. „Cele mai multe fete cu pieptul plat care supraviețuiesc presiunii înalte a educației lor sunt incompetente pentru a purta un copil bine dezvoltat și a-i asigura hrana naturală” (Herbert Spencer).
- John Locke (1632–1704), filosof influent în epoca sa, conside-

ră că oamenii sunt nativ „raționali”, însă raționalitatea atribuită ființelor umane nu este extinsă și asupra femeilor, despre care Locke argumentează că, datorită capacității lor reproductive, acestea sunt „emoționale” și incapabile să se întrețină singure fiind astfel „dependente” în mod natural de bărbați. În ceea ce privește drepturile de proprietate, dependența naturală a femeilor le priva pe acestea de asemenea drepturi. Contractul social în care intrau femeile era căsătoria, datoria lor era aceea de a produce fii care să moștenească ulterior proprietatea. Contractul căsătoriei face ca drepturile de proprietate să fie stabile într-o societate, bărbații având fii prin care își asigură transmiterea proprietății și perpetuarea numelui.

- J.J. Rousseau, reprezentant important al iluminismului francez, în 1762 a publicat „Emile”, carte care avea să devină una dintre cele mai importante lucrări din istoria educației. Descriind un bărbat, Emile, și o femeie, Sophie, care avea să devină soția lui Emile, Rousseau redă principiile educaționale esențiale care trebuie să ghideze educația celor doi. În timp ce un bărbat trebuie să fie educat sau instruit în funcție de talentele sale naturale și încurajat să-și cultive mintea și spiritul, o femeie trebuie să fie pasivă, slabă, și umil supusă, mai ales, în ceea ce privește acceptarea judecăților bărbatului în toate privințele. Rousseau nu refuză dreptul la alfabetizare al femeilor însă afirmă că și acesta trebuie orientat spre „practică”, din moment ce preocupările intelectuale pot destabiliza temperamentul ei slab de la natură.

Un prim pas este să devenim conștienți/e de mesajele care se transmit pentru a le putea contracara și schimba!

Sursa: Curic. I. Pași spre Țara Egalității: o provocare pentru fete și băieți, 2004, p. 33–34.

De exemplu, promovarea doar a modelelor de bărbați ofițeri bravi, pacificatori, conducători etc. în sectorul de securitate și apărare, în pofda existenței și modelelor respective a femeilor – reproduce/întărește stereotipurile negative de gen. Publicitatea sexistă, limbajul sexist, evenimente de genul „cea mai sexy polițistă”, care nu are tangență cu profesia propriu-zisă, afectează imaginea femeilor în societate, în special a femeilor din sistem [3].

Legea nr. 5-XVI din 9 februarie 2006 cu privire la asigurarea egalității de șanse între femei și bărbați definește: „limbaj sexist – expresii și adresări ce prezintă femeia și bărbatul în manieră umilitoare, degradantă și violentă, ofensând demnitatea acestora” (art. 2).

Totodată, pot fi distinse două tipuri de sexism – sexism ostil (deschis), care include convingerea că femeile sunt mai puțin capabile și faptul că, prin intermediul promovării egalității de gen, de fapt, ele își doresc să fie superioare bărbaților etc. Pe de altă parte, există sexism benign (ascuns), la fel de problematic, care se referă mai mult la comportamentul prescris bărbaților – „de protector”, „asigurător al familiei” (convingerea că femeile, fiind sexul slab, trebuie protejate, asigurate cu de toate, că bărbatul trebuie să se sacrifice pentru binele lor etc.).

Astfel, prezentarea femeilor doar în roluri de mame, gospodine, soții ascultătoare (sunt mai pasive, pregătesc mâncarea, fac curățenie etc.), care îi așteaptă pe bărbați ca salvatori și protectori, diminuează din capacitățile acestora. Bărbații, de obicei, sunt prezentați mai mult ca buni profesioniști – ofițeri de poliție, constructori, militari, specialiști TIC, mecanizatori etc., mai puțin tătici și soți. Reiterăm faptul că de-a lungul anilor rolurile bărbaților și ale femeilor se schimbă, respectiv este necesară identificarea de noi modele – transformative, care pun în vizibilitate și bărbații și femeile atât în plan personal cât și familial.

3.3. CONSECINȚELE STEREOTIPURILOR DE GEN

Stereotipurile de gen pot fi atât pozitive, cât și negative, însă acestea foarte rar comunică informația corectă despre alte persoane (de exemplu: femeile, fiind mai slabe, nu pot face munci grele, pe când munca grea afectează și sănătatea bărbaților; orele de zbor afectează doar femeile și abilitățile lor reproductive, dar nu și a bărbaților etc.). Provocarea nu constă în faptul dacă un stereotip este corect sau nu, ci în impactul acestuia asupra celor față de care stereotipul este aplicat. Dacă cineva consideră, în mod conștient sau inconștient, că o persoană (femeie sau bărbat) nu poate realiza o anumită activitate, acest mesaj poate afecta capacitatea persoanei (ea/el) de a o realiza. Pe de o parte, mesajul de neîncredere poate zdruncina încrederea persoanei în capacitățile sale, pe de altă parte, pot fi reduse șansele acestea în fața angajatorului/conducătorului, care poate prelua acest stereotip.

Stereotipurile de gen afectează, de asemenea, modul în care noi înțelegem comportamentul cuiva. De exemplu, dacă un bărbat stă în capul mesei în timpul unei ședințe de lucru, persoana care intră în odaie va percepe că acest bărbat este liderul grupului. Dacă o femeie stă în capul mesei în timpul unei ședințe de lucru, procentajul persoanelor care ar vedea în ea un lider al grupului este mult mai redus. Un alt exemplu: succesele unui bărbat sunt deseori atribuite abilității sale, pe când în cazul unei femei, acestea sunt atribuite efortului și norocului său [3].

Această tendință de atribuire a caracteristicilor cu privire la faptul că aparține unui sex anumit este prezentă în diferite profesii. De exemplu, serviciul militar, fiind o profesie tradițional bărbătească, este una din acestea. Potrivit stereotipurilor de gen, femeile și bărbații se diferențiază conform unui număr de caracteristici psihologice relevante pentru succesul în profesia militară. Se consideră că un bărbat tipic ia decizii mai ușor, este mai încrezător și un conducător mai bun decât o femeie. Se consideră că o femeie tipică este mai blândă, mai drăguță și mai dornică de a acorda ajutor decât bărbații. Aceas-

tă discrepanță dintre caracteristicile stereotipice ale femeilor și cele solicitate pentru poziția unui militar, poate cauza efecte adverse în procesul de încadrare în serviciul militar prin contract sau admitere la studii în instituțiile de învățământ în domeniul militariei, evaluare a performanțelor, remunerare, promovare în funcție și alte aspecte relevante pentru cariera militară.

Stereotipurile bazate pe sex-rol pot limita dezvoltarea abilităților și potențialului fetelor și băieților, ale femeilor și bărbaților, experiențele avute pe parcursul vieții școlare și profesionale, precum și șansele lor în viață, în general.

Stereotipurile de gen sunt unii din factorii-cheie pentru apariția discriminării pe criteriu de gen.

Respectiv, combaterea stereotipurilor de gen este unul din aspectele de bază în lupta pentru o societate incluzivă și corectă. Autorii teoriilor de învățare socială cred în posibilitatea de a efectua schimbarea. În contextul subiectului abordat, sunt necesare activități de deconstruire a stereotipurilor de gen, dar și acțiuni transformative la nivel personal, la nivel de grupuri sociale precum familia, grupuri de colegi și colege în instituțiile de învățământ, precum și printr-o schimbare a conținuturilor programelor și mesajelor diferitor structuri instituționale, mass-media.

Stereotipurile de gen sunt în conexiune cu reprezentările despre feminitate și masculinitate.

3.4. DELIMITĂRI ASUPRA FEMINITĂȚII, MASCULINITĂȚII

Feminitatea este un set de atribute, comportamente și roluri în general, asociate cu fetele și femeile. Feminitatea este o combinație din caracteristici atribuite social, cât și asociate sexului biologic.

Dacă femeiescul (engl. „femaleness”) își are rădăcinile în biologie („anatomia ca destin” în viziunea lui Sigmund Freud [15]), feminitatea (engl. „femininity”) își are sorgintea în structurile sociale (cf. celebrul manifest feminist lansat Simone de Beauvoir în 1949 „Le

deuxième sexe” [5]: „nu te naști femeie, ci devii”).

Masculinitatea (numită și bărbăție) este un set de atribute, comportamente și roluri asociate cu băieții și bărbații. Masculinitatea este o combinație din caracteristici atribuite social, cât și asociate sexului biologic. Trăsăturile privite în mod tradițional ca fiind masculine în majoritatea societăților includ forța, curajul, independența, abilitatea de conducător și asertivitatea. Virilitatea (din latinescul vir, „bărbat”) este similară cu masculinitatea, dar subliniază mai ales puterea, energia și motivația sexuală. Standardele de bărbăție sau masculinitate variază de-a lungul diferitelor culturi și perioade istorice.

De exemplu, în raport cu sectorul de apărare, „masculinitatea” determină încurajarea bărbaților să ia armele în apărarea țării sale (respectiv a femeilor și copiilor). La rândul lor, femeile le asigură spatele, devin purtătoare ai culturii pe care bărbații o apără cu armele [3].

Masculinitatea patriarhală vizează ideile tradiționale asociate cu rolul femeii și al bărbatului: bărbatul este superior femeii; femeia are nevoie de protecție din partea bărbatului deoarece este mai slabă, mențin și perpetuează inegalitățile de gen.

Masculinitatea transformativă vizează ideile care depășesc cadrul tradițional și anume: bărbatul este egal cu femeia, susțin și promovează egalitatea de gen, nu folosesc violența, nu provoacă durere, inegalitate. Vorbim de noi modele de bărbați, care promovează parteneriatul de gen.

Masculinitatea toxică este una dintre modalitățile prin care patriarhatul aduce daune bărbaților. Se referă la atitudinile construite social, care descriu rolul de gen masculin ca fiind violent, șomer, agresiv, sexual și așa mai departe. Masculinitatea toxică reprezintă așteptări culturale și standarde ale comportamentului agresiv pentru bărbați, care sunt dăunătoare nu numai femeilor și societății, dar și bărbaților înșiși [2].

Conceptul de masculinitate ”toxică” este folosit pentru identificarea comportamentelor toxice, care afectează bărbații prin următoarele situații:

- ✓ Rușinea, disocierea și evitarea expresiei emoționale.
- ✓ Încredere în sine extremă.
- ✓ Aspirație extremă pentru dominația fizică, sexuală și intelectuală.
- ✓ Devalorizarea opiniilor, corpului, sentimentelor femeilor.
- ✓ Condamnarea vehementă a elementelor ”feminine” la alți bărbați (grijă, empatie, cooperare etc).

Masculinitatea toxică este utilizată pentru descrierea normelor comportamentale ale bărbaților, care aduc prejudicii societății. Acestea sunt direct legate cu stereotipurile tradiționale cu referire la comportamentele feminine și masculine strict delimitate, afectând alegerea bărbaților în favoarea activităților și emoțiilor non-tradiționale.

Totodată, trebuie menționată și **feminitatea toxică**, prin care pot fi descrise atitudinile și comportamentele femeilor, care contribuie la menținerea violenței în familie, violenței față de femei în societate, prin încurajarea altor femei să mențină relațiile de familie cu orice preț chiar și prin suportarea violenței pentru a menține tradițiile patriarhale; care susțin subordonarea tradițională a femeii față de bărbat, afectând parcursul de viață al fetelor/femeilor.

Sarcini pentru reflecții / lucrul individual / în grup:

1. Discutați exemplele de prejudecăți de gen din Boxa 2.
2. Analizați aspectele masculinității vs feminității, structurându-le în tabel:

Feminitate/ masculinitate	Masculinitate patriarhală	Masculinitate transformativă	Feminitate patriarhală	Feminitate transformativă
Caracteristici				
Factori determinanți				
Impact personal				
Impact social				

3. Puneți în dezbatere consecințele stereotipurilor de gen.
4. Explorați exercițiile din Sugestii pentru activități (3.1–3.3).

TEMA 4. DISCRIMINAREA ÎN BAZĂ DE GEN ȘI HĂRȚUIREA SEXUALĂ

4.1. CONCEPTELE „DISCRIMINARE” ȘI „DISCRIMINARE ÎN BAZĂ DE GEN”

Discriminarea constituie un tratament diferențiat față de o persoană sau un grup de persoane în baza unui criteriu protejat, în comparație cu o persoană aflată în situație analogică, în realizarea unui drept. Discriminarea are la bază stereotipuri și prejudecăți, se poate manifesta în orice domeniu și oricine poate deveni victimă a discriminării. Discriminarea este o încălcare a drepturilor fundamentale ale omului. Fiecare dintre noi are dreptul de a nu fi discriminat.

Discriminarea este acțiunea prin care unele persoane sunt tratate diferit sau lipsite de anumite drepturi în mod nejustificat, din motive neîntemeiate. Discriminarea se caracterizează prin reunirea a două elemente, mai precis tratarea diferită a unor persoane aflate în situații identice sau comparabile (sau, dimpotrivă, tratarea identică a unor persoane aflate în situații diferite), pe de o parte, și lipsa unei justificări obiective pentru un asemenea tratament, pe de altă parte.

Astfel, *tratarea diferită a unor persoane aflate în situații identice sau comparabile* sau, dimpotrivă, *tratarea identică a unor persoane aflate în situații diferite*, fără justificare obiectivă, reprezintă discriminare. A analiza figura 3 de mai jos.

În ceea ce privește **discriminarea în bază de gen**, aceasta se referă la un tratament diferențiat în baza stereotipurilor de gen. Atât femeile, cât și bărbații pot deveni victime ale discriminării în bază de gen. Discriminarea în bază de gen se manifestă atunci când femeile și bărbații sunt tratați în defavoarea lor doar pentru că au un gen sau altul. De exemplu, discriminare este atunci când femeile nu sunt angajate în câmpul muncii pentru că se crede că rolul acestora este de a sta acasă și de a avea grijă de copii.

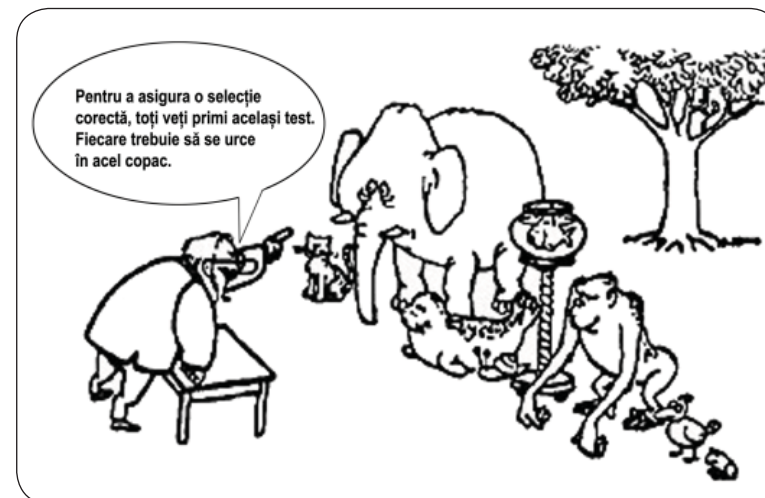

Figura 3. Tratarea discriminatorie vs neutră.

Discriminare față de femei vizează orice diferențiere, excludere sau restricție bazată pe sex, care are drept efect sau scop să compromită ori să anihileze recunoașterea, beneficiul și exercitarea de către femei, indiferent de starea lor matrimonială, pe baza egalității dintre bărbat și femeie, a drepturilor omului și libertăților, fundamentale, în domeniile politic, economic, social, cultural și civil sau în orice alt domeniu.

Sursa: Convenția asupra eliminării tuturor formelor de discriminare față de femei (1979).

• Tipurile discriminării și intersecționalitatea

Cum ne dăm seama că am fost discriminați (-te)?

O faptă reprezintă discriminare dacă suplinește următoarele condiții:

este un tratament diferit, aplicat unei persoane în comparație cu tratamentul aplicat altor persoane, pentru că prima are sau este percepută a avea o anumită caracteristică (*rasă, naționalitate, etnie, limbă, religie, categorie socială, convingeri, sex, orientare sexuală, vârstă, dizabilitate, boală cronică necontagioasă, infectare HIV sau apartenență*

la o categorie defavorizată) [20]. Are ca scop sau efect îngrădirea drepturilor legale ale persoanei.

Elementele distinctive:

- ✓ existența unui drept;
- ✓ tratament diferit (diferit pentru situații similare și similar pentru situații diferite);
- ✓ existența unui criteriu;
- ✓ lipsa unei justificări obiective și rezonabile.

Intersecționalitatea reprezintă intersecția diferitelor forme de discriminare. De exemplu, discriminarea pe criteriu de sex/gen deseori se intersectează cu discriminarea pe criteriu de vârstă (limitarea accesului în câmpul muncii a femeilor vârstnice), cu dizabilitatea (femeile cu dizabilități locomotorii au acces limitat la servicii ginecologice) etc.

• Discriminarea în bază de gen directă și indirectă

La baza acțiunilor și atitudinilor discriminatorii pe bază de gen, deseori, se află stereotipurile de gen. Discriminarea în bază de gen se poate manifesta în diferite moduri, de exemplu:

<i>Discriminare în bază de gen directă:</i>	<i>Discriminare în bază de gen indirectă:</i>
✓ un anunț de angajare specifică faptul că postul este destinat exclusiv bărbaților sau femeilor (în afară de cazuri specifice, de exemplu, femei/bărbați în Serviciul Vamal, Poliție, unde se face control corporal etc.); ✓ candidatura unei femei pentru un post este respinsă în baza faptului că intenționează să nască un copil în următoarea perioadă; ✓ refuzul de promovare în legătură cu faptul că femeia este gravidă; ✓ concedierea sau demisia forțată în legătură cu faptul că femeia este gravidă; ✓ transferarea într-o altă funcție, fără să existe motive medicale (în caz de sarcină) ș.a.	✓ cursurile de perfecționare sau instruirile din cadrul organizației sunt stabilite la ore târzii. Aceste decizii discriminează în mod indirect angajatele care au copii, ele fiind cele care în majoritatea cazurilor iau copiii de la grădiniță sau școală; ✓ o politică la nivelul unei organizații care prevede că pentru avansarea în carieră contează disponibilitatea angajaților de a pleca în deplasări de serviciu pe perioade îndelungate. Această politică dezavantajează indirect femeile deoarece există o probabilitate mai mare ca ele să nu poată pleca în deplasări din cauza responsabilităților privind îngrijirea copiilor.

• Care este impactul discriminării în bază de gen?

Discriminarea în bază de gen poate condiționa violența în familie: convingerea tradițională precum că femeia trebuie să-și îndeplinească, în primul rând, rolul de mamă și casnică, iar activitățile profesionale ar trebui să treacă pe plan secundar, limitează oportunitățile economice ale femeilor, în special, ale celor cu copii și le fac dependente de bărbați, iar astfel de situații pot genera conflictele și violența în familie.

Consecințele discriminării pot fi de scurtă durată și de lungă durată. Consecințele de scurtă durată afectează persoana la un anumit moment, dar, odată cu soluționarea cazului, situația se poate îmbunătăți. Consecințele de lungă durată pot afecta persoana pentru întreaga viață: în plan personal (relațiile cu cei din jur, comportamentul), familial (formarea familiei, relațiile cu alți membri ai familiei), profesional (încadrarea în câmpul muncii, salarizarea), social (bunăstarea) etc.

În acest sens, trebuie să se înțeleagă că tolerarea discriminării sau utilizarea acesteia împotriva altor persoane poate avea efect de „bumerang”, mai devreme sau mai târziu.

4.2. HĂRȚUIREA SEXUALĂ VS FLIRT

Una din formele tratamentului discriminatoriu, și anume **hărțuirea**, se referă la comportamente de iritare, de agățare repetată – fizică sau verbală, care duc la crearea unui cadru intimidant, ostil, degradant, umilitor sau ofensator, cu impact asupra demnității unei persoane, prin inducerea de stări acute de stres, supărare, anxietate sau îngrijorare.

Pe de altă parte, **hărțuirea sexuală** se referă la propuneri sau avansuri sexuale directe/indirecte cu scopul de a obține sau de a oferi anumite beneficii. Se mai referă la comentarii indecente sau obscene, atingeri intenționate, nenecesare și nedorite, glume și aluzii cu tentă sexuală, priviri insistente asupra unor părți ale corpului, ocheade sau gesturi cu subînțeles, afișarea de poze ofensatoare din punct de vedere sexual.

Se manifestă prin:

- Comentarii indecente în legătură cu felul în care arată persoana sau cu viața privată a acesteia.
- Discuții explicit sexuale, priviri lascive, studierea ostentativă a corpului unei persoane.
- Folosirea de expresii și porecle cu conotații sexuale, glume obscene și insulte.
- Emiterea de sunete cu caracter sexual, fluierături.
- Invadarea spațiului personal / intim al unei persoane prin apropierea nepermisă de acea persoană, curtoazie exagerată, falsă.
- Trimiterea de scrisori, mesaje, SMS-uri și afișarea de poze pornografice, calendare, screen saver-uri, reviste sexi cu feme/bărbați.
- Mângâieri, atingeri, îmbrățișări nedorite, propuneri și avansuri sexuale directe.
- Insistențe privind acceptarea unei invitații sau începerea unei relații, urmărirea persoanei.
- Amenințări, constrângeri, condiționarea obținerii unor beneficii în plan profesional de oferirea unor acte de natură sexuală.

Hărțuirea sexuală, adică manifestarea unui comportament fizic, verbal sau nonverbal, care lezează demnitatea persoanei ori creează o atmosferă neplăcută, ostilă, degradantă, umilitoare, discriminatorie sau insultătoare cu scopul de a determina o persoană la raporturi sexuale ori la alte acțiuni cu caracter sexual nedorite, săvârșite prin amenințare, constrângere, șantaj, se pedepsește cu amendă în mărime de la 650 la 850 unități convenționale sau cu muncă neremunerată în folosul comunității de la 140 la 240 de ore, sau cu închisoare de până la 3 ani.

Sursa: Codul Penal al Republicii Moldova, art. 173.

Hărțuirea este calificată drept formă de discriminare dacă sunt prezente cumulativ următoarele elemente: (1) comportamentul nedorit, (2) bazat pe un criteriu protejat, (3) care conduce la crearea unui mediu intimidant, ostil, degradant, umilitor sau ofensator, (4) are drept scop sau efect lezarea demnității.

Calificare:

(i) în cazul în care acțiunea de hărțuire sexuală are drept scop de a determina o persoană la raporturi sexuale ori la alte acțiuni ne-

dorite cu caracter sexual, săvârșite prin amenințare, constrângere, șantaj, în temeiul art. 173 din Codului Penal, fapta se clasifică drept infracțiune (putem deduce că este forma gravă), prin aplicarea ulterioară a sancțiunilor stipulate de legislația penală;

(ii) când scopul hărțuirii sexuale este altul decât cel indicat anterior, în temeiul Legii nr. 121/2012 cu privire la asigurarea egalității, fapta se clasifică drept act de discriminare pe criteriu de gen (formă subtilă și medie), astfel aplicându-se alte sancțiuni decât cele prevăzute pentru infracțiune.

Clasificarea hărțuirii sexuale în funcție de nivelul de severitate a acesteia nu este clar prevăzută de legislația națională, dar include:

- ✓ forme subtile – acțiunea se produce la nivel verbal;
- ✓ forme medii – se recurge la aplicarea acțiunilor fizice, dar care nu pun în pericol viața sexuală a persoanei agresate;
- ✓ forme grave – acțiunea pune în pericol viața sexuală a persoanei agresate.

Figura 4 elucidează creșterea incidenței hărțuirii sexuale pe parcursul ultimilor ani.

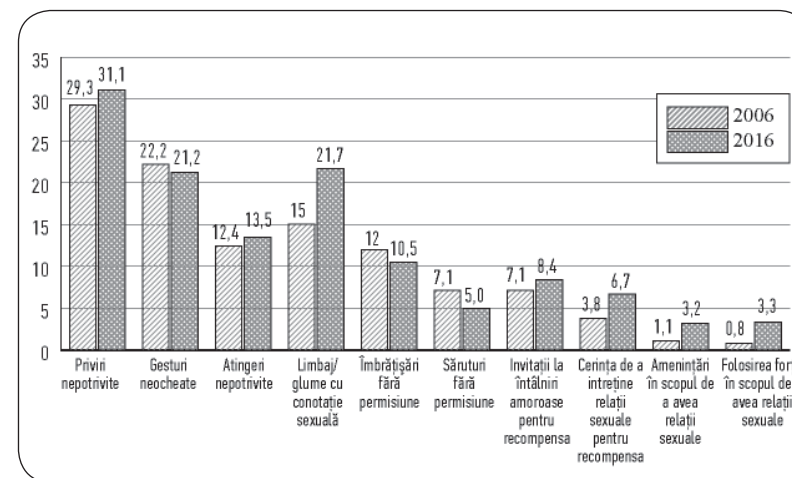

Figura 4. Incidența hărțuirii sexuale.

Hărțuirea sexuală este diferită de flirt. Un flirt nesolicitat sau insistent după ce a fost respins poate fi considerat hărțuire sexuală. Limita dintre flirt și hărțuirea sexuală se stabilește prin existența consimțământului, adică oferirea acordului de a primi comentarii, propuneri, solicitări cu tentă sexuală. **Flirtul** implică consimțământul ambelor părți. Hărțuirea sexuală are loc împotriva voinței persoanei, având ca efect suferințe și prejudicii.

Rezoluția Consiliului Europei privind hărțuirea sexuală [27] menționează că stereotipurile de gen, sexismul, hărțuirea sexuală și abuzurile au consecințe fizice, sexuale, emoționale și psihologice semnificative asupra victimei.

Ce trebuie de făcut în caz de discriminare?

Consiliul pentru prevenirea și eliminarea discriminării și asigurarea egalității în Republica Moldova are ca misiune protecția împotriva discriminării, asigurarea egalității și restabilirea în drepturi a tuturor persoanelor discriminate (<http://egalitate.md/contacts/>).

Sarcini pentru reflecții / lucrul individual / în grup:

1. Analizați figura 4.
2. Identificați și analizați situații de discriminare în bază de gen directă și indirectă în raport cu educația, sănătatea, angajarea în diferite sectoare în câmpul muncii.
3. Puneți în dezbateri aspectele definitorii ale hărțuirii sexuale și flirtului.
4. Explorați exercițiile din Sugestii pentru activități (tema 4).

TEMA 5. DIN ISTORIA FEMINISMULUI

Feminism (de la lat. *femina* – femeie) – denumirea mișcării pentru egalitate în drepturi a femeilor cu bărbații.

Feminism(e) poziție și angajament politic în favoarea schimbării situației politice a femeilor și a promovării egalității de gen bazate pe ideea că femeile sunt subjugate din cauza corpului lor sexuat, adică a sexului lor.

Sursa: <https://eige.europa.eu/thesaurus/terms/1130?lang=ro>

5.1. CLASIFICĂRI ALE FEMINISMULUI

Cea mai cunoscută clasificare este cea care consemnează existența a „două valuri”, cel modern și cel contemporan sau al egalității și al diferențelor. Primul val caracterizează perioada cuprinsă între 1798 (odată cu publicarea de către Mary Wollstonecraft a lucrării „O revendicare a drepturilor femeii”) și anii 50 ai secolului XX. Cel de-al doilea val debutează în anii 60 și, potrivit unor analiști, caracterizează inclusiv perioada actuală; potrivit altora, el se încheie în anii 90, făcând loc celui de-al treilea val (cu dominantă Eco feministă).

Există și alte periodizări, una dintre care invocă existența a „șase valuri” ale feminismului [45] și anume:

♦ **Perioada „Querelle des femmes”** (1400–1600) aflată sub influența Cristinei de Pisan. Autoarea lucrării *Cartea cetății doamnelor* (1405), în care ea abordează problema identității femeilor, precum și pe cea a existenței puterii și influenței lor politice.

♦ **Feminismul raționalist** (secolul al XVII-lea) aflat sub influența lucrărilor lui Poullain de la Barre și Christian Thomasius. Cei doi autori afirmă, sub impactul cartezianismului, egalitatea sexelor în virtutea principiului rațiunii pure, precum și legitimitatea dobândirii statutului juridic și moral egal al femeilor cu bărbații.

♦ **Feminismul luminist** (1750–1800), dominat de ideile lui Mary Wollstonecraft. Ea introduce în discuție termeni cheie în debaterile feministe ulterioare: femeie, feminitate, virtute, rațiune, forță, independență, egalitate. Sub influența lui Locke și Rousseau, cere educație egală, șanse egale pentru ambele sexe, atacă imaginea maritală a statutului de cetățean (soțul în calitate de cap al familiei este cel socotit ca având dreptul să fie cetățean)

♦ **Feminismul utopic** (1820–1848), lansat de către femeile din cercul lui Saint-Simon. Multe din ideile lor se vor regăsi în feminismul radical contemporan, în special în ideea eliberării femeilor printr-o mișcare culturală separatistă și mai ales prin practicarea unei literaturi numite „parole de femme” (expresia a fost introdusă de Claire Demar).

♦ **Feminismul liberal** (1860–1920), sub influența decisivă a operei lui John Stuart Mill *Aservirea femeilor* (1869), la care a colaborat esențial și Harriet Taylor. Ambii argumentează în favoarea egalității civice și politice între cele două sexe. Feminismul liberal face din egalitatea și libertatea femeilor scopul său central fiind ființe raționale, la fel ca și bărbații, femeile sunt la rândul lor purtătoare ale unor drepturi inalienabile (precum cele la libertate, proprietate și la căutarea fericirii). Femeile trebuie să se bucure deplin de statutul de om și cetățean, în competiție cu bărbații.

♦ **Feminismul contemporan** (după anii 60). Momentul de graniță între feminismul modern și cel contemporan este marcat prin apariția cărții Simonei de Beauvoir *Al doilea sex* (1949) [5]. Prin dimensiunea ei filosofică, lucrarea este de influență sartriană, dar mai degrabă în sensul transformării filosofiei lui Sartre decât în cel al aplicării ei. Cert este că provocarea Simonei de Beauvoir: „dacă ceri să fii egală bărbatului, trebuie să devii bărbat”, căci „nu ne naștem, ci mai degrabă devenim femei”, va ridica o problemă centrală în abordările feministe contemporane. Este vorba de problema diferențelor care nu

trebuie tratate ca deficiențe, ci doar ca expresii mai variate ale umanului. Or, standardele de excelență sunt cele create de către bărbați (uneori se face mențiunea: de către bărbații albi occidentali care aparțin clasei de mijloc). Aceste probleme marchează orientările feministe de factură contemporană.

Feminismul contemporan – sau mai bine zis feminismele contemporane – se subsemnează în principal următoarelor orientări: liberală, socialistă și marxistă, radicală și Eco feministă.

♦ **Feminismul liberal** (caracterizat de către G. Graham drept feminism al drepturilor, distinct de celelalte feminisme, socotite ideologice). Acest tip de feminism subscrie la ideea „mișcării pentru eliberarea femeilor” de sub dominanța unor structuri, reguli, valori de sorginte strict masculină, create de către bărbați după concepțiile lor filosofice, morale, politice și religioase. Feminismul liberal cere șanse egale în competiție, pledează pentru reformularea sex-rolurilor, cu insistență pe procesul de socializare în care sexele se diferențiază sub influența genurilor în sensul educării androgine a copiilor (atât pentru roluri desemnate ca „feminine”, cât și pentru roluri desemnate ca „masculine”). Feminismul liberal acuză inegalitatea de șanse a femeilor prin ocuparea lor prea mare în gospodărie și creșterea copiilor, solicitând împărțirea egală a acestor activități cu bărbații; potrivit lui, trebuie să se accentueze în mod egal pe paternitate și pe maternitate, atât în drepturi cât și în obligații; pledează pentru reformularea educației, astfel încât ea se vizeze într-o măsură mai mare valori socotite feminine: grijă, simpatie, relație; cere eliminarea sexismului în educație, cultură și limbaj. Feminismul liberal este în favoarea păstrării familiei; dar o familie bazată pe relații de parteneriat și prietenie, în care dispare structura patriarhală: „bărbatul – capul familiei”, reprezentanții a acestei orientări sunt împotriva tratării femeilor ca obiecte de consum,

bunuri utilizabile (în contextul pornografiei, prostituției, reclamelor care accentuează asupra femeilor înțelese pur și simplu ca trup).

♦ **Feminismul marxist și socialist.** Feminismul marxist diferă semnificativ de teoria marxistă prin aceea că se contează pe problemele legate de apartenența la sex și pe valorizările genului, pe când marxismul originar se centra pe condițiile materiale ale existenței și ideologiile pe care acestea le generează. Feministii marxiști consideră că doar un „mariaj” între feminism și marxism ar putea conduce la emancipare reală a femeilor. În acest context, societatea pleacă de la o primă formă de inegalitate – cea din familie, în care munca femeilor este exploatată, fie pur și simplu în schimbul procurării celor necesare întreținerii familiei pentru că tradiția patriarhală o desemnează pentru rolul de întreținere a gospodăriei și de creștere a copiilor.

♦ **Feminismul socialist.** Această orientare consideră femeile ca o clasă socială aparte, o clasă de a cărei exploatare depind atât capitalismul, cât și patriarhatul. Rădăcinile exploatarei femeilor se leagă fundamental de cele ale exploatarei de tip capitalist, opresiunea economică fiind fundamentală în aservirea femeilor, iar sexismul – consecința ei. Idealul orientărilor socialiste este mai degrabă acela de a crea „o societate fără gen” în care categoriile sociale precum cele de „femei”, „bărbați” etc. vor dispărea.

♦ **Feminismul radical.** Prin însăși eticheta pe care și-o asumă, feministele aparținând acestei orientări resping varianta reformistă pe motiv că nu este altceva decât o intrare în sistemul de referință teoretică și practică al formelor patriarhale. Orientările radicale sunt alcătuite exclusiv din femei, ele neadmițând colaborarea cu bărbații în contextul teoriei și practicii feministe, atât pentru că potrivit lor aceasta ar însemna un „pact cu opresorul”, cât și pentru că, dominați de „dorințe hegemonice”, bărbații ar putea să încerce să preia ei conducerea strategiei de eliberare a femeilor într-un sens convenabil lor. Din aceste motive, multe feministe, căci celelalte, în calitatea lor de „colaboraționiste” ale bărbaților, au o poziție șubredă sau cel puțin îndoielnică.

♦ **Ecofeminismul.** Considerat ca parte a feminismului cultural, Ecofeminismul reprezintă o orientare care se apleacă insistent asupra relațiilor umanității cu mediul, cu viul, cu fapăturile non umane. În tradiția noastră femeile au fost și sunt încă privite ca fiind puternic legate de natură, de imanență, femeile au fost și sunt încă privite ca fiind puternic legate de natură, de imanență. Această legătură a tins să fie abandonată în contextul feminismului de tip liberal și socialist care, mergând mai degrabă spre ideea egalității, au preluat distincția tradițională dintre natură și cultură ca distincție între sex și gen, insistând asupra reevaluării imaginii culturale a feminismului, dar prin îndepărtarea acestuia de relațiile lui cu „naturalul”. Femeile au mai multe experiențe relevante comune cu fapăturile non umane (sarcina, nașterea, hrănirea din trup (la sân)) și de aceea se află în postura de a înțelege mai profund oamenii ca membri ai comunității biotice, nu doar ca membri ai comunității omenești. Pe această bază, ele pot contribui semnificativ la reevaluări de ordin filosofic, etic și politic ale relațiilor noastre cu întreaga lume vie, după cum pot contribui semnificativ la politicile ecologiste în genere.

5.2. FEMINISMUL CA MIȘCARE POLITICĂ, CA TEORIE SOCIO-POLITICĂ

Etapele majore de dezvoltare a feminismului ca mișcare politică:

Începutul secolului XIX – anul 1830 – apariția feminismului în Marea Britanie, Franța, SUA, apariția literaturii feministe timpurii, încercarea de a înainta problema situației femeilor în societate; primele manifestări ale activității politice a femeilor: „Marșul spre Versal”, „Declarația drepturilor femeilor” a Olimpiei de Guj.

Anii 1830–1920 – „primul val” al feminismului. Obiectivul mișcării – dobândirea drepturilor egale de vot. Dobândirea lor reală în anii 1917–1920 în Rusia Sovietică, Belgia, Germania, Canada, SUA, etc. a dus la epuizarea temporară al potențialului politic a mișcării.

Anii 1920–1960 – starea latentă a feminismului, în societate domnesc ideile tradiționale asupra funcțiilor sociale ale femeilor. Anii 60-90 al secolului XX – „al doilea val” al feminismului. Manifestări active. Obiectivele mișcării – posibilități sociale egale pentru femei, depășirea stereotipurilor sexiste în cultură, etc.

Conceptiile politice de bază ale feminismului

Feminismul liberal a apărut acum 300 de ani, sursele sale teoretice constituindu-le ideile liberalismului și democrației. Punctul de pornire: bărbații și femeile – în aceeași măsură sunt ființe conștiente, raționale. Pentru depășirea inegalității existente trebuie de acordat drepturi egale juridice și politice femeilor alături de bărbați. Această va duce și la egalitatea socioculturală. Purtătorii ai acestor idei – reprezentanții mișcării sufragistelor: Harriet Teilor, Margaret Fuller, Harriet Martineau (Marea Britanie), Lucretia Mott, Elisabeth Cady Stanton (SUA).

A 2-a etapă a feminismului începuse cu ideile liberale de dobândire a independenței „reale” a femeilor, a drepturilor la educație și instruire, suportului social din partea statului de a educa copii, accesului la posturile de luare a deciziilor, a parteneriatului în familie etc.

Obstacole și perspective. Simon de Beauvoir a înaintat problema corelației puterii și a fenomenului feminin în cultura; problemă dependentă femeii a fost pusă nu numai în sfera de producție și politică, dar și în contextul culturii (promotorul concepției existențialiste a feminismului).

Feminism marxist. În plan cronologic apariția sa coincide cu „primul val” al feminismului. C. Marx, F. Engels: emanciparea deplină a omului include în sine și eliberarea femeii de subjugarea socială. Eliberarea femeii va avea loc odată cu lichidarea modului de producție capitalist astfel femeile incluzându-se activ în lupta de clasă. A. Bebel: aderând la lupta proletariatului femeile pot scăpa de exploatarea în familie.

Rezoluția Internaționalii a II-a (1907) obliga partidele să ducă

propaganda pentru egalitatea în drepturi juridice și politice ale femeilor.

A. Colontai, Clara Zetkin, Charlotte Perkins Gilman – au dezvoltat conceptul marxist. După opinia lor, discriminarea femeilor era condiționată de relațiile puterii în societate, a căror rădăcinile se aflau în morala și formele sexualității în familie, astfel depășind determinismul economic.

Ideile cheie:

- ◆ Eliberarea femeilor era considerată drept o urmare a mișcării proletariatului în lupta de clasă, neacceptând evidențierea priorităților femeilor;
- ◆ Socializarea lucrului casnic duce automat la eliberarea femeii, fapt ce nu corespunde realității;
- ◆ Organizațiile femeilor trebuiau supuse partidului.

Feminismul socialist este considerat de unii specialiști drept succesor al feminismului marxist, al „primului val”. Construcția ideologică a feminismului socialist are la bază ideile tradiționale ale feminismului marxist (concepția exploatarei de clasă) și concepția patriarhatului a feminismului radical. Astfel, teoria celor două sisteme, elaborată în cadrul feminismului socialist, tratează capitalismul și patriarhatul drept categorii independente.

J. Mitchell: patriarhatul prezintă un sistem universal de presiune asupra femeilor (având drept componente „familia”, „procesul de producție”, „sexualitatea”, etc.) Cauzele și particularitățile asupririi femeilor trebuie analizate în contextul a modului de producție dominant.

H. Hartman: societatea e construită în baza a două sisteme de exploatare, independente după structură: patriarhatul care, exploatează femeile, și capitalismul, care exploatează forța de muncă. Actualmente, aceste sisteme colaborează foarte strâns, capitalismul folosind, valorificând și întărind patriarhatul.

Analiza lucrului casnic în calitate de formă a procesului de producție obștească. E. Zaretsky, H. Hartmann, I. Young.

Ideile-cheie ale feminismului socialist:

- ◆ Relațiile dintre genuri se împletesc controversat cu relațiile de clasă și se suprapun;
- ◆ În cadrul lor are loc procesul de producție și repartitie a bunurilor materiale, relațiile de dependență economică;
- ◆ Relațiile dintre genuri trebuie studiate din punct de vedere istoric, în cadrul proceselor și conflictelor, de care suferă societatea în ansamblu.

Feminismul radical – a apărut în SUA și Franța pe valul mișcărilor studențești „de stângă” în anii 60 ai sec. XX (ca o reacție la dezvoltarea latentă a feminismului liberal). Cuvintele-cheie în concepția feminismului radical: „eliberarea” și „ridicarea conștiinței”, considerându-se că rădăcinile exploatarei se află în natura biologică a femeilor: sexualitatea sa și a funcția reproductivă.

S. Feristone [36] concentrează atenția asupra diferențelor biologice ale bărbaților și ale femeilor, și definește patriarhatul ca un control al bărbaților asupra rolului reproductiv al femeilor. Femeile nu trebuie să preia controlul asupra mijloacelor de producție, ci asupra mijloacelor de reproducere. Astfel, odată cu preluarea controlului asupra fertilității, poate fi lichidată tirania biologică, apoi vor fi lichidate toate formele de exploatare, bazate pe ea.

M. O’Brein [42] stabilește legătura dintre necesitatea bărbaților de a domina femeile cu necesitatea de recompensă pentru excluderea lor din procesul reproducerii biologice.

A. Rich [48] leagă tendința bărbaților de exploatarea femeile cu gelozia bărbaților față de capacitățile creative unice ale femeilor.

C. Delphy [31] interpretează subjugarea femeilor drept rezultat al exploatarei lor ca lucrători casnici, în cadrul „modului de producție familial”. Bărbații trimit soțiile la lucru deoarece nu pot rezolva toate problemele, exploatându-le numai acasă. Dar ei își asumă veniturile femeilor și insistă că lucrul în afara familiei să nu diminueze calitatea serviciilor casnice.

Ideile de bază ale feminismului radical:

- ◆ Aservirea femeilor – prima și cea mai răspândită și mai profundă formă de exploatare a omului de către om;
- ◆ Drept izvoare de bază ale patriarhatului servesc familia și formele respective de maternitate socială. Ele pot fi depășite numai prin intermediul contraceptivelor, noilor tehnologii reproductive și evoluției sistemului de educație obștesc.

Feminismul New Age apărut în secolul al XX-lea drept continuare și răspuns la feminismul „valului” al doilea și al treilea. Curentul confruntă definițiile „tradiționale” ale feminismului și consideră binevenite schimbările în timp a acestora, încorporând elemente de etnie, girl power, feminism, feminism individualist, pozitivitate față de sex și postmodernism.” [66] În feminismul New Age, femeia (sau bărbatul) își acceptă calitățile personale care au fost definite cultural ca „feminine” fără vreo rușine, în timp ce luptă împotriva discriminării femeilor (și a bărbaților „feminini”) la locurile de muncă și în alte sfere ale societății secolului al XXI-lea. Acest curent vine ca răspuns la o cultură care pretinde că „acceptă egalitatea dintre bărbați și femei, dar în același timp devalorizează feminitatea” [67].

Spre deosebire de feminismul „valurilor” al doilea și al treilea, feministele New Age nu cer ca femeile să fie tratate identic ca bărbații, ci diferențele dintre bărbați și femei să fie recunoscute, înțelese și accommodate în timp ce sunt tratate echitabil.

Feminismul psihanalitic

Gândirea și teoria de tip feminist s-au dezvoltat puternic în contextul mișcărilor de contestare a normelor sociale din anii ’60 și s-au aliat de multe ori cu psihanaliza. Totuși, de la bun început, critica de tip feminist a fost extrem de critică față de psihologia psihanalitică (ideea de invidie de penis sau complexul lui Oedip ca fundamental pentru sexualitate au fost serios contestate).

B.Friedan, K.Millet, S.Firestone, criticându-l pe Freud, au promovat teza conform căreia situația precară a femeii în societate vine

nu din biologia ei, ci din construcția socială a „rolului femeii”.

Nancy Chodorow prin lucrarea *Reproducerea maternității* (*The Reproduction of Motherhood*) [29] în 1978, a schimbat cumva atitudinea feminismului față de psihanaliză. Pentru multe feministe, cum a fost Kate Millet [38], psihanaliza a fost considerată inevitabil masculinistă și Freud a fost criticat foarte puternic pentru atitudinea lui teoretică față de femei (invidia de penis, sexualitatea masculinizată a femeilor ș.a.). Juliet Mitchell a indicat potențialul liberator al psihanalizei pentru feminism (*Psihanaliza și feminism*) [39]. Mitchell, în lucrarea sa *Siblings* critica exclusivitatea oedipală din psihanaliză și spunea că relațiile între frați și surori pot fi foarte fertile pentru teorie ca relațiile față de mamă și tată.

Chodorow a introdus în teoria socială abordări psihanalitice. Ea spune că femeile tind să aibă o mai clară diferențiere între legături emoționale și erotice și că structura relației lor cu mama generează această tendință. Pentru că bărbații nu sunt implicați în creșterea copiilor, zice Chodorow, ei nu știu să facă munca emoțională ca femeile. Pentru Chodorow soluția pentru o societate mai egală era ca bărbații să învețe să facă munca emoțională, cu copii și cu partenerele lor. Teza asta a fost foarte influentă în mediile progresiste americane și a dus la o regândire a feminismului psihanalitic [68].

5.3. ASPECTE COMUNE

Toate formele de feminism observă că femeile sunt în poziție subordonată bărbaților. Pe lângă trei valuri de feminism și post feminism, există multe curente și orientări feministe, de exemplu feminismul marxist, feminismul liberal, feminismul cibernetic, feminismul lesbian, feminismul radical, feminismul psihanalitic, etc.

Curente au aspecte comune unele cu altele, dar și unele poziții opuse. De exemplu, unele au păreri diferite despre întrebarea dacă discriminarea împotriva femeilor afectează negativ bărbații. Curente reprezentate de scriitori precum Betty Friedan și Gloria Steinem consideră bărbații ca fiind oprimați de rolurile de gen. „De la început, Fri-

edan a prezentat feminismul ca o revoluție sex-rol din care și bărbații și femeile pot beneficia. Într-adevăr, pentru Friedan, feminismul nu este decât „un stadiu al luptei pentru drepturile omului.” În 1970, Gloria Steinem a insinuat că eliberarea femeilor înseamnă și eliberarea bărbaților pentru că unele greutăți ale bărbaților nu mai sunt doar ale lor [33]. Susan Faludi a scris, în *Stiffed*, „Odată cu misterul non rebeliunii bărbaților vine și o urmă de speranță, o oportunitate pentru bărbați de a construi o alianță cu femeile și, concomitent, a crea o nouă paradigmă pentru progresul uman care va deschide uși pentru ambele sexe. Aceasta a fost și continuă să fie visul feminismului, de a crea o lume mai liberă, mai omenească” [35]. Ellen Willis, comparând economia cu feminismul, a considerat o alianță cu bărbații ca necesară pentru eliberarea femeilor [apud 33].

Alte curente îi consideră pe bărbați ca principala cauză a sexismului. Mary Daly spunea, „Curajul de a fi logic – curajul de a numi – necesită să recunoaștem că doar bărbații sunt la origine, sunt cei care planifică, controlează și legitimează patriarhismul. Patriarhismul este țărâmul bărbaților; este Patria; și toți bărbații sunt agenții săi.” [32] The Redstockings declarau că „Identificăm agenții oprinderii drept bărbații. (...) Bărbații domină femeile, și puțini bărbați îi domină pe restul (...) Toți bărbații primesc beneficii economice, sexuale și psihologice de la supremația masculină. Toți bărbații au oprimat femei.” [46]

Scopul principal al orientărilor feministe contemporane este fie reevaluarea și reconceptualizarea pozițiilor și rolurilor femeilor, fie deconstruirea formelor voalate de discriminare și excludere de gen.

Sarcini pentru reflecții / lucrul individual / în grup:

1. Identificați și analizați aspectele definitorii ale feminismului.
2. Puneți în dezbatere lecțiile învățate ale feminismului.
3. Determinați impactul feminismului psihanalitic în raport cu științele educației.
4. Reflectați asupra cuvintelor Olympe de Gouges (autoarea „Declarației drepturilor femeii și cetățencei”) „O femeie are dreptul să urce pe eșafod; trebuie să aibă și dreptul de a urca la tribună”.

TEMA 6. SOCIALIZAREA ȘI EDUCAȚIA DE GEN

6.1. CE REPREZINTĂ SOCIALIZAREA DE GEN?

În DEX găsim specificată socializarea ca proces de integrare socială a unui individ într-o colectivitate [14]. Dicționarul de sociologie atestă socializarea ca un proces de transmitere a comportamentului, rolurilor, așteptărilor și reprezentărilor generațiilor următoare [71].

Asupra formării personalității copilului influențează diferiți factori. Copilul treptat asimilează sau interiorizează informația învățată. De regulă, participanții la procesul de socializare sunt deținătorii reprezentărilor stereotipe asupra caracteristicilor atribuite fiecărui gen. H. Weinreich (sex-role, socialisation, 1978) afirmă că socializarea de gen oglindește așteptările bazate pe aceste reprezentări. Socializarea fetelor și băieților (adică procesul de „asimilare” a unor sau altor norme sociale, a tradițiilor acumulate de societate și cultură) reprezintă procesul includerii acestora în societate. Dar acest proces decurge în mod diferit la copiii de sex diferit. De ce?

Răspunsul la această întrebare în pedagogie și psihologie impune cercetătorii să analizeze și să ia atitudine față de concepțiile de bază – a celei biologice („determinismul biologic”) sau a condiționării sociale a comportamentului persoanei în dependență de sex: toți înțeleg că omul este o ființă biosocială, dar care component prevalează biologic sau social – anume aceasta se află în centrul discuției. Rădăcinile abordării biologice le găsim în psihanaliză. Întemeietorul psihanalizei S. Freud afirma că „anatomia este destinul” și, respectiv, caracteristicile personalității copilului sunt determinate de sexul cu care se naște dat de la Dumnezeu. În corespundere cu acest sex dat de Natură/Dumnezeu copilul se „construiește” ca băiețel/bărbat ... Inițial ideile respective au fost contestate de feministe, apoi de alți specialiști.

Socializarea de gen poate fi definită în calitate de proces de asimilare de către individ a sistemului cultural de gen a societății în care

acesta locuiește. Reprezentanții psihologiei sociale folosesc și termenul de „socializare diferențiată”, evidențiind astfel faptul, că în cadrul procesului general de socializare femeile și bărbații se formează în condiții socio-psihologice diferite.

Socializarea de gen include două componente în interacțiune:

a) asimilarea de către individ a modelelor acceptate de comportament masculin și feminin, a relațiilor, normelor, valorilor și stereotipurilor de gen;

b) influența societății, a mediului social asupra individului în scopul cultivării unor reguli și standarde de comportament, social-acceptate pentru bărbați și femei. În primul rând, se asimilează normele colective, de importanță socială generală, acestea devin component al personalității și dirijează subconștient comportamentul acesteia.

Informația care se referă la comportamentul diferențiat, se reflectă în conștiința omului în formă de scheme de gen. Sunt evidențiate două faze în socializarea de gen:

1) de adaptare (adaptarea externă la normele, relațiile și rolurile de gen existente),

2) de interiorizare (asimilarea esențială a rolurilor femeilor și bărbaților, a relațiilor și valorilor de gen).

Printre factorii de bază de socializare pot fi menționați: familia, semenii, instituții de învățământ, mass-media, biserica, etc. În calitate de mecanisme de realizare a socializării de gen se prezintă:

a) fortificarea diferențiată: stimularea comportamentului acceptabil de gen și pedepsirea celui inacceptabil prin descurajare socială;

b) imitarea diferențiată: alegerea de către individ a modelelor de gen din grupurile apropiate – familia, semenii, școala etc. și imitarea comportamentului acceptat de către aceștia.

Socializarea de gen se realizează pe parcursul întregii vieți umane, dar odată cu maturizarea persoanei crește independența alegerii

valorilor și standardelor. În unele situații adulții pot trăi resocializarea de gen, sau cu alte cuvinte demolarea valorilor și modelelor anterioare și asimilarea altor noi.

Cercetările efectuate [52; 25] demonstrează, că comportamentul părinților și pedagogilor în procesul de socializare al copiilor este diferențiat după sex: băieților li se oferă mai multe oportunități pentru rezolvarea individuală a problemelor comparativ cu fetele. Vorbind de fete accentul se pune asupra docilității, responsabilității și sânguinței, referitor la băieți – asupra orientărilor spre realizări, competiție și încredere în propriile forțe. În cazul când copilul nu corespunde așteptărilor de gen, acesta este stigmatizat, poreclit, persecutat etc. S-a observat, că în societățile, unde femeile sunt mai puțin dependente economic, în educația fetelor este mai slab accentul asupra docilității și supușeniei. Specialiștii afirmă, că socializarea de gen în cadrul diferitor culturi este asemănătoare în modul asemănărilor diviziunii muncii după criteriu de gen.

Specialiștii afirmă, că procesul socializării de gen „pornește” mecanismul biologic – sexul copilului, dar rolurile de gen asimilate se pot baza nu numai pe reprezentările tradiționale vis-a-vis de comportamentele rigide și particularitățile psihologice atribuite unui sex sau altui, dar și pe androginie. Noțiunea de „androginie” este atribuită situațiilor când rolurile de gen devin flexibile și permit persoanelor de gen feminin și masculin să se comporte în conformitate cu particularitățile individuale, detașându-se de prescrierile tradiționale. Astfel, și fetele și băieții, femeile și bărbații pot fi mai emotivi și nu prea, independenți și dependenți, mai mult sau mai puțin comunicabili, mai siguri pe sine sau mai puțin, mai duri sau mai blânzi etc. În deosebi trebuie de menționat, că cercetările au demonstrat că persoanele de tip androgin mai ușor se adaptează la viață și mai rar sunt supuse stresurilor legate de conflictele de gen.

Perioada socializării primare este legată la general de mecanismele subconștiente și pasive de asimilare a culturii, în timp ce soci-

alizarea secundară presupune conectarea mecanismelor cognitive, inclusiv a mecanismului concret de asimilare și transformare a valorilor culturale și posibilitatea de transformare creativă a mediului. Conform relațiilor psihologilor, identitatea de gen – constantă – se formează la vârsta de 3–5 ani, iar mai departe are loc dezvoltarea acestea și completarea grație experiențelor de viață, Drept etapă importantă în socializarea secundară se atestă vârsta între 17–25 de ani, când se formează concepția despre lume, reprezentările referitor la propria persoană, locul acesteia în societate și sensul vieții.

Importanța agenților de socializare este diferită la diverse etape de viață [71]. La etapa prunciei și copilăriei (socializarea primară) rolul principal revine familiei, semenilor, mass-media respective, școlii etc. Pe parcurs, în perioada socializării secundare, deosebit de importante devin instituțiile de învățământ, diverse organizații obștești, mass-media etc. Anume în această perioadă se formează mediul, care este acceptat de individ, cu care se identifică și existența căreia o susține.

Astfel, L.Popova (Rusia) evidențiază manifestările de bază ale socializării de gen, care influențează într-un mod sau altul asupra autoactualizării persoanei la diverse etape ale vieții prin formarea imaginii de sine:

- identificarea de gen în copilărie,
- stereotipurile societății referitor la bărbați și femei,
- așteptările personale ale femeilor și bărbaților,
- reprezentările și așteptările părinților,
- mama și tata în calitate de modele de rol,
- experiența acumulată în instruire,
- influența semenilor [apud 52].

Trebuie de menționat faptul, că acestea sunt doar caracteristici generale fără a lua în considerație particularitățile individuale. Spre exemplu, unii specialiști afirmă că formarea stereotipului de gen depinde de nivelul general al dezvoltării intelectuale.

Astfel putem constata, că socializarea de gen include formarea identității de gen și dobândirea rolurilor de gen, analiza influenței stereotipurilor de gen asupra acestui proces. Atenție deosebită se acordă consecințelor negative ale socializării tradiționale de gen: barierelor de auto actualizare a bărbaților și femeilor, apariției comportamentelor agresive, discriminării după criteriu de gen.

Înțelegerea proceselor menționate ar fi incompletă fără noțiunea „resocializare”. Acesta este un proces, în rezultatul căruia are loc distrugerea normelor și modelelor comportamentale, asimilate anterior, în urma căruia merge procesul de asimilare sau formare a altor norme. Ca regulă, resocializarea poate fi legată de situații critice și nerelevante normelor anterioare, cum ar fi: etapa dezvoltării pubertane, formarea familiei și nașterea copiilor, avansarea în carieră, schimbul profesiei, transferul în alt oraș, altă țară etc. În mod special trebuie menționat fenomenul „migrațiunii economice” și restructurările rolurilor de gen în acest context.

Importantă este înțelegerea faptului, că resocializarea de gen, în contextul transformărilor contemporane în Moldova, este un proces deloc ușor, care necesită o analiză multilaterală. În procesul de resocializare apar noi norme și valori, care reglează interacțiunea socială în noile condiții. Toate acestea pun problema reevaluării tuturor politicilor și strategiilor de dezvoltare, dar în special a politicilor educaționale.

6.2. EDUCAȚIA DE GEN

Educația trebuie să fie una dintre căile fundamentale de corectare a inegalităților sociale și, desigur, a celor care au loc din motive de sex, contribuind astfel la construirea unei societăți libere și democratice. Educația de gen este și o educație pentru viața privată, abordări ce trebuie încurajate în spațiul școlii chiar din primii ani de studii, deoarece imaginea de sine a copilului, în raport cu genul, se formează încă de la vârste timpurii, prin inculcarea modelelor sociale

de relaționare dintre grupuri, ca rezultat al modelelor parentale, dar și prin confirmarea și întărirea lor de către grupul de co-vârșnici.

Ceea ce ne definește ca femei sau bărbați reprezintă un lung șir de experiențe de învățare socială, în familie, în cercul de prieteni, în școală sau în alte contexte. Ca structură socială, instituțiile de învățământ de toate nivelurile reprezintă un important laborator al proceselor de construcție de gen la elevi. Din această perspectivă, modul în care sunt organizate experiențele de învățare, atât prin conținutul lor explicit sau implicit, cât și prin modelele de activitate cognitivă și de interacțiune socială pe care le presupun, pot exercita influențe semnificative asupra conștientizării și interiorizării de gen, asupra asumării sau exercitării rolurilor de gen.

Educația de gen reprezintă ansamblul strategiilor formativ orientate spre cultivarea identității de gen în vederea integrării sociale a individului.

Educația de gen – modalitate de schimbare a conștiinței sociale, ce conduce la reconsiderarea concepției de viață, extinderea libertății de alegere, oferind șanse egale de autorealizare a potențialului individual feminin și masculin. Educația de gen are drept finalitate formarea culturii nonsexiste, egalitariste, de parteneriat. Educația de gen – instrument important de introducere a dimensiunii de gen în dezvoltarea societății și realizării egalității genurilor.

Importanța socială și legitatea constituirii paradigmei educației de gen se bazează pe trecerea de la abordarea de sex-rol a educației (care reduce dezvoltarea persoanei la biologicul feminin / masculin) la abordarea de gen a acesteia (care depășind determinismul biologic oferă persoanei șanse mai mari de autorealizare personală și profesională).

În tabelul (3) de mai jos sunt prezentate caracteristicile abordării de gen și a abordării de sex-rol a educației (adaptat după И. Клецина, [53]):

Tabel 3. Caracteristicile abordării de gen și a abordării de sex-rol a educației

Abordarea de gen a educației	Abordarea de sex-rol a educației
• Orientarea spre neutralizarea și atenuarea diferențelor dintre genuri	• Orientarea spre evidențierea diferențelor între sexe
• Educația în spiritul alegerii libere a identității de gen	• Educația în spiritul alegerii dure (premeditate) a identității de sex
• Lipsa orientării spre „predispoziția specială” a bărbatului și femeii	• Orientarea spre „predispoziția specială” a bărbatului și femeii
• Stimularea activităților care corespund intereselor persoanei	• Stimularea activităților care corespund sexului persoanei
• Alegerea tipurilor de comportament reieșind din situații concrete	• Alegerea tipurilor de comportament reieșind din apartenența de sex a persoanei
• Argumentarea inoportunității instruirii diferențiate pe sex	• Argumentarea oportunității instruirii diferențiate pe sex
• Tendința spre eroziunea schemelor de gen cultural constituite	• Existența schemelor de gen rigide cultural constituite
• Posibilitatea abaterilor de la modelele tradiționale patriarhale ale societății	• Condamnarea abaterilor de la modelele tradiționale patriarhale ale societății

Toate acestea obligatoriu implică schimbări semnificative în tratarea fenomenului educațional, conținuturilor și tehnologiilor educaționale, pregătirii cadrelor didactice sensibile la gen. Sensibilitatea de gen presupune capacitatea pedagogului de a percepe, conștientiza și modela acțiunile influențelor mediului social, a metodelor și formelor de lucru cu copiii asupra formării identității de gen a copilului, capacitatea de sesiza și reacționa la manifestările sexiste.

Educația de gen reprezintă un instrument important de introducere a dimensiunii de gen în dezvoltarea societății și realizării

egalității genurilor. Domeniul educației este unul de importanță strategică în promovarea politicii de egalitate a genurilor în societate.

În calitate de obiective majore a educației de gen a tinerilor/tinerelor sunt propuse:

- ◆ Formarea conștiinței sensibile de gen a bărbatilor și femeilor (înțelegerea noțiunilor de bază ce țin de egalitatea genurilor, rolurile de gen, socializarea de gen etc.;
- ◆ Educarea fetelor / femeilor și băieților / bărbatilor în spirit de parteneriat și respect reciproc, lucru extrem de important în contextul transformărilor relațiilor de cuplu și familie, inclusiv a restructurării forțate a rolurilor de gen (parțial grație și migrației economice a femeilor);
- ◆ Formarea culturii relațiilor dintre femei și bărbați, care exclude orice forme de discriminare și violență în bază de gen în viața personală, familie și activitatea profesională, ducând, respectiv, la îmbunătățirea sănătății fizice și psihice a ambelor genuri, și contribuind la creșterea bunăstării sociale.

Conținutul specific al educației de gen reflectă două coordonate definitorii care vizează:

- ◆ raportarea omului la societate (educarea cetățenilor sensibili la gen)
- ◆ raportarea persoanei la sine (educarea persoanei libere de stereotipuri de gen, flexibile, dispuse spre relații de parteneriat în relații interpersonale).

Educația de gen se bazează pe principiile fundamentale care vizează procesul educațional, prin luarea în considerare a specificului de gen. În acest sens, toate principiile enumerate mai sus reprezintă o bază metodologică și pentru educația de gen. În același timp, propunem completarea listei cu următoarele principii:

- principiul non-discriminării pe criteriu de sex, care prevede asigurarea accesului egal pentru băieți și fete la studii; a egalității de drepturi a ambelor genuri în raport cu educația;

- principiul tratamentului egal al fetelor și băieților, care asigură oferirea de șanse egale fetelor și băieților ca subiecți ai procesului de învățământ prin acțiuni și atitudini pozitive, corecte și respectuoase față de ambele genuri);
- principiul corelării și continuității axiologice între educația de gen și educația pentru democrație, educația pentru pace și toleranță, educația civică și alte „noi educații”, care realizează inter-relaționarea acestora, având ca puncte de reper valorile fundamentale și valorile democratice;
- principiul valorificării experiențelor pozitive și trăirilor de gen ale educabililor, care facilitează conștientizarea identității și experiențelor de gen în contextul practicilor sociale;
- principiul cunoașterii și promovării consecvente a egalității de gen în contextul drepturilor omului și libertăților fundamentale, care asigură stabilitatea normativă în grupul de referință, comunitate, familie, societate;
- principiul unității valorilor umane fundamentale, valorilor naționale, valorilor de gen, care formează temelia culturii de gen;
- principiul respectării egalității de gen la nivel personal și societal, care presupune asigurarea continuității comportamentelor partenieriale de gen în viața privată și publică, drept premisă a formării culturii de gen;
- principiul corelării optime a aspectelor psiho-fiziologice și de gen, social-politice, cultural-spirituale ale educației, care presupune asigurarea abordării complexe a educabililor în procesul educației, fapt ce asigură eficiența educației de gen.

Valorificarea educației de gen în calitate de disciplină de studiu implică respectarea unor principii didactice. Principiile didactice reprezintă normele (legitățile) generale care fundamentează teoria și practica educativă și, în acest context, care orientează conceperea, organizarea și desfășurarea procesului de învățământ (predare-învățare).

În acest sens sistemul principiilor didactice existent poate fi completat cu unele principii caracteristice educației de gen (ultimele două):

- principiul intuiției sau unității dintre senzorial și rațional
- principiul legăturii teoriei de practică
- principiul însușirii conștiente și active a cunoștințelor
- principiul sistematizării și continuității cunoștințelor
- principiul accesibilității cunoștințelor sau respectării particularităților de vârstă
- principiul individualizării și diferențierii învățării
- principiul valorificării experiențelor de gen personale ale educaților
- principiul respectării și valorificării dimensiunii de gen în procesul de învățământ.

Principiile propuse servesc drept fundament teoretic în obținerea efectului scontat în conformitate cu obiectivele educației de gen.

Specificul educației de gen este pus în evidență de faptul că deseori predarea /învățarea și cercetarea se întrepătrund (învățarea prin cercetare). De exemplu, metodele cum sunt observația, experimentul, analiza de gen a textelor, metoda autobiografiei de gen ș.a. pot să apară simultan ca metode de predare / învățare și cercetare, iar tehnici cum sunt eșantionarea și sondajul, expertiza de gen și altele pot fi aplicate în procesul de învățământ. De altfel, multe dintre direcțiile novatoare în metodologia didactică s-au constituit tocmai prin adoptarea în procesul de învățământ a unor metode și demersuri specifice cercetării științifice.

Metodele de cercetare și metodele de predare /învățare menționate sunt chemate de a extinde și aprofunda capacitățile de cunoaștere și acțiune ale subiectului, acționează ca un mijlocitor al relației subiect-obiect, amplificând eficiența activității teoretice sau practice a acestuia.

Spectrul metodicilor folosite în instruirea în materie de gen

este destul de amplu și extinde oportunitățile de lucru și creativitate a educatorilor / moderatorilor. Întru stimulare se recomandă combinarea diferitor metode în cadrul unei sesiuni: lucrul intelectual cu sarcini emoționale; activitățile de concentrare cu cele active; lucrul individual cu lucrul în grup etc. Dar hotărâtoare în selectarea metodelor de lucru rămân a fi obiectivele și conținutul materialului (evident, nu poate fi propus un joc acolo, unde se cere o lecție).

Drept element extrem de important se prezintă utilizarea unor activități participative. Studiile demonstrează că structurarea grupurilor mici, bazate pe cooperare, contribuie la coeziunea grupului și la diminuarea prejudecăților membrilor grupului. Activitatea de cooperare în grupuri mici ajută la înțelegerea conceptelor complexe și dezvoltă capacitățile de tipul rezolvării, stimulând participanții să găsească soluții ce demonstrează creativitate și spirit practic. Toate acestea sunt elemente importante ale educației de gen. Astfel se constată că ar trebuie să implicăm tinerii / adulții în fiecare moment al procesului de învățare.

Competențe specifice formate în cadrul educației de gen:

- Competența de identificare și analiză a factorilor care contribuie la formarea identității de gen a femeilor / fetelor și bărbaților / băieților.
- Competența de abordare prospectivă a complexității problematicii gender și conexiunii cu sistemul educațional.
- Competența de sinteză și analiză a diferențelor/ asemănărilor dintre genuri și a stereotipurile de gen și impactului acestora asupra oamenilor.
- Competența de identificare a problemelor cuplului și familiei contemporane prin prisma de gen
- Competența de analiză de gen a sistemului educațional și valorificare a dimensiunii de gen în educație.
- Competența de sinteză, proiectare și utilizare a metodelor și formelor eficiente de educație de gen a tinerilor.

6.3. INCLUDEREA PERSPECTIVEI DE GEN ÎN EDUCAȚIE

A adopta o **perspectivă de gen în educație** înseamnă a lua în considerare diferențele de gen atunci când se analizează orice politică și/sau proces educațional. În contextul elaborării unor documente ce vizează educația, perspectivă de gen este o strategie de integrare a intereselor și experiențelor fetelor/femeilor și băieților/bărbaților în faza de design, implementare, monitorizare și evaluare a acestora, astfel încât femeile și bărbații să beneficieze în mod egal de beneficiile sistemului, în vederea eliminării inegalităților și evitării perpetuării lor.

Dimensiunea de gen vizează luarea în considerare a specificului de influențe a factorilor politici, socio-economici, culturali etc. asupra implicării fetelor/femeilor și băieților/bărbaților în sistemul educațional:

- Ca utilizatori de produse / beneficiari de servicii
- Ca proprietari de resurse / furnizori de servicii
- Ca persoane decizionale individuale
- Ca persoane decizionale profesionale.

Elementele ce vizează dimensiunea de gen în educație:

- accesul la educație (în funcție de apartenența la un sex sau altul), / cadrul legal-normativ;
- conținutul învățării (stereotipii de gen, modele de gen etc), / curricula „ascunsă”;
- forme și modalități de organizare a învățământului (cu elemente specifice pe genuri);
- modalități de evaluare a cunoștințelor (stereotipii de gen, cu elemente specifice pe genuri);
- ghidarea în carieră /orientarea profesională a f/b;
- caracteristici ale corpului profesoral;
- selectarea specialităților de către studenți (f/b);
- climatul de gen al instituției de învățământ etc.

Respectiv, perspectiva asupra dimensiunii de gen în educație presupune:

- analiza procesului didactic din perspectiva de gen, dar și a unor aspecte care se referă la conștientizarea problematicei de gen, induse inițial prin sistemul de educație preuniversitar, apoi vocațional: valorificarea genului în practica educativă, strategii didactice care oferă oportunități egale de învățare pentru ambele genuri, învățarea prin cooperare și stimularea parteneriatului de gen ș.a.;
- analiza produselor curriculare (manuale școlare, cursuri, materiale auxiliare) care vor depăși cadrul unor cercetări anterioare privind problematica de gen a curriculum-ului scris, corelând datele obținute prin analiza de conținut (imagini, text și sarcini de învățare) cu informațiile referitoare la utilizarea efectivă a acestora în procesul didactic;
- completarea perspectivei de analiză a curriculum-ului scris cu analiza curriculum-ului implementat: de la elementele de intrare în sistem la cele de proces, de la ceea ce trebuie să se predea, să se învețe și să se evalueze în clasă la cum se predă, cum se învață și cum se evaluează. Trebuie investigate aspecte precum: mediul fizic școlar/universitar, modele didactice utilizate, activități de evaluare, activitățile de orientare școlară și profesională, climatul școlar.

În scopul elucidării celor expuse mai sus, propunem aplicarea analizei de gen prin matricea indicatorilor de gen (tabelul 4), care are funcționalitate dublă: și în calitate de metodă de cercetare și metodă de predare/învățare. Indicatorii au fost selectați având în vizor studiile de gen în educație [34; 58; 52 etc.]. Operarea profesională și responsabilă cu indicatorii propuși facilitează activitatea cadrelor didactice de a crea condiții favorabile socializării de gen a elevilor, dezvoltării relațiilor constructive de gen și desemnarea perspectivelor educației de gen a fetelor și băieților. La fel indicatorii propuși pot servi drept bază pentru monitorizarea și evaluarea prin prisma de gen a funcționalității sistemului educațional.

Tabel 4. Matricea indicatorilor de gen pentru evaluarea instituției de învățământ /educație

Nr. Crt.	Sfera de activitate a fetelor și băieților	Indicatorii de gen	Instrumentarul
1.	Activitate organizată (lecție etc.)	1.1. conținutul de gen al activităților, sarcinilor; 1.2. implicarea băieților și fetelor (preferințe, suport pentru unul din genuri etc.); 1.3. luarea în considerare a experiențelor fetelor și băieților; 1.4. evaluarea cunoștințelor / participării fetelor și băieților	1.1. analiza didactică a activității; 1.2. observația (agenda); 1.3. analiza video etc.
2.	Materialul didactic	2.1. conținutul de gen al manualelor și curricula; 2.2. conținutul de gen al materialelor didactice (auxiliare, caiete ale elevilor etc.); 2.3. sensibilitatea la gen a materialelor didactice ilustrative; 2.4. sensibilitatea la gen a cărților recomandate pentru studiu	2.1. analiza de gen a manualelor și curriculei; 2.2. analiza de gen a materialelor metodice ale pedagogilor; 2.3 analiza de gen a materialelor / cărților recomandate elevilor
3.	Mediul de studii / educație	3.1. climatul favorabil / nefavorabil pentru băieți și fete; 3.2. recunoașterea egală a importanței experienței băieților și fetelor; 3.3. atitudinea pedagogului față de băieți și fete; 3.4. transferul pozitiv al experienței de gen al pedagogului	3.1. observația (agenda); 3.2. analiza video 3.3. interviu structurat cu elevii etc.
4.	Activități non formale	4.1. distribuirea rolurilor; 4.2. componenta de gen a jocurilor, activităților; 4.3. % de activități, orientate asupra băieților și fetelor (sportive, culturale); 4.4. nr. de jucării, obiecte, echipamente pentru băieți și fete; 4.5. posibilitatea de a-și împărtăși propria experiență a băieților și fetelor	4.1. observația; 4.2. analiza activităților; 4.3. analiza statistică; 4.4. analiza video etc.

Nr. Crt.	Sfera de activitate a fetelor și băieților	Indicatorii de gen	Instrumentarul
5.	Mediul fiziologic al instituției	5.1. accesibilitatea de realizare a trebuințelor fiziologice (veceuri, săli de igienă etc.); 5.2. organizarea somnului; 5.3. organizarea activităților sportive, culturale (clase, vestiare corespunzătoare etc.)	5.1. observația; 5.2. interviuri structurate cu elevii, cadrele didactice; 5.3. analiza video etc.;
6.	Activitatea cotidiană	6.1. posibilitatea de a se ocupa de propria persoană (băiat / fată); 6.2. posibilitatea de satisfacție a intereselor / hobby; 6.3. posibilități și capacități de participare la realizarea intereselor altor persoane (băiat-fată; fată-băiat; fată-fată; băiat-băiat)	6.1. observația; 6.2. . interviuri structurate cu elevii; 6.3. analiza video etc.
7.	Relații interpersonale: (între elevi; elevi și cadre didactice, elevi și părinți; în colectivul pedagogic; între cadrele didactice și părinți, având în vizor genul persoanelor)	7.1. posibilități pentru copil de a-și construi relații conturate de gen; 7.2. luarea în considerare de către pedagog a aspectelor de gen în relațiile cu copilul; 7.3. competența de gen a părinților în construirea relațiilor cu copilul (particularitățile structurii familiei, includerea componentei de gen); 7.4. competența de gen a maturilor (reprezentările, stereotipurile, prejudecățile de gen) 7.5. competența de gen a administrației (conflicte de gen în colectiv, hărțuire sexuală etc.)	7.1. observația; 7.2. interviuri structurate cu elevii, părinții, cadrele didactice; 7.3. analiza rapoartelor instituției; 7.4. analiza video etc.
8.	Poziții de liderism a băieților și fetelor cu orientare spre echilibrarea șanselor	8.1. la învățătură (lecții); 8.2. în activități educaționale (sportive, culturale etc.); 8.3. în activitatea zi de zi; 8.4. în cadrul relațiilor interpersonale (copil-copil; fată-băiat; băiat-fată)	8.1. agenda observațiilor 8.2. chestionare

Nr. Crt.	Sfera de activitate a fetelor și băieților	Indicatorii de gen	Instrumentarul
9.	Influența maturilor din perspectiva competenței de gen	9.1. în familie; 9.2. în instituția de învățământ / educație; 9.3. în comunitate (pe stradă, în locurile publice etc.)	9.1. interviuri structurate; 9.2. focus-grup; 9.3. testul rolurilor de gen (BSRI)
10.	Reprezentativitatea abilităților, atitudinilor, reprezentărilor drept sensibilitate de gen a fetelor și băieților	10. comportamentul de gen al băieților; 10. comportamentul de gen al fetelor	10.1. blancheta de înregistrare a patternelor comportamentale de gen
11.	Activitatea în comun în procesul diferitor activități: lecții, jocuri, competiții etc.	11.1. diferențierea pe genuri; 11.2. alegerea partenerilor de activități ținând cont de genul persoanei (băiat, fată); 11.3. transmiterea normelor de gen; 11.4. reprezentativitatea esenței pozitive a relațiilor de gen; 11.5. modalitățile de gen a interacțiunilor băieților și fetelor	11.1. observații cronometrate; 11.2. analiză video 11.3. analiza statistică etc.
12.	Spațiul de gen al instituției	12.1. statistica de gen (nr. Fetelor și băieților în clase/ grupe etc.) 12.2. abandonul școlar/ frecvența f/b	12.1. analiza statistică 12.2. harta statistică
13.	Mediul informațional	13.1. tablourile, panourile, portretele din instituție / clasă 13.2. mesaje sexiste / non-sexiste (la nivel de mass-media școlară etc.)	13.1. observații, 13.2. content analiza

Referindu-ne la concret asupra tehnicilor de realizare a educației de gen, pot fi menționate următoarele:

- exemplul personal al învățătorului / învățătoarei, manifestat prin limbaj și comportament nonsexist și non stereotip;
- crearea unui mediu informațional sensibil/prietenos la gen, când elevii vor fi informați asupra conținuturilor și consecințelor stereotipurilor / sexismului pentru dezvoltarea personalității;
- asistența din partea pedagogilor în vederea formării atitudinilor clare, independente ale elevilor față de sexism ca fenomen negativ, distructiv;
- dezvoltarea gândirii critice, prin învățarea bazelor de expertizare / analiză de gen a fenomenelor, formarea „sensibilității de gen” (depistarea – conștientizarea propriilor stereotipuri și a celor din mass-media, manuale, cărți etc.);
- crearea condițiilor de antrenare a sensibilității de gen (de exemplu, prin teatralizare, schimb de roluri etc.);
- organizarea activităților de colaborare a băieților și fetelor: lucrări agricole, ajutorarea vârstnicilor, curățenia în clasă etc., care ar contribui la diminuarea schemelor de gen;
- depășirea restricțiilor culturale tradiționale asupra auto exprimării emotive ale băieților, încurajarea exprimării sentimentelor acestora (prin grija față de surori / frați etc.);
- formarea experiențelor de ridicare a gradului de autoîncurajare și de autoapreciere al fetelor: (de exemplu, dezvoltarea calităților de lider etc.);
- crearea condițiilor pentru dezvoltarea particularităților individuale ale copiilor, lărgirea zonelor de autorealizare a fetelor și băieților: de exemplu, încurajarea fetelor să facă sport, inclusiv netradițional, să învețe calculatorul, să șofeze, iar băieții – să se autoservească, să prepare bucate etc.;
- crearea unui mediu educațional sensibil la gen (a școlii, clase-

lor), când materialele demonstrative, standurile, posterele etc. nu vor transmite mesaje stereotipe și sexiste;

- atragerea ambilor părinți (nu numai a mamei) la educarea copiilor etc.

Astfel, valorificarea dimensiunii de gen în educație presupune o abordare individuală față de manifestarea de către copil a propriei identități. Această abordare oferă persoanei o mai mare libertate de alegere și autorealizare, o ajută să fie mai flexibilă și să poată folosi diverse posibilități de comportament. Aportul dimensiunii de gen constă în dezvăluirea mecanismelor de influențe a stereotipurilor tradiționale de sex-rol asupra independenței persoanei și libertatea reală de adoptare a deciziilor. Introducerea dimensiunii de gen în instruirea copiilor înseamnă de a plasa personalitatea și individualitatea copilului în dezvoltare și educare mai sus de cadrul tradițional al sexului.

Aspecte sensibile la gen:

- ◆ Asigurarea reprezentării echilibrate a femeilor și bărbaților în diverse situații.
- ◆ Utilizarea imaginilor non-stereotipe.
- ◆ Utilizarea imaginilor non-sexiste.
- ◆ Evidențierea necesităților dar și oportunităților diferitor grupuri social vulnerabile (engenderizarea incluziunii sociale).
- ◆ Utilizarea cu atenție / Evitarea formelor exclusiviste (numai el ...).
- ◆ Crearea unui echilibru de gen (utilizarea substantivelor la feminin / masculin) etc. ...

Transformarea conștiinței individuale și publice, conștientizarea necesității egalității genurilor nu se produce în mod automat, prin introducerea unor discipline. Este necesar de a revedea conținutul curriculei și a materialelor didactice la toate treptele de învățământ, în special de a introduce aspectul de gen în pregătirea profesională a cadrelor didactice. Drept scop se propune micșorarea nivelului

de stereotipizare de gen a tuturor actorilor procesului educațional, conștientizării stereotipurilor de gen, diminuării nivelului de conflictualitate parvenite de influența acestora.

Paralel sunt necesare modificări la nivel de cadru legislativ-normativ, realizarea programelor de informare / educare de gen a populației și prin implicarea activă a mass-media, programelor speciale orientate spre ridicarea statutului femeilor în societate, promovarea modelelor de parteneriat și respect între genuri, fortificarea familiei, reevaluarea rolurilor tradiționale de gen în familie și viața publică.

Sarcini pentru reflecții / lucrul individual / în grup:

1. Identificați și analizați mecanismele socializării de gen.
2. Puneți în dezbatere caracteristicile abordării de gen și a abordării de sex-rol a educației.
3. Reflectați asupra informației prezentate în Sugestii pentru activități „Identitatea de gen vs identitatea de sex” (tema 6).
4. Formulați recomandări de activități a educației de gen a fetelor/băieților.
5. Analizați situația într-o instituție de învățământ în baza Matricei indicatorilor de gen pentru evaluarea instituției de învățământ /educație.

TEMA 7. ROLUL FAMILIEI ÎN EDUCAȚIA DE GEN A TINEREI GENERAȚII

7.1. TRANSFORMĂRI ALE FAMILIEI CONTEMPORANE

La etapa actuală institutul familiei se află într-un proces de transformări sociale complicate. Opiniile demografilor, sociologilor, politicienilor, psihologilor și a altor specialiști asupra proceselor contradictorii prin care trece familia sunt destul de diverse. Astfel, în viziunea unor experți, în pofida coliziilor sociale, institutul familiei s-a adeverit a fi unul din „*comunitățile cele mai stabile*”, fapt confirmat pe parcursul istoriei de investigațiile lui L. Morgan, R. Hill, L. Rossel, I. Mitrofan, P. Iluț, C. Гогол etc.

În același timp, începând cu anii 60 ai sec. XX specialiștii din mai multe țări ale lumii au început să vorbească despre starea critică a monogamiei, stabilind conexiunea directă cu transformările sociale globale. Pe parcursul anilor în literatura de specialitate sunt indicate unele și aceleași fenomene sociale: creșterea numărului de divorțuri, creșterea numărului de bărbați și femei celibatari, descreșterea nivelului natalității, creșterea numărului de familii monoparentale, intensificarea relațiilor sexuale înainte de căsătorie, creșterea frecvenței violenței domestice etc.

Toate acestea împreună, într-un fel sau altul, au indus schimbări majore la nivelul funcțiilor și relațiilor familiale, deoarece perturbările manifestate la nivelul uneia dintre ele au avut un impact direct și asupra celorlalte. Astfel, la etapa actuală funcțiile „fundamentale” ale familiei, economică, reproductivă, de socializare, de solidaritate, considerate ca fiind potrivite pentru societatea tradițională, sunt supuse redimensionării, ajungând până la ignorarea sau transformarea unora dintre acestea.

În acest sens, elocventă este situația cu funcția de socializare a familiei, care a fost afectată și ea de mutațiile lumii contemporane. În opinia specialiștilor, constrângerile economice au forțat femeia să se angajeze în activități extrafamiliale, fapt cu implicații deosebite în sfera natalității și în cea a socializării. Sistemul școlar a înlocuit, în mare măsură, procesul in-

structiv-educativ al familiei, înlocuire datorată atât unor cauze subiective cât și obiective. La fel, în virtutea condițiilor socio-economice grele și axării părinților asupra supraviețuirii, aceștia acordă mai puțin timp copiilor.

Ceea ce a complicat într-un fel statutul familiei este migrația economică, dar și oscilarea evidentă între modernitate și tradiționalitate: oamenii au înțeles fiecare în felul său raportul tradiționalitate /modernitate, au renunțat la unele valori și au asimilat cu totul altele, ceea ce a dus la apariția a numeroase conflicte, frustrări, tensiuni, dezamăgiri. Astfel, unele persoane au redus modernitatea la planificarea numărului de copii doriți. Alții au înțeles-o prin libertățile permise copiilor de a alege singuri cariera, viața intimă etc. Alții au considerat că un cuplu modern e acela care divorțează când apar neînțelegeri sau nu-și legalizează relația, pentru a nu mai fi nevoiți s-o desfacă. Și exemplele pot continua.

În societatea tradițională, în special în cadrul instituției familiei, se produceau și se reproduceau valorile, normele și comportamentele femeilor și bărbaților raportate la cultura tradițională. Modernitatea a avut un impact direct asupra tradiționalității, stilul de viață tradițional fiind supus modificărilor semnificative, dar păstrându-și și o parte din specificul anterior (manifestate prin perpetuarea unor tradiții: cununie, botez, sărbătorirea paștelui etc.). Indivizii au început să experimenteze stiluri de viață alternative, diminuând, prin aceasta, importanța și atașamentul față de instituția familiei; cerințele sociale față de statusul și rolurile femeilor și bărbaților au cedat din rigiditate. Se atestă o trecere de la „autoritatea” inedită a bărbatului (susținută îndeosebi de valorile: ierarhie, conformism, duritate, putere) spre „cooperare” și „parteneriat” între femei și bărbați (susținută de valori ca: egalitate, schimbare, comunicare, toleranță, acceptare). În același timp, tot mai pronunțat devine „individualismul” bărbaților și al femeilor, susținut de următoarele valori: competiție, auto exprimare, nonconformism, însingurare, confort personal.

Viața demonstrează că *modernitatea a avut un impact direct asupra tradiționalității*, indivizii începând să experimenteze stiluri de viață

alternative, valorile familiei înregistrând schimbări radicale, diminuând importanța și atașamentul față de instituția familiei. În acest sens, se propune analiza familiei prin raportul Tradiționalitate /Modernitate (tabelul 5), având drept reper schema oferită de M. Neder [apud 24].

Tabelul 5. Familia prin raportul de Tradiționalitate/Modernitate

Tip familie Stil viață	Tradițională	Modernă
Concepție generală	Celula de bază a societății	Comunitate de refugiu / Mediu de relaxare individuală
Rol practic	Apărarea valorilor și a tradițiilor sociale	Apărarea unui mod de viață personal, concret
Compoziție	Trei/patru generații care locuiesc sub același acoperiș	Două generații
Copii	Numeroși, destinați perpetuării familiei	Puțini, dar doriți și îngrijiți
Mod de funcționare	Pe baza spiritului de sacrificiu al individului pentru familie	Prin cooptare și fuziune afectivă și sentimentală; parteneriat
Autoritate	Paternă, respectul bătrânilor, subordonarea femeii bărbatului	Fără ierarhie afirmată, împărțire a rolurilor între genuri și vârste
Rațiunea de a fi	Perpetuarea numelui, tradiției, profesiei, patrimoniului	Dobândirea calității de viață în comun

Astfel, concluzionăm că familia modernă vine să acopere o realitate conceptuală diversificată.

În viziunea lui N.Smelser, promotoarea teoriei diferențierii structurale, familia tradițională era multigenerațională și, totodată, și multifuncțională – îndeplinea funcțiile de reproducere, de suport emoțional, de producție (gospodăria familială), de educație (socializarea informală), de bunăstare (grija pentru bătrâni), religioasă (cultul strămoșilor) [apud 6]. Familia modernă și-a pierdut o parte din funcțiile acestea: instituția corporatistă a preluat funcția ocupațională; școala furnizează școlarizarea pentru copii; guvernul urmează să garanteze funcția de bunăstare etc.

Totodată, considerăm că familia își poate ajuta membrii familiei pregătindu-i pentru a face față provocărilor sociale atât în viața publică cât și cea privată (de exemplu, prin flexibilitate de gen-roluri, prin încurajarea inițiativei, abilităților decizionale a fetelor și băieților etc.).

Ideile abordate se încadrează în contextul paradigmei moderniste, mai concret a teoriei agenților dezvoltării a lui McClelland, care a descoperit o corelație strânsă între motivația pentru competență cu dezvoltarea economică. Astfel, autorul consideră că sursa acestei motivații trebuie căutată în familie, adică în socializarea parentală. Aceasta presupune ca părinții să aplice „înalte standarde de capacități pentru copiii lor, exprimabile în așteptări de excelență în educația copiilor, de obținere a unor ocupații bune, de a fi respectați etc., să încurajeze copiii și să le acorde afecțiune și recompensă, să nu fie autoritari, să-i lase pe copii să-și dezvolte inițiativele, nu să facă prea multe pentru ei” [apud 6]. În acest cadru se încadrează și abordarea de gen a educației în familie, a educației pentru familie, reevaluarea competențelor „tradiționale” și formularea a noi competențe sensibile de gen a femeilor și bărbaților.

7.2. FUNCȚIA DE SOCIALIZARE A FAMILIEI ȘI FORMĂRII CULTURII DE GEN

Familia reprezintă una din instituțiile de socializare, în cadrul căreia începe procesul de construire a genului, sistemului de gen. Știința psiho-pedagogică a demonstrat că anii copilăriei sunt esențiali pentru dezvoltarea personalității, la fel și pentru constituirea viziunilor copiilor asupra comportamentelor femeilor și bărbaților.

Socializarea de gen a copiilor în familie trebuie analizată în primul rând prin intermediul institutului parentalității, care a suferit multiple interpretări pe parcursul anilor. În contextul subiectului abordat, considerăm adecvată formula propusă de И. Кош а parentalității în calitate de sistem de fenomene condiționate reciproc:

- a) sentimentele părintești, dragostea, atașamentul față de copii;
- b) rolurile sociale specific și prescrierile normative culturale;
- c) comportamentul real condiționat de celelalte, atitudinea

părinților față de copii, stilul de educație etc. [apud 61].

Această listă poate fi completată cu așteptările parentale, reprezentările părinților referitor la viitorul fetelor și băieților, valorile vitale.

Părinții, de cele mai multe ori inconștient, îi determină pe copii să adopte valorile în funcție de sexul fiecăruia. Această atitudine diferențiată se poate observa încă de la nașterea copiilor, când părinții își formează unele așteptări, selectează hăinuțele, jucăriile, poveștile, strâns legate de stereotipurile de gen existente. În lucrarea „Sinele și cunoașterea lui” P.Iliuț constată că „genderul este o construcție socială, începând de la identificarea copilului, încă de mic, de a „fi băiat” (masculinitate) și „a fi fată” (feminitate) prin intermediul procesului de socializare timpurie (jucării și îmbrăcăminte diferite, așteptări de înaltă distinctivitate din partea părinților și/sau a celor apropiați, până la segregarea de statusuri și roluri sociale specifice (în muncă, context domestic și altele) și, în general, societale (în viața publică și politică)” [18].

Pornind de la faptul că părinții au rolul de a oferi copilului șansa formării sale sociale, dobândirii echilibrului emoțional, integrării sale în viața socială, vom aborda în mod special funcția de socializare a familiei prin prisma de gen.

În cadrul funcției de socializare pot fi specificate următoarele subfuncții (adaptate după I. Mitrofan, [24]):

1. *integral-formativă*: în familie copiii primesc răspuns la o multitudine de întrebări, informații în legătură cu utilizarea diferitelor obiecte, vizavi de comunicarea și relaționarea între genuri, formându-și o serie de deprinderi, priceperi și chiar aptitudini, determinate în mare măsură de influențele exercitate de părinți;

2. *psihomorală*: un rol deosebit revine modelelor comportamentale oferite de părinți, pe care copiii le preiau prin imitație și învățare, precum și climatul educativ în care se exercită influențele educaționale. Părinții, care-și construiesc relațiile între ei în bază de respect și parteneriat, ajutor reciproc și înțelegere, vor fi mai convingători în educarea comportamentelor pozitive la copii comparativ cu acei între care există relații conflictuale;

3. *social-integrativă*: nivelul de adaptare și integrare este direct dependent de „achizițiile” realizate în cadrul grupului familial de apartenență. Astfel, modul de abordare inter-personal, modul de raportare la diferite norme și valori sociale, inclusiv de gen, modul de implicare în viața publică și privată pot fi mult influențate de modelele educaționale parentale de gen;

4. *cultural-formativă*: menținerea și formarea tradițiilor familiale, care includ aspecte de gen, cultivarea valorilor cultural-spirituale, a spiritului critic în receptarea unor produse artistice și mass-media prin prisma de gen (neacceptarea și neadmiterea sexismului și a discriminării de gen), în cultivarea atitudinilor parteneriale etc.

Clasificarea prezentată poate fi completată cu ideile sociologului R. Hartly care evidențiază patru modalități de bază în construirea rolului de gen al copilului [apud 52]:

socializarea prin manipulare, de ex., preocuparea mamei de exteriorul fetei;

apelarea verbală- adresări frecvente de tipul „frumoasa mea”, evidențierea puterii de atracție. / Astfel copilul învață a se privi cu ochii mamei, apelarea verbală vine să întărească manipularea. Fetița învață că exteriorul, haina frumoasă este ceva foarte important /.

canalizarea- orientarea atenției copilului asupra unor obiecte, de exemplu. jucării corespunzătoare jocului „de-a mama și fiica” sau care imită unele obiecte de uz casnic. / Copiii sunt deseori încurajați pentru jocul cu jucării „corespunzătoare sexului” /.

demonstrarea activității, care se poate manifesta de exemplu. în faptul că fetelor, comparativ cu băieții, li se cere mai des să ajute la treburile casnice. / Astfel, fetele sunt învățate să se comporte „ca mamele”, iar băieții „ca tații”.

Studiile demonstrează unele preocupări ale specialiștilor referitoare la diverse aspecte a educației fetelor și băieților în familie. Astfel, E. Maccoby, C. Jacklin indică că părinții abordează copii în corespundere cu propriile reprezentări asupra sex-rolului [37]. Unii autori abordează descrierea caracteristicilor stereotipice ale copiilor noi-născuți din partea părinților: băieții erau descriși ca fiind mai mari, mai puternici, mai activi, în timp ce fetele erau prezentate ca fiind mai mici, mai delicate, mai pasive [G. Rubin et al., *apud* 25]. Alți autori menționează existența anumitor deosebiri între stereotipurile taților și cele ale mamelor: tații având mai multe concepții tipice decât mamele, cele mai numeroase înregistrându-se la tații cu băieți [G. Levy]. Această idee a fost confirmată în cadrul chestionării părinților în R. Moldova.

În acest cadru teoretic se conturează importanța mare a rolului părinților în identificarea sexuală și formarea identității de gen a copilului [25; 52; 58; 60 etc.], semnificativă fiind contribuția părinților și în ceea ce privește perpetuarea stereotipurilor de gen. Pe măsură ce copiii cresc, comportamentul părinților față de ei continuă să fie diferențiat. Studii diverse au arătat că deseori tații sunt mai duri cu

băieții și mai blânzi cu fetele (McDonald și Parke). De altfel, părinții consideră că fetele sunt mai sincere și de aceea arată mai multă reținere în a le pedepsi. Ei îi învață pe băieți să-și controleze emoțiile, le acordă mai multă independență și descurajează jocurile agresive în cazul fetelor (Ross și Taylor). Fetele sunt mai atent ascultate atunci când au nevoie de ajutor, iar băieții sunt îndrumați de mici să-și dezvolte independența și să nu cedeze psihic în fața unor obstacole [S. Goldberg și M. Lewis, *apud* 7].

Prezintă interes și concluziile cercetătorilor că orice copil, indiferent de sex, este supus la început unei puternice influențe materne [И. Кош [54]; E. Leonelli, *apud* 7 etc.]. Acesta învață să devină matur însă prin identificarea cu părintele de același sex și, mai târziu, prin identificarea cu persoanele reprezentative ale aceluiași sex, din jurul său. În acest context, unii specialiști insistă asupra necesității detașării băieților de mama lor și apropierii mai mult de tată, fapt ce va contribui la dezvoltarea identității masculine. În viziunea lui E. Leonelli, un băiat care nu are alături de el un bărbat adult are dificultăți în a se identifica în sexul lui, va avea o identitate de sex confuză și capacități mai reduse de expresie [*apud* 7]. Această concluzie poate avea un impact considerabil, dacă se iau în vedere punctele de vedere potrivit cărora opțiunea homosexuală a băieților ar deriva mai mult dintr-o atașare „împiedicată” față de tată decât din dominația maternă, cum se teoretizase anterior [E. Leonelli, *apud* 7].

Aceste idei prezintă un interes deosebit în contextul migrațiunii economice a unor părinți, lipsa cărora influențează în mod direct și indirect socializarea, inclusiv cea de gen a fetelor și băieților.

Pe de altă parte, în viziunea unor specialiști, la fete mecanismul de identificare poate funcționa fără să se detașeze de mama ei. Se presupune că acesta poate fi unul dintre motivele pentru care fetele se maturizează mai devreme decât băieții [Mendras, *apud* 7]. Aceeași idee o regăsim și la E. Stănciulescu [26], care consideră că sentimentul copilăriei masculine are o durată mai mare decât cel al copilăriei

feminine, băieții fiind mai vulnerabili și mai greoi în înțelegerea / asimilarea ordinii sociale adulte.

Specialiștii afirmă, de asemenea, că în foarte multe cazuri copiii preiau comportamente diferențiate în funcție de rolul de gen, privind ce se întâmplă în jurul lor. Aceștia apreciază că, din moment ce pregătirea mănăririi și spălatul rufelor sunt realizate întotdeauna de mamă, aceste activități intră în sarcina unei femei. La rândul său, C. Ciupercă [7] și alți autori menționează faptul că greutățile pe care le întâmpină fata în procesul de identificare se leagă de rolul pe care nu îl mai acceptă și pe care îl vede la mama sa (gospodină, imobilă, pasivă etc). Există deci și ideea potrivit căreia cu cât fata crește, identificarea cu mama ei nu mai apare ca o soluție satisfăcătoare [7; 52]. În același timp, s-a constatat totuși că în familiile cu dublă carieră, copiii au mai puține reprezentări stereotipe în privința rolurilor de gen [Jackson *et al*, *apud* 7].

În contextul abordat, unii specialiști consideră că numărul și sexul copiilor face mai ușor sau mai greu procesul de identificare a fetei sau băiatului cu părintele de sex opus (C. Ciupercă [7]; И. Кош [54; 55]).

La fel, s-a demonstrat că jucăriile influențează semnificativ evoluția copilului, atitudinile și comportamentul acestuia. Mulți cercetători au menționat că tipurile de jucării influențează foarte mult dezvoltarea cognitivă și socială a celor mici [50; 62; 52 ș.a.]. Un studiu realizat de O'Brien arată că acei copii care se joacă în mod frecvent cu păpuși învață mai ușor să vorbească decât ceilalți copii, în același timp, sunt mult mai activi copiii care se joacă cu jucării tipice băieților [42].

Prin intermediul jucăriilor ambele genuri sunt influențate să se orienteze spre anumite profesii (băieții – oameni de știință, muncitori, agricultori, iar fetele – asistente medicale, profesoare, croitorese etc), lucru care se mai întâmplă și în zilele noastre. Astfel, jucăriile calificate de experimenatori ca fiind „ale fetelor” de fapt aveau

atribuție la sfera casnică, de exemplu servicii de ceai, păpuși și jucării moi, pe când în lista jucăriilor pentru băieți au fost incluse mijloace de transport, mingi, arme și jocuri de construcții. Jucând-se cu jucării selectate după sexul respectiv, copilul asimilează roluri de gen tradiționale, achiziționează diverse abilități: fetele fiind antrenate în activități legate de maternitate și muncă casnică, dezvoltând abilități de comunicare și colaborare. Jucăriile adresate băieților îi stimulează la invenții, transformarea mediului ambiant, dezvoltarea abilităților matematice, susțin comportamente independente, competitive și de liderism [52].

În același timp, multiple investigații demonstrează, că preferințele copiilor privind jucăriile sunt de la bun început cultivate de către maturi [52; 57; 54]. Socializarea de gen în familie are loc prin câteva procese de învățare, procese ce întăresc (și ele) sentimentul apartenenței la un sex, sentiment ce pune la baza lui mai mult diferențele dobândite și mai puțin diferențele prescrise. Ideile specialiștilor în domeniu referitoare la etapele proceselor de învățare pot fi grupate în felul următor:

1) *imitația diferențială*: imitarea de către copii a modelelor de același sex, deoarece copiii sunt mai tentați să imite pe cineva perceput ca fiind similar cu ei. Părinții deseori apreciază maturitatea copilului prin capacitatea acestuia de a imita modelul oferit de părintele de același sex;

2) *întărirea diferențială*: părinții, profesorii, prietenii nu rareori întăresc comportamentele specifice sexului copilului și reacționează negativ la comportamentele considerate drept nepotrivite sexului: copiii li se impune preluarea unor comportamente de rol asemănătoare părintelui de același sex, fiind valorizate negativ încercările acestuia de a prelua comportamente considerate ca aparținând celuilalt sex;

3) *auto-socializarea*: o dată ce copilul s-a identificat cu un sex, acesta caută informații despre modul în care femeia /bărbatul trebuie să se poarte [7; 25; 52].

O concluzie interesantă și pentru spațiul geografic al R. Moldova, desprinsă de E. Stănciulescu, este aceea că în secolul al XIX-lea în arealul românesc nu exista un model cultural al familiei tradiționale din perspectiva relațiilor de autoritate și putere. Mai mult, rolul matern nu era nicăieri numai expresiv, iar rolul patern – numai instrumental, femeile fiind personalități instrumentale puternice (caracterizate prin energie, ordine, perseverență, hotărâre, eficiență, înțelepciune etc), iar bărbații acceptând elemente emoționale, chiar dacă – pe măsură ce se urca pe scara nivelului de instruire – vizibilitatea afecțiunii paternă (nu afecțiunea însăși) părea că descrește. Autoarea consideră că în sec. al XIX-lea autoritatea masculină era mai degrabă o normă intrată în conștiința comună, decât o practică efectivă și părea să nu servească decât ca fațadă [26].

Tezele menționate necesită o analiză mai aprofundată, contribuind în același timp la înțelegerea și reevaluarea modelelor culturale feminine și masculine, de maternitate și paternitate. În literatura de specialitate găsim mai multe interpretări în funcție de axa relațiilor și variabilele selectate: modelele de mamă și tată tradițional / modern, axa public – privat, axa pasiv – activ [24; 26].

Din această perspectivă, E. Duvall evidențiază existența a două tipuri de modele: modelul mamei tradiționale (ce impune prin perseverență și rigiditate) și modelul mamei moderne (axat pe dezvoltarea capacităților instructiv-formative ale copiilor, în condițiile unor libertăți și flexibilități crescute). În mod analog, E. Elder a identificat modelul tatălui tradițional (care asigură educația copiilor de pe poziția celui care are întotdeauna dreptate și ultimul cuvânt în orice problemă) și modelul tatălui modern (ce folosește mult mai puțin metodele punitive-restrictive) [apud 7].

Ideile menționate se încadrează în spectrul problemelor ce țin de conștientizarea continuității procesului socializării de gen a individului, părinții fiind ei înșiși supuși influențelor socializatoare, dincolo de influențele pe care le exercită asupra copiilor lor.

Se atestă o tendință interesantă, când copiii încep, la rândul lor, a-i educa pe proprii părinți, în special vizavi de valorile de viață. Părinții de azi ai generației în creștere, fiind purtătorii reprezentărilor stereotipe de gen, se confruntă cu probleme în educarea copiilor în noile condiții. Divergențele în valori, relațiile părinți – copii se răsfrâng asupra identificării fetelor și băieților. Pedagogii menționează că puțin dintre copii doresc să le semene părinților, mamei sau tatălui. Cauzele pot fi diferite, dar în același timp trebuie menționat numărul redus de modele pozitive pentru imitare. Specialiștii indică asupra faptului că băieții duc lipsă de modele comportamentale pozitive, inclusiv parentale și conjugale [И. Коң, 54; 55; Н. Шведова, 62; О. Ключко, 52]. În viziunea specialistelor, o atenție deosebită în plan educațional necesită fetele și domnișoarele, deoarece orientările tradiționale de gen sunt deosebit de active și agresive față de modelul „feminin” comportamental [О. Ключко, 52; Т. Бендас, 49 etc.].

Dimensiunea de gen a familiei vizează implicarea mamei și a tatălui în educarea copiilor. În același timp, unul din cele mai puternice stereotipuri este acela conform căruia sarcina creșterii și educației copiilor revine în mod natural mamei. Rolul educativ al mamei a constituit multă vreme tema privilegiată a studiilor asupra dezvoltării și integrării sociale a copilului. În interpretarea sa figura maternă a parcurs un drum controversat: de la apologie la blamare și invers. Unii cercetători (H. Desmet, J.-P. Pourtois etc.) au transformat maternitatea în cult, femeia-mama fiind glorificată, alții au definit mediul educativ familial prin indicatori materni (prin atitudinile educative ale mamei, trăsăturile ei de personalitate etc.). Unele studii și-au construit argumentările pe teoria conform căreia sentimentul matern, spre deosebire de cel patern, are un fundament natural-biologic. Autorii interpretează maternitatea prin prisma feminității, respectiv ca expresie a capacității naturale și general feminine de a iubi, de dăruire de sine, generozitate etc. [48; 60; 40; 38].

O poziție absolut diferită față de subiectul în cauză au avut-o cercetătorii Caplan, Hall și McCarquodale, care au ajuns la imaginea mamei culpabile de tulburările psihice și comportamentale ale copilului. În același timp, unele autoare feministe M.O'Brein, S.Feristone, C.Delphy etc. au propus tratarea maternității drept o formă de sclavie a femeii – produs al unor raporturi inegale și inechitabile între genurile umane; indicând la fel că ea contribuie la interpretarea femeii ca o ființă slabă, neputincioasă, dependentă de soț. Cele mai radicale considerau că familia și maternitatea sunt izvoarele de bază ale patriarhatului, care pot fi depășite numai prin intermediul noilor tehnologii reproductive, contraceptivelor și evoluției sistemului de educație [42; 36; 31 etc.].

Pe parcursul mai multor ani, tradițional, responsabilitatea pentru educarea copiilor revenea mamei, tatăl rămânând practic în afara acestui proces. În acest sens, în mod insistent se propune necesitatea studierii implicării tatălui în procesul educațional, rolul lui de agent al educației. Abia în anii 70 ai sec. trecut specialiștii au început în mod serios să abordeze această temă. O parte din specialiști au încercat fie să confirme, fie să infirme existența complexului Oedip în modelele culturale ale diferitor popoare. Puține studii au avut ca obiect raporturile educative ale tatălui cu copilul. Dupuis trata paternitatea drept una dintre achizițiile protoistoriei, „a cărei origine a devenit apoi atât de confuză, încât s-a putut crede că este înrădăcinată în conștiința umană dintr-un trecut imemorabil [apud 61]. Imaginea tatălui a fost relativ mai stabilă decât cea a mamei. Modelul tatălui autoritar impus de tradiție a avut o durată istorică mai lungă. Unii autori afirmă că începând cu sec. XIX autoritatea paternă începe să slăbească, cel puțin în clasele mijlocii și populare.

Astăzi unii cercetători consideră că modelul tatălui autoritar nu mai corespunde realității, iar teza legăturii slabe între copil și tată poate fi abandonată [61]. În acest sens, se impune necesitatea reevaluării

conceptului de paternitate, fortificarea acestuia. Se propune ridicarea prestigiului paternității din mai multe perspective: atât din punctul de vedere al trebuințelor fetelor și băieților, cât și drept modalitate de autorealizare a bărbaților [52], la fel în calitate de stimulent al sănătății acestora (implicarea în educația copiilor și activitatea casnică deschide posibilități pentru confortul psiho-emoțional al bărbaților).

În contextul dat, unii autori propun chiar detașarea de termenii maternitate și paternitate în favoarea parentalității, indicând asupra responsabilității de aceeași valoare a mamelor și taților privind îngrijirea, creșterea și educarea copiilor.

În scopul dezvoltării cadrului conceptual abordat, plecând de la ideile formulate de o serie de cercetători (L. Cuznețov, [12]; I. Mitrofan și C. Ciupercă, [24]; C. Ciupercă, [7]; Ж. Чернова, [61]) propunem noțiunea de *parentalitate* drept o caracteristică socio-psihologică a personalității (tatălui și a mamei), o complexitate de valori și sentimente, orientări de viață și așteptări, relații și responsabilități ale părintelui, a stilurilor educaționale. Dat fiind procesul continuu și neunivoc de formare a elementelor menționate pe parcursul vieții părintelui (la nivel subiectiv personal și cel supraindividual, acesta presupune dobândirea și aplicarea unor cunoștințe, atitudini și comportamente speciale, acestea fiind exprimate prin *competența parentală*. Astfel, prin competență parentală înțelegem capacitatea persoanei (cognitivă, afectiv-atitudinală, comportamentală) de realizare în mod eficient a responsabilităților sale parentale de îngrijire, educare, socializare a copiilor.

Este indiscutabil faptul că studierea problemei în cauză trebuie realizată ținând cont de condițiile istorice, socio-culturale. Astfel, în Occident, unde parteneriatul între femei și bărbați (inclusiv în viața de familie) devine o normă a vieții, discuțiile despre importanța rolului tatălui în educația copilului și-au pierdut actualitatea. Se schimbă și imaginea bărbatului a cărui caracteristici de bază erau masculinitatea, bărbăția – confundate cu agresivitatea, duritatea. În multe țări asis-

tarea tatălui la naștere, participarea tatălui la îngrijirea noului născut, aflarea în concediul de îngrijire a copilului, creșterea și educarea copiilor împreună cu mama, implicarea în lucrul casnic – toate acestea sunt privite ca fiind absolut necesare și prezintă o condiție a coeziunii și armoniei familiale.

7.3. FORMAREA COMPETENȚELOR PARENTALE DE GEN

Importanța familiei în educația tinerei generații, conținutul, principiile, metodele și mijloacele educației familiale au constituit obiectul cercetărilor mai multor savanți (I.A.Comenius, J.Piaget, J.-J.Rousseau, F.Savater, B.Spok, I.Mitrofan și C.Ciupercă, M.Robila, L.Cuznețov, Ж.Чернова etc.).

În contextul conceptual abordat, menționăm, în mod special, necesitatea dezvoltării calităților de familist și părinte, care în viziunea mai multor autori solicită același efort ca și pregătirea de specialitate, perfecționare și autoperfecționare continuă și se bazează pe *știință – competență-măiestrie, presupunând o anumită vocație, și orientare socială umanistă* (L.Cuznețov, [12] etc.).

În același timp, plecând de la concluziile formulate de o serie de cercetători și rezultatele investigațiilor în ceea ce privește rolul familiei în socializarea de gen a tinerei generații, constatăm necesitatea reevaluării categoriilor funcționale importante cum sunt maternitatea, paternitatea și parentalitatea. În literatura de specialitate găsim mai multe abordări ale maternității, paternității și parentalității în calitate de instituții sociale importante (L. Cuznețov, [12]; И. Кош [54; 55]; О. Ключко [52]; Ж. Чернова [61] etc.), fiind specificată și problema dezvoltării capacităților speciale în acest sens.

La etapa actuală categoriile de maternitate, paternitatea, parentalitate sunt deseori reduse la un simplu ansamblu de caracteristici ce înseamnă a fi „mamă bună” sau „tată bun”, ce înseamnă a fi părinte.

Pentru dezvoltarea cadrului conceptual menționat, propunem

introducerea în calitate de categorie funcțională necesară *competența parentală de gen*, în următoarea formulă: *capacitatea părintelui (mamei și/sau a tatălui) de a realiza eficient educarea și socializarea de gen a fetelor și băieților*. În acest sens, propunem specificarea componentelor cognitive, afective și comportamentale de gen.

Componenta cognitivă de gen – conștientizarea de către părinți a rolului său de model de gen pentru copii; reprezentările părinților referitoare la maternitate / paternitate; viziunile asupra strategiilor de viață ale fiicelor și fiilor; cunoașterea specificului dezvoltării psihofiziologice a fetelor și băieților, a trebuințelor psiho-sociale a fetelor și băieților în relațiile cu părinții și cei din jur la diferite etape de vârstă; a impactului stereotipurilor de gen privind educația copiilor.

Componenta afectivă de gen include formarea atitudinilor și așteptărilor față de fiice și fii, a trăirilor și sentimentelor personale ale femeilor și bărbaților față de propria maternitate / paternitate, valorilor de gen ale părinților etc.

Componenta comportamentală de gen include achiziționarea și dezvoltarea abilităților și deprinderilor părinților de îngrijire, educare, instruire și orientare profesională a fiicelor și fiilor; de implicare a fetelor și băieților în comportamente personale și sociale active și responsabile, prin stimularea capacităților și intereselor fetelor și băieților în pofida „montajelor de gen” tradiționale existente; de implicare a fiicelor și fiilor la egal în munci casnice; rolurile de gen în plan public și privat a părinților raportate la socializarea de gen a propriilor copii.

Astfel, formarea competenței de gen a părinților va facilita funcția de socializare de gen a acestora în raport cu copiii, la fel și resocializarea de gen a lor personală. În acest sens, se impune necesitatea instruirii, familiarizării părinților cu abordarea de gen a parentalității în cadrul unor activități speciale educaționale: școli / cursuri / seminare pentru părinți. În același timp, considerăm drept variantă optimă educarea de gen a viitorilor părinți din școală.

Familia se prezintă în calitate de subiect și obiect al procesului socializării de gen. Pe de o parte, familia este un instrument important al socializării de gen al membrilor acesteia și deseori în mod direct contribuie la reproducerea stereotipurilor de gen în societate. Pe de altă parte, familia este supusă presiunilor rezultatelor procesului menționat. În viața de familie deseori așteptările de rol și valorile de viață ale partenerilor nu coincid, fapt ce duce la conflicte. Aceste conflicte se intensifică mai ales în cazurile când femeile încearcă să trăiască independent, depășind hotarele tradițiilor.

Se atestă o tendință interesantă, când copiii, la rândul lor, încep a-i educa pe proprii părinți, în special referitor la valorile vitale. Părinții de azi ai generației în creștere, fiind purtătorii reprezentărilor stereotipe de gen, se confruntă cu probleme în educarea copiilor în noile condiții. Divergențele în valori, relațiile părinți – copii, se răsfrâng asupra identificării fetelor și băieților. Pedagogii menționează, că puțin dintre copii doresc să le semene părinților, mamei sau tatălui. Cauze pot fi diferite, dar în același timp trebuie menționat numărul redus de modele pozitive pentru imitare. Specialiștii indică asupra faptului, că băieții duc lipsă de modele comportamentale pozitive, inclusiv parentale și conjugale. Acută rămâne a fi și problema ridicării prestigiului parentalității prin prisma trebuințelor fetelor și băieților, la fel și în calitate de modalitate de autorealizare a bărbaților.

Astfel, se atestă necesitatea reevaluării normelor și pozițiilor sociale referitor la relațiile familiale, rolurilor de gen, pregătirea tinerilor pentru viața de familie. Analiză profundă necesită procesul de transformare al valorilor vitale cât ale bărbaților cât și ale femeilor.

Drept rezultat este așteptată transformarea treptată a conștiinței femeilor și bărbaților, asigurarea condițiilor pentru trecerea de la patriarhatul tradițional, egalitarism și patriarhat de stat (specifice comunismului) spre o altă combinație, anume spre parteneriat, așa cum ar fi progresist să se întâmple și cum se întâmplă de altfel în țările Uniunii Europene, țări care sunt tratate ca model normativ.

Sarcini pentru reflecții / lucrul individual / în grup:

1. Identificați și analizați transformările familiei contemporane, utilizând Tabl. 5. Familia prin raportul de Tradiționalitate/Modernitate.
2. Determinați specificul socializării de gen a copiilor în familie.
3. Puneți în dezbatere rolurile de gen în familie, utilizând tabelul din sugestii pentru activități.
4. Formulați recomandări de activități a educației de gen a fetelor/băieților în familie.
5. Analizați calitatea de a fi părinte bun/ mamă bună, tată bun (în baza tabelului din sugestii pentru activități, tema 7).

TEMA 8. PERSPECTIVELE EDUCAȚIEI DE GEN ÎN CONTEXTUL NOILOR EDUCAȚII

Modul de dezvoltare a lumii contemporane este legat, în mare măsură, de modul în care educația poate să satisfacă cerințele acestei dezvoltări. Trebuie subliniat faptul că cele *cinci conținuturi generale ale educației – morală, intelectuală, tehnologică, estetică, psiho-fizică* – reflectă liniile constante de evoluție a personalității umane, valabile la toate nivelurile de vârstă psihologică și școlară, adaptabile la contextul propriu fiecărei etape istorice în general, fiecărei societăți și comunități în mod special. Integralitatea lor nu exclude însă, ci asigură deschiderea spre problemele pedagogice noi care apar, mai ales în momentele de schimbare socială reformatoare înregistrate la nivel național și internațional (Cristea [10]).

Educația „este atât un drept al omului în sine, cât și un mijloc indispensabil de a realiza alte drepturi ale omului. Ca drept de emancipare, educația este principalul vehicul prin care adulții și copiii marginalizați din punct de vedere economic și social se pot ridica din sărăcie și pot obține mijloacele de a participa pe deplin la viața comunității. Educația joacă un rol important în emanciparea femeilor, salvarea copiilor de munci exploatare și periculoase și de exploatarea sexuală, promovarea drepturilor omului și a democrației,

protecția mediului și controlul creșterii populației. Educația este recunoscută, din ce în ce mai mult, ca una dintre cele mai bune investiții financiare pe care le pot face statele. Dar importanța educației nu este numai practică: o minte bine educată, luminată și activă, capabilă să „hoinărească” liber și mult, este una dintre bucuriile și recompensele existenței umane” (Convenția Internațională privind Drepturile Economice, Sociale și Politice (art. 13, 14)).

Documentele Conferinței de la Dakar (2000) stipulează educația în calitate de drept fundamental al omului, cheia pentru o dezvoltare durabilă, pentru pace și stabilitate în și între țări și, astfel, un mijloc indispensabil de participare eficientă la societățile și economiile sec. XXI. Prin urmare, educația, prin structură, obiective și conținut, trebuie să se ajusteze neconținut la cerințele evoluției realității naționale și internaționale. Semnificațiile și eficiența actului educativ sunt date de disponibilitățile educației de adaptare și autoreglare față de sfidările tot mai numeroase ale spațiului social.

În ceea ce privește aspectul procesual al demersului educativ în sine, sunt destule voci care ne avertizează în legătură cu nevoia unor redimensionări și chiar a unor schimbări de paradigme educaționale. În 1996 în cadrul ședinței Comisiei Internaționale privind Educația pentru sec.XXI a UNESCO Jacques Delors a evidențiat principalele tensiuni cu care se confruntă lumea și care afectează educația [72]:

1. tensiunea dintre global și local;
2. tensiunea dintre universal și individual;
3. tensiunea dintre tradiție și modernitate;
4. tensiunea dintre considerațiile pe termen lung și cele pe termen scurt;
5. tensiunea dintre competiție și egalitatea șanselor;
6. tensiunea dintre extinderea extraordinară a cunoașterii și capacitatea ființelor umane de a o asimila;
7. tensiunea dintre spiritual și material.

Din cele relatate mai sus, reiese că educația de gen cade în mod direct sub incidența punctelor 2, 3, 5, 7, astfel fiind confirmată necesitatea valorificării și dezvoltării domeniului menționat.

Pornind de la cele patru repere strategice ale învățării, menționate de UNESCO [J. Delors, 72] s-a încercat analiza acestora raportată la educația de gen:

- ◆ *A învăța să trăiești împreună cu alții în pace:* mai exact, aceasta înseamnă că educația de gen ar trebui să formeze și să consolideze deprinderile și abilitățile elevilor de a accepta interdependența și de a interacționa cu persoane de alt gen pentru a preveni și rezolva conflictele de gen; de a comunica și de a construi relații bazate pe parteneriat și respect reciproc între genuri în viața publică și privată; de a participa activ la viața comunității, respectând și promovând egalitatea de drepturi și șanse pentru femei și bărbați.
- ◆ *A învăța să cunoști specificul genului:* aceasta înseamnă că educația de gen ar trebui să îi ajute pe elevi să dobândească paralel cu cunoștințele generale și cunoștințe specifice, axate pe dimensiunea de gen (impactul dimensiunii de gen, a consecințelor stereotipurilor în viața privată și publică etc.), mai extinse și mai profunde în domeniul dat; să înțeleagă drepturile, oportunitățile și responsabilitățile fetelor /femeilor și a băieților /bărbaților în contextul drepturilor umane și libertăților fundamentale etc.
- ◆ *A învăța să faci / să deții și să promovezi cultura de gen:* educația de gen ar trebui să ajute tinerii, adulții să dobândească abilități sensibile la gen, care să le dea posibilitatea să ia decizii adecvate cu privire la diferite situații de viață, să stabilească relații sociale partenoriale, non-sexiste și non-discriminatorii, să opereze cu indicatori de gen, să utilizeze analiza de gen în studierea fenomenelor sociale, să depășească stereotipurile de gen în viața personală și publică să se autoservească și autoadministreze, să planifice conștient dezvoltarea personală și profesională în baza reflexiei propriilor interese, predispoziții și aptitudini etc.

- ◆ *A învăța să fii sensibil la gen și competent:* educația de gen ar trebui să contribuie la dezvoltarea personalității și să le ofere tinerilor / adulților posibilitatea de a acționa cu o mai mare autonomie, gândire critică și responsabilitate personală, flexibilitate și toleranță; dezvoltarea aptitudinilor potențiale; formarea unei personalități sensibile la gen și competente în materie de egalitate de gen etc.

Abordarea comprehensivă a educației de gen vizează diferite sensuri. În primul rând, se propune o încorporare în egală măsură a celor trei dimensiuni – cunoștințe, abilități și atitudini. În al doilea rând, activitățile educaționale trebuie concepute luând în considerare abordarea simultană a contextelor educaționale formale, neformale și informale. În al treilea rând, educația de gen necesită a fi conectată, prin activități participative și active, de probleme globale și locale semnificative, cum ar fi dezvoltarea, mediul, relațiile interculturale și pacea etc.

Analiza problematicii contemporane și identificarea marilor teme de meditație au condus la constituirea în termenii unor obiective pedagogice a unor răspunsuri specifice, prin potențarea „noilor educații” sau a unor noi tipuri de conținuturi: educația relativă la mediu, educația pentru pace și cooperare, educația pentru participare și democrație, educația în materie de populație, educația pentru o nouă ordine economică internațională, educația pentru comunicare și pentru mass-media, educația pentru schimbare și dezvoltare, educația nutrițională, educația economică și casnică modernă, educația pentru timpul liber [12; 39; 54; 147; 188; 191; 209].

„Noile educații” s-au constituit ca „răspunsuri la problematica lumii contemporane” în programele și recomandările UNESCO, lansate începând cu deceniul 1970–1980, confirmate în Carta Terrei (1992). Transformările sociale globale au condiționat și evoluția de mai departe a noilor educații relevând faptul că în categoria acestora pot fi încadrate și tendințele promovate de UNESCO după 1990 sub

genericul *educația pentru drepturile omului*, abordate cu referire la problematica lumii contemporane. Astfel, în categoria *noilor educații* sunt incluse: educația juridică/pentru drepturile omului, educația pentru cetățenie, educația personală și socială, educația pentru democrație, educația interculturală, educația pentru valori etc. În acest sens, trebuie menționat faptul că în Moldova pe parcursul anilor unele direcții s-au conturat drept discipline curriculare (Educația civică, Educația ecologică, Educația moral-spirituală (religioasă), Educația pentru viața de familie, Etica și psihologia vieții de familie), altele au fost integrate și combinate în cadrul unor cursuri complexe (Deprinderi de viață, Educația moral-civică, Educația pentru sănătate).

După cum apreciază specialiștii, noile tipuri de conținuturi sau „noile educații” reprezintă cel mai pertinent și cel mai util răspuns al sistemelor educative la imperativele generate de problematica lumii contemporane. Încercând să răspundă acestora, noile tipuri de conținuturi sau „noile educații” s-au constituit și s-au impus în scurt timp, pentru că ele corespund unor tendințe de ordin socio-pedagogic din ce în ce mai bine conturate.

Opiniile specialiștilor din domeniul științelor educației despre necesitatea integrării noilor educații la toate nivelurile, conținuturile generale și formele educației (S. Cristea, [10]; L. Cuznețov, [12] etc.) ne-au orientat spre abordarea educației de gen în contextul *noilor educații*.

Educația de gen constituie o nouă realitate socială, reflectată și la nivelul teoriei pedagogice. Conceptul *educației de gen* poate fi definit și analizat din două perspective, identitate de S. Cristea [10]: 1) a *conținutului specific* care constituie un tip de răspuns pedagogic la problematica lumii contemporane, *răspuns pedagogic* dezvoltat prin „noile educații”; 2) a *finalităților pedagogice* angajate la scara sistemului și a procesului de învățământ în condiții istorice determinate.

Respectiv, în calitatea de conținut specific, „educația de gen” reprezintă una dintre „noile educații”, pe care UNESCO le consideră

„răspunsuri la problematica lumii contemporane”. Definirea acestora la nivel de *concept pedagogic operațional*, presupune raportarea la: a) *conținuturile generale ale educației morale-intelectuale-psihofizice etc.*, care au un caracter stabil în măsura reflectării unor *valori pedagogice* de maximă esențialitate și generalitate (*bine, adevăr, demnitate, sănătate*); b) *conținuturile particulare ale educației*, exprimate prin „noile educații”.

Ca dimensiune particulară, educația de gen poate fi integrată în „noile educații”. Spațiul său de acțiune este identificat parțial, încă din anii 70 ai sec. trecut, în cadrul educației pentru drepturile omului. Obiectivul general al educației de gen „dezvoltarea sensului respectului, cooperării și parteneriatelor de gen” este, de fapt, specificat prin mai multe conținuturi care includ educația: pentru drepturile omului, pentru democrație, pentru pace, pentru toleranță, pentru cetățenie, educația interculturală.

Relația dintre educația de gen și noile educații poate fi stabilită în baza a două principii:

principiul integrării (gender mainstreaming) – integrarea dimensiunii de gen în fiecare din direcțiile menționate;

principiul autonomiei – drept disciplină / direcție separată.

În acest sens, prezintă interes încercarea de a analiza diverse tipuri ale noilor educații prin prisma de gen. Valorificarea dimensiunii de gen din cadrul altor tipuri de educații poate contribui la înțelegerea specificului și importanței acestora, relației și intercalărilor dintre noile educații.

Educația pentru cetățenie promovează formarea tinerilor ca cetățeni activi și responsabili. În 1997, Consiliul Europei a inițiat proiectul Educația pentru Cetățenie Democratică, iar raportul acestui proiect, din iunie 2000, subliniază importanța dreptății sociale și a egalității în drepturi pentru cetățeni. Au fost identificate trei componente ale cetățeniei:

- *componenta civilă, care include drepturile referitoare la libertatea individuală;*

- *componenta politică – de exemplu, dreptul la participare în exersarea puterii politice și de a vota și a fi ales în instituții parlamentare;*
- *componenta socială a cetățeniei, care se referă la drepturile la un standard decent de viață și accesul egal la educație, sănătate, locuință și un venit minim.*

Este cert faptul că cetățenia poate fi eficace doar atunci când este asigurat accesul la trei tipuri principale de drepturi. Astfel, se propune analiza componentelor menționate nu numai prin referirea la drepturile respective, dar și oportunitățile /șansele oferite ambelor genuri de a le realiza. Respectiv, componenta civilă trebuie să vizeze și respectarea libertății individuale atât a bărbaților cât și a femeilor. În acest sens, se atestă discrepanțe semnificative prin prisma standardelor duble culturale față de libertatea femeilor în contextul abordărilor tradiționaliste. Cu referire la componenta politică, trebuie să specificăm că proclamarea dreptului la participare în exersarea puterii politice nu duce automat la exersarea acestuia. Deseori se impun măsuri speciale pentru oferirea de șanse femeilor de a participa la procese decizionale alături de bărbați. Elocventă la acest capitol este Recomandarea (2003) Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei referitoare la participarea echilibrată a femeilor și bărbaților la procesul de luare a deciziilor în viața politică și publică. Valorificarea componentei sociale trebuie realizată ținând cont obligatoriu de discrepanțele de gen existente în educație, asistență socială, ocrotirea sănătății etc.

Educația juridică înseamnă nu doar învățarea despre legislația existentă, ci înseamnă dezvoltarea respectului pentru lege și pentru principiile fundamentale ale dreptății, expuse în tratatele internaționale privind drepturile omului. Legătura dintre educația juridică / educația pentru drepturile omului se poate face la două niveluri distincte: în primul rând, în drepturile legale specifice, care protejează individul împotriva judecății nedrepte, iar, în al doilea rând, la nivelul legislației internaționale. Instituțiile ONU, Curtea Europeană a Drepturilor Omului și alte structuri regionale sunt instituții legale care funcționează

pentru a apăra drepturile omului, dar este necesar ca oamenii să le cunoască și să le valorifice, pentru ca acestea să își realizeze eficient scopurile. Dimensiunea de gen a educației juridice constă în:

- dezvoltarea înțelegerii și respectului pentru principiul egalității genurilor;
- cunoașterea și valorificarea instrumentelor internaționale pentru apărarea în situații de discriminare pe criteriu de sex a drepturilor femeilor (CEDAW) și a bărbaților;
- monitorizarea la nivel de țară a respectării principiului egalității de drepturi și șanse pentru femei și bărbați și atenționarea organismelor internaționale (de ex., Comitetul cu privire la Eliminarea Discriminării față de femei etc.).

Educația pentru pace și cooperare se constituie ca o educație a atitudinilor și mentalităților, a conduitei non-conflictuale în societate, în școală, în familie. Între obiectivele urmărite se remarcă următoarele:

- respectul față de om ca valoare socială supremă;
- capacitatea de a dobândi contacte satisfăcătoare și de a dialoga;
- toleranță, acceptarea unor comportamente diferite;
- descurajarea agresivității și violenței etc.

Dimensiunea de gen a problemelor menționate:

- consecințele cele mai grele asupra femeilor și copiilor: situații de viol / control, intervenție în genofond;
- ignorarea / includerea femeilor în misiuni de pacificare;
- luarea deciziilor referitor la conflictele armate în special de către bărbați, care constituie majoritatea;
- dificultăți de ordin economic-material; de obicei, forțele armate sunt asigurate în detrimentul populației civile (femeile, copiii și bătrânii, care rămân pe seama femeilor) etc.

Educația pentru pace și educația de gen au puncte de tangență directe, având în vizor formarea femeilor și bărbaților în vederea evitării conflictelor pe criteriu de gen în viața publică și personală și a promovării dialogului constructiv, cultivarea receptivității și flexibilității, a respectului față de sine și față de alții, a priceperii de a identifica punctele

comune și de a respecta diversitatea situațiilor și stilurilor de viață.

Educația pentru democrație reprezintă activitatea de formare-dezvoltare a personalității realizată în mediul social (non formal), dar și în cel școlar (formal), prin valorile morale și intelectuale proprii conducerii politice de tip democratic, dezvoltate în condiții specifice societății moderne și post moderne, în strânsă interacțiune cu alte conținuturi particulare incluse în unele discipline de învățământ (cultură civică, istorie, filozofie, pedagogie, sociologie, politologic, economie, management) și în unele dintre „noile educații” (educația: pentru schimbare și dezvoltare; pentru cooperare; pentru comunicare și mass-media; interculturală etc.) [S. Cristea, 10].

Practica „educației pentru democrație” angajează pedagogic o multitudine de valori sociale (responsabilitate, competitivitate-cooperare), comunitare (civism, conștiință națională-internațională) și individuale (toleranță, onestitate), care asigură baza conținuturilor specifice unor activități de tip formal și non formal. Sunt semnificative unele note dominante referitoare la: a) afirmarea valorilor politice pozitive (spiritul civic activ, competitivitatea, responsabilitatea socială) și combaterea celor negative (intoleranță, violență, extremism); b) respectarea individualității în raport cu toate resursele acesteia (cognitive, afective, motivaționale, caracteriale; aptitudinale, atitudinale); c) promovarea democrației ca strategie de dezvoltare socială eficientă.

Așadar, educația de gen și educația pentru democrație se află în strânsă interacțiune având în vedere următoarele aspecte: respectarea drepturilor femeilor și bărbaților reprezintă o condiție de bază a unei societăți democratice; valorificarea potențialului ambelor genuri (în baza valorilor de civism, toleranță, cooperare etc.) este o condiție de dezvoltare a unei societăți durabile etc.

Educația interculturală este un mod eficient de a aborda fenomenul modern al rasismului, al discriminării rasiale și intoleranței. Toate societățile de azi se caracterizează printr-un grad crescând de multi-culturalism și de diversitate culturală, ceea ce face

recunoașterea și respectarea drepturilor minorităților din ce în ce mai importante. Directoratul pentru Tineret și Sport, în special prin intermediul Fundației și al Centrelor Europene ale Tineretului, a adus o contribuție importantă în domeniul educației interculturale. Campania împotriva rasismului, anti-semitismului, xenofobiei și intoleranței „Toți diferiți – Toți egali” a fost o replică la creșterea ostilității rasiale și a intoleranței între grupurile minoritare. Campania a urmărit „să adune oamenii și să dea un impuls luptei împotriva tuturor formelor de intoleranță”.

A fost elaborat pachetul educațional „Toți diferiți – Toți egali”, pentru a-i ajuta pe tineri și pe profesori să contribuie la această campanie. Au fost identificate două direcții majore ale educației interculturale:

- dezvoltarea capacității tinerilor de a recunoaște inegalitățile, nedreptatea, rasismul, stereotipurile și prejudecățile;
- dobândirea cunoștințelor și a abilităților care să permită acțiunea oamenilor pentru rezolvarea acestor probleme ori de câte ori se confruntă cu acestea în societate.

În contextul celor expuse mai sus, se înscrie și dimensiunea de gen: inegalitățile / stereotipurile / prejudecățile / intoleranța în orice societate poartă și specificul de gen.

Educația pentru valori este de asemenea o componentă a curriculumului școlar în diferite țări și, în cele mai multe situații, pune două probleme fundamentale: ce valori trebuie să promoveze o astfel de educație și cum ne putem asigura că aceste valori nu sunt prea puțin relevante, în particular, pentru cultura noastră? Acestea sunt probleme comune cu care se confruntă cei care lucrează în acest domeniu al educației, iar educația de gen oferă o modalitate adecvată de abordare. În primul rând, scopul esențial al acesteia este orientat spre asigurarea respectării principiului egalității genurilor, constituind unul din principiile fundamentale ale drepturilor omului. Conținuturile educației pentru valori, dezvoltate conform finalităților, concentrează valorile generale care reflectă necesitățile pedagogice, bio-psiho-socio-cultu-

rale, proprii oricărei personalități umane: Binele – Adevărul – Utilitatea -Frumosul – Sănătatea. În acest sens, educația pentru valori și educația de gen sunt bazate pe valori comune: viața și sănătatea fizică și psihică a femeilor și bărbaților, care țin de abilitățile acestora de cooperare, înțelegere, acceptare, toleranță etc.

Educația pentru familie este definită ca un concept din domeniul științelor educației, care reunește practicile, reprezentările, judecățile și strategiile educative cu privire la formarea și dezvoltarea personalității în vederea realizării eficiente a rolurilor familiale, care presupun educația de gen în egală măsură cu celelalte dimensiuni (L.Cuznețov, [12]). Educația de gen se află într-o relaționare condiționată semnificativ cu educația pentru familie din două perspective: realizarea rolurilor funcționale familiale prin diviziunea / complementaritatea acestora între parteneri (resocializarea de gen a soților); realizarea rolurilor parentale prin educația de gen a fiicelor și fiilor (socializarea de gen a acestora).

Relația dintre educația de gen și „noile educații” este prezentată în figura 5.

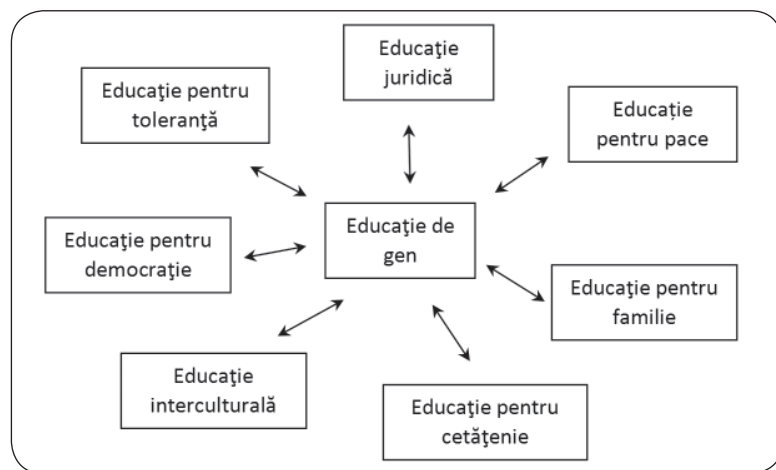

Figura 5. Relația dintre educația de gen și „noile educații”.

Totodată, pornind de la liniile directorii ale Agendei 2030 pentru Dezvoltarea Durabilă (2015), pe prin plan se conturează educația pentru dezvoltare durabilă. Conform documentelor UNESCO, **Educația pentru Dezvoltare Durabilă** (Education for Sustainable Development (ESD)) le oferă educabililor de toate vârstele cunoștințele, abilitățile, valorile și atitudinile pentru a aborda provocările globale interconectate cu care ne confruntăm, inclusiv schimbările climatice, degradarea mediului, pierderea biodiversității, sărăcia și inegalitatea [73]. Învățarea trebuie să pregătească femeile și bărbații de toate vârstele pentru a găsi soluții pentru provocările de astăzi și de viitor. Educația ar trebui să fie transformatoare și să ne permită să luăm decizii informate și să luăm acțiuni individuale și colective pentru a ne schimba societățile și a avea grijă de planetă.

Educația pentru Dezvoltare Durabilă este recunoscută ca un element integral al Obiectivului de Dezvoltare Durabilă (ODD) 4 privind educația de calitate și un factor cheie pentru toate celelalte ODD, inclusiv cu ODD 5, care vizează realizarea egalității de gen și împuternicirea tuturor femeilor și fetelor. În calitate de agenție principală a ONU pentru ESD, UNESCO este responsabilă de coordonarea Cadrului ESD pentru 2030.

Având drept reper ideile specialiștilor în domeniu, putem formula în calitate de modalități practice de introducere a educației de gen în contextul „noilor educații” următoarele:

- (a) introducerea a noi discipline centrate pe un anumit tip de educație /educația de gen (dificultatea constă însă în supraîncărcarea programelor de învățământ);
- (b) crearea de module specifice în cadrul disciplinelor tradiționale (module având caracter interdisciplinar de tipul „Dimensiunea de gen a politicilor sociale” – la disciplina Sociologie, „Socializarea de gen” la Pedagogie etc.);

(c) tehnica „approche infusionnelle” (prin infuziunea cu mesaje ce țin de noile conținuturi în disciplinele „clasice”).

În contextul celor expuse se conturează următoarele idei:

- fiecare din „noile educații” reprezintă o direcție de activitate extrem de valoroasă prin conținuturi și finalități;
- nu se pune în discuție prioritatea sau importanța uneia din direcții pe seama altora: prin nerealizarea obiectivelor uneia din „noile educații”, crește probabilitatea lacunelor educaționale și a comportamentelor de risc;
- valorificarea fiecărui tip din „noile educații” prin conexiuni relevante cu celelalte tipuri va contribui în final la fortificarea cunoștințelor, atitudinilor, valorilor comune.

În viziunea noastră reperele propuse vin să faciliteze integrarea aspectelor educației de gen în alte educații în scopul asigurării continuității valorilor, abordării complexe a acțiunilor educaționale. Totodată, propunem spre explorare Modelului trans disciplinar al EG în contextul noilor educații (în Sugestii pentru activități, Cap. II), în cadrul căruia sunt stabilite corelări dintre educația de gen și alte direcții ale „noilor educații” prin determinarea obiectivelor de referință, conținuturi recomandate, valori-scopuri și valori-mijloace, metodologia specifică recomandată referitoare la educația de gen.

În fond, prin educație se urmăresc două mari scopuri: „Primul e să dăm copilului cunoștințe generale *de care, bineînțeles, va avea nevoie să „se servească”*: aceasta este instrucția. Celălalt e să pregătim în copilul de azi pe omul de mâine și aceasta este educația” (Bergher).

Iar scopul educației este atins atunci când individul atinge acea autonomie care-l determină să fie stăpân pe propriul destin și pe propria personalitate.

Personalitatea nu este o stare despre care se poate spune că trebuie conturată definitiv, static, prin educația instituționalizată.

O parte din trăsăturile personalității este formată direct prin educație, dar o bună parte din calitățile acesteia este opera propriei formări – formare care depinde, în ultimă instanță, tot de educație, încât, putem fi de acord cu M. Dubesse, care afirmă că „educația nu-l creează pe om; ea îl ajută să se creeze”.

În ceea ce privește determinarea realității desemnate de termenul în discuție și a conținutului acțional, apar multiple dificultăți deoarece mulți pedagogi înțeleg educația în mod diferențiat. Definirea educației se poate realiza din mai multe puncte de vedere. Astfel, pot fi identificate următoarele posibile perspective de înțelegere a educației de gen:

- (a) *educația ca proces*: acțiunea de transformare în sens pozitiv și pe termen lung a ființei umane într-o personalitate sensibilă, loială și competentă de gen;
- (b) *educația ca acțiune de conducere*: acțiunea de dirijare sau îndrumare a evoluției individului spre stadiul de persoană formată, autonomă și responsabilă, liberă de stereotipuri și prejudecăți de gen;
- (c) *educația ca acțiune socială*: acțiunea planificată ce se desfășoară pe baza unei comenzi sociale, care comportă un model de personalitate – nonsexistă, non conflictuală, cu gândire egalitaristă și nondiscriminatorii etc.;
- (d) *educația ca interpelație umană*: ca efort comun și conștient între cei doi actori – educatorul și educabilul, căci educația de gen prevede implicarea psiho-emoțională și socială a obiectului educației;
- (e) *educația ca ansamblu de influențe*: ca acțiuni în cadrul tuturor tipurilor de educație (formală, non formală, informală) și a tuturor actorilor educaționali, care, într-un fel sau altul, contribuie la socializarea de gen a persoanei, la formarea unei personalități cu o cultură a relațiilor de parteneriat și respect reciproc.

Scopul educației – formarea unei personalități armonios dezvoltate – și scopul abordării de gen în pedagogie – extinderea spațiului social pentru dezvoltarea armonioasă a personalității – se completează și se condiționează reciproc. În final, aceasta înseamnă a pune temelia autorealizării eficiente a personalității, descoperirii multilaterale a potențialului acesteia.

Sarcini pentru reflecții / lucrul individual / în grup:

1. Identificați și puneți în discuție activități relevante de includere a aspectelor de gen în „noile educații”.
2. Determinați și analizați conexiunile dintre educația de gen și Educația pentru Dezvoltare Durabilă utilizând Modelul Model trans disciplinar al EG în contextul noilor educații, în Sugestii pentru activități.
3. Reflectați asupra motto-ului Agendei 2030 „A nu lăsa ne nimeni în urmă” în raport cu educația, valorificând aspectele de gen.

CAPITOLUL II.

SUGESTII DE ACTIVITĂȚI/ EXERCIȚII

TEMA 1. INTRODUCERE ÎN EGALITATEA DE GEN

1.1. ASPECTE DISTINCTIVE ALE TERMENILOR „SEX” ȘI „GEN” (FIG. 1)

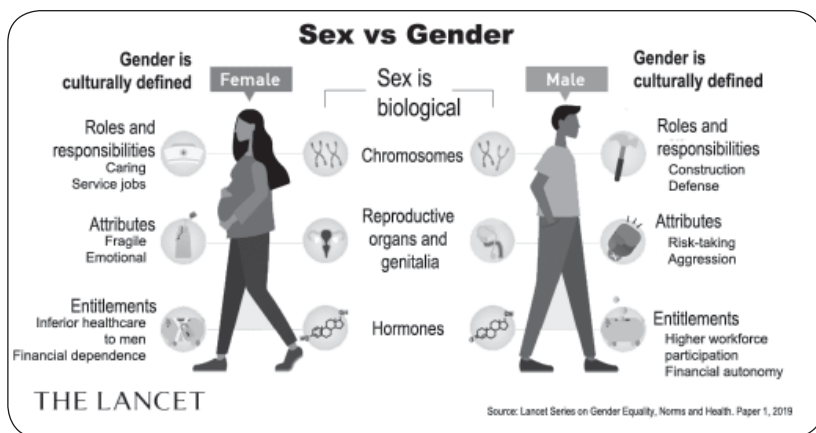

Figura 6. Sex vs Gender.

1.2. MODELE DE ABORDARE A EGALITĂȚII GENURILOR

Principiul egalității este unul central în relațiile dintre genuri. Însă, cum a mai fost menționat, societatea duce lipsă de egalitate reală, deoarece bărbații și femeile nu sunt identici. În societate mai

persistă: diferențe, inegalități, condiții dezavantajoase care afectează și femeile și bărbații, dar femeile constituind categoria mai des discriminată. Inițiativele, orientate spre realizarea drepturilor umane ale femeilor, trebuie să compenseze sau să țină cont de diferențe, inegalități, condiții dezavantajoase. Deși femeile și bărbații nu trebuie să fie tratați la fel, măsurile politice, care justifică discriminarea față de femei pe motiv, că ele se deosebesc de bărbați, le lipsesc pe acestea de dreptul la justiție. Există diverse modalități de abordare a problemei:

Modelul egalității formale se bazează pe legi neutre, care apreciază bărbații și femeile în mod *identic* și determină condițiile de acces, care reflectă de fapt standardele masculine. Adepții acestui model aduc argumente în favoarea asigurării șanselor egale pentru femei și bărbați, dar nu întreprind nimic pentru a asigura accesul femeilor la șanse egale și cer ca ele să acționeze conform aceluiași reguli și norme ca și bărbații.

Modelul creează condiții nefavorabile pentru femei, deoarece femeile și bărbații sunt diferiți. Neajunsul modelului respectiv constă în faptul, că el nu ține cont de diferențele biologice dintre femei și bărbați. Astfel, el exercită diverse presiuni asupra femeilor, în special de ordin moral, forțându-le să acționeze conform eticii bărbaților. În cazul, când între condițiile în care sunt puse femeile și bărbații există deosebiri esențiale, primele nu pot avea acces la șanse egale și nu se pot folosi de aceste șanse în același mod ca și bărbații. Iar dacă, totuși, se întâmplă și obțin acces, această reușită li se dă cu mare preț. De exemplu, dacă femeilor și bărbaților li se oferă șanse egale de angajare în câmpul muncii, iar funcția oferită necesită să lucreze în schimb de noapte, femeile nu se pot prevala de acest drept. Ele au nevoie de asistență deosebită: întrucât mediul social actual nu este favorabil pentru femeile care se deplasează la ore târzii, ele trebuie să fie asigurate cu transport.

În același timp, în unele situații, modelul egalității formale nu exclude existența diferențelor. În acest context el afirmă: întrucât fe-

meile și bărbații sunt diferiți, ei trebuie să fie tratați în mod diferit. În acest caz, situația iarăși este în defavoarea femeilor. Anumite categorii de profesii ca, de exemplu, însoțitor de bord aerian, impune pensionare pe motiv de vârstă. Reieșind din supoziția că femeile mai devreme își pierd puterea de atracție, vârsta de pensionare pentru ele este mai mică. Faptul respectiv nu este calificat drept discriminare: există un tratament identic față de persoane puse în aceleași condiții.

Abordare protecționistă, care recunoaște diferențele, dar care, de asemenea, este discriminatorie în raport cu femeile. Abordarea protecționistă, insistă asupra înlăturării femeilor spre binele lor, în folosul lor. Revenind la exemplul cu munca în schimbul de noapte, politica protecționistă interzice munca femeilor, întrucât în orele târzii mediul social nu confirmă siguranță. Abordările protecționiste recunosc diferențele dintre femei și bărbați, dar le califică ca vulnerabilitate sau condiție de subordonare a femeii. Din acest punct de vedere, munca în schimbul de noapte este calificată drept periculoasă pentru femei, dar nu se pune problema de a corecta starea de lucruri sau de a acorda susținere femeilor, ca acestea să poată înfrunta mediul riscant. În acest context, diferențele sunt considerate ca predeterminate de natură, hărăzite de Cel de Sus, iar tratamentul dat contribuie la întărirea dependenței femeii.

Abordările protecționiste poartă în esență un caracter restrictiv. Fără a contesta discriminarea pe principii de sex, ele o reproduc sub pretextul protecției femeii. Spre exemplu, interzicerea muncii de noapte a femeilor servește drept motiv pentru a limita libertatea femeilor de a lucra; de acest drept se folosesc bărbații, căci ei nu sunt respinși pe principii de sex. Mai mult ca atât, abordarea protecționistă reproduce miturile vechi cu privire la pericolul care o paște pe femeie pe timp de noapte, vehiculează ideea că violența împotriva femeii are loc doar ore târzii, astfel scutind statul de obligațiile care prevăd crearea unui mediu sigur pentru femei, ca ele să fie libere să-și realizeze activitatea potrivit dorinței, aptitudinilor și în orice perioadă.

Modelul egalității reale recunoaște diferențele, dar susține egalitatea dintre femei și bărbați. Deosebiriile dintre femei și bărbați – biologice (sexul) sau sociale (genul) – în consecință conduc la experiențe neproporționale pentru femei, care includ: inegalitatea și condiții dezavantajoase.

Inițiativele orientate spre realizarea drepturilor femeilor, trebuie să compenseze diferențele, inegalitatea și condițiile dezavantajoase sau să țină cont de ele. Deci, urmează să se ia în considerație **modul** în care femeile se deosebesc de bărbați și să fie asigurat faptul că aceste deosebiri vor fi recunoscute, iar intervențiile politice și legislative vor fi sensibile la ele. **Cum** se realizează aceasta în viață, depinde de analiza de gen a conținutului politicilor și programelor.

Modelul egalității reale (de facto) se transformă într-o *abordare de corecție* și îmbunătățire. Abordarea dată presupune elaborarea de către stat a unor astfel de politici și legi, care i-ar obliga pe patroni să asigure condiții favorabile muncii pe timp de noapte.

În afară de aceasta, abordarea de corecție insistă asupra transformărilor diferențelor condiționate social, precum sunt rolurile tradiționale atribuite femeilor și bărbaților, la fel ca și schemele și metodele de comportament social și cultural, care promovează ideea de inferioritate a femeii. De remarcat faptul, că CEDAW recunoaște maternitatea ca o funcție socială îndeplinită de femei, dar care nu poate fi utilizată drept bază pentru discriminarea față de femei.

Abordarea de corecție sau îmbunătățire recunoaște, că redistribuirea între femei și bărbați, în mod egal, a avantajelor și a beneficiilor impune schimbarea de atitudini față de problema promovării femeilor și modificarea relațiilor lor inegale cu puterea. Respectiv este necesar de a orienta politica, legislația și programele spre:

- *acordarea condițiilor favorabile sociale, economice și culturale, care le-ar asigura femeilor o viață destoinică;*
- *susținerea adoptării unor măsuri temporare speciale, care în mod deosebit recunosc și iau în considerație necesitățile femeii-*

lor în toate sferele vieții în scopul de a le oferi posibilitatea să depășească barierele, construite de-a lungul istoriei sau care constituie un rezultat al dominației masculine în sistemul de guvernare.

Dar această abordare se ciocnește de o problemă serioasă: angajatorii și alte persoane interesate pot califica acțiunile respective drept o povară suplimentară care implică și cheltuieli suplimentare. Acestea trebuie argumentate.

Primul argument se bazează pe principiile drepturilor omului. Art. 1 al Declarației asupra drepturilor omului prevede, că „Toate ființele umane se nasc libere și egale în demnitate și în drepturi”. Rati-ficând CEDAW statul își asumă obligația de a garanta accesul femeilor la toate drepturile și de a dirija toate structurile, inclusiv sectorul privat, ca să realizeze acest deziderat.

Al doilea argument se referă la beneficiile de lungă durată, pe care le poate obține statul. Abordarea de corecție garantează că toți cetățenii își vor aduce eficient aportul în dezvoltarea țării lor, punând în aplicare la maximum capacitățile de care dispun. Fiecare persoană va avea posibilitatea să-și dezvolte multilateral potențialul, iar statul va beneficia de resurse umane mult mai calificate. A ține jumătate din populația țării în stare de subordonare, de asemenea, necesită cheltuieli considerabile, deoarece ea completează categoria persoanelor dependente care necesită a fi îngrijite și întreținute.

În acest context, participarea femeilor de rând cu bărbații la elaborarea și realizarea programelor și politicilor are o importanță esențială.

1.3. ARGUMENTE ÎN FAVOAREA EGALITĂȚII ÎN DREPTURI ALE FEMEILOR CU BĂRBAȚII

În paragraful de față sunt aduse argumente întru confirmarea sau dezaprobarea tezelor cu privire la faptul, că egalitatea de facto a femeilor este imposibilă. La fel sunt enumerate unele consecințe ale afirmărilor aduse.

1. Femeile nu au probleme, ele se bucură de egalitate în drepturi.

- Egalitatea presupune și dreptul de a lua decizii. În societate, însă, femeile sunt limitate de a face multe lucruri, pe când bărbații practic sunt absolut liberi în acțiuni. Deseori femeile nu pot lua decizii nici chiar atunci, când e vorba de propriii copii.
- Femeile deseori nu se pot folosi de drepturile reproducerii – dreptul de a decide liber asupra numărului de copii pe care doresc să îi aibă, asupra intervalului dintre nașteri și asupra momentului când doresc să aibă copii. Opinia publică limitează inițierea de către acestea a contactelor sexuale; practic nu se acceptă refuzul soților a raporturilor sexuale.
- Mobilitatea femeilor este redusă, în special în perioada când copiii sunt încă mici. Este limitat și accesul lor la informație, ce se răsfrânge negativ la posibilitatea de a se angaja și a se dezvolta.
- În cazul violenței în familie, femeile deseori au temerea de a iniția un divorț, fiindu-le frică că vor rămâne fără sprijin.

Consecințe ale ideii prezentate:

Femeile suferă din cauza condiției inegale, însă deoarece societatea este convinsă de egalitatea lor deplină, nu se face nici o încercare de a întreprinde măsuri speciale și de a le ajuta să depășească consecințele nefaste.

2. Bărbații și femeile nu pot fi egali – femeile după natura lor sunt mai slabe.

- Această afirmație este corectă din punct de vedere biologic, dar nu se referă la intelect. Posturile de înaltă responsabilitate pe care le ocupă unele femei-lideri (M. Thatcher, I. Gandhi) demonstrează calitățile lor intelectuale și aptitudinile de lider.
- Procesul de naștere: durerea pe care o suportă și o rezistă femeile este o mărturie elocventă a forței și capacității fizice a lor.
- Femeile lucrează mai mult decât bărbații: s-a demonstrat că femeile din mediul rural din lumea întreagă lucrează cu 4 ore în zi mai mult ca soții lor.

- Femeile active în plan social deseori duc o triplă povară: familia, serviciul și activitatea obștească.
- Femeile deseori sunt mai rezistente la stres ca bărbații. Aceștia își ascund emoțiile și își înecă necazul în alcool sau jocuri de hazard. Chiar și atunci când moare cineva apropiat, femeile nu se frâng, ci își adună puterile și se străduiesc să asigure susținere morală familiei, în schimb bărbații sunt mai vulnerabili. Din acest motiv văduvii mult, mai des ca văduvele, se căsătoresc a doua oară.
- Forța fizică în era mecanizării nu mai constituie un criteriu al capacităților.
- Femeile sunt mai buni negociatori, decât bărbații. Ele operează cu iscusință arta compromisului, manifestă înțelegere și compasiune, sunt mai raționale în timpul tratativelor.
- Femeile nici într-un caz nu sunt inferioare bărbaților, ele, însă, nu dispun de șanse și oportunități egale pentru a-și dezvoltă potențialul.

Consecințe:

- Activitatea de muncă: calificarea femeilor drept niște ființe mai inferioare limitează posibilitatea lor de a găsi un loc bun de lucru. Bărbații, de obicei, reușesc să se angajeze în posturi importante, apanajul femeilor fiind sfera de deservire.
- Avansarea în carieră: femeile nu au oportunități egale pentru a avansa în carieră. În multe cazuri, femeile sunt nevoite să se dezică de un post ce necesită plecări în delegații, fiind legate de familie și copii.
- Mobilitatea: gândirea patriarhală cu privire la comportamentul social și la familie limitează mobilitatea femeilor. Aceasta alimentează diverse prejudecăți despre femei, în special faptul că ele sunt ființe slabe și sensibile.
- Protecționismul: protecția formală a femeilor în calitate de ființe slabe le reduce posibilitatea de a se angaja în funcții de

prestigiu (de exemplu, în structurile MAI, unde salariile și pensiile sunt mult mai înalte).

- **Experiența:** vehiculându-se ideea despre rolul mamei în îngrijirea și educarea copiilor, necesitatea de a sta în concediul de maternitate, care, respectiv, duce la întreruperea activității profesionale, femeile deseori nu sunt recomandate la posturi de conducere, concomitent li se impută lipsa de experiență necesară.
- **Presiuni și constrângeri din partea bărbaților și a societății:** întrucât femeile sunt percepute drept ființe mai neajutorate, rolul lor se reduce la deservirea bărbaților și a societății.

3. Acordarea de drepturi egale în muncă femeilor – este pierdere de timp, deoarece angajatorul trebuie să se îngrijească de concediu de maternitate, de crearea infrastructurii speciale: creșe, grădinițe de copii etc.

- Toți oamenii sunt aduși pe lume de femei, deoarece bărbații nu pot naște. Acesta nu este un argument. Nimeni nu poate condamna umanitatea la dispariție. De cele mai multe ori activitatea instituțiilor și organizațiilor se stopează din cauza grevelor, transformărilor administrative, schimbării conducerii, a cataclismelor naturale – de ce să învinovățim doar femeia?
- Unele femei și unii bărbați nu pot avea copii. Este în drept societatea să-i selecteze reieșind din potențialul reproductiv?
- Unii bărbați sunt dădace foarte bune. Respectiv, tăticii ca și mămicile pot să preia responsabilitatea de îngrijire a copiilor.
- Nașterea copiilor este o funcție socială, care nu poate fi utilizată în scopul discriminării femeilor, lipsindu-le de posibilitate de a lucra. Societatea, în general, și bărbații, în particular, trebuie să împartă cu femeile povara nașterii și a educației copiilor.

Consecințe

- Opinia, precum că acordarea concediului de maternitate constituie o povară pentru patron, limitează șansele și accesul fe-

meilor, încalcă dreptul lor la muncă și constituie o discriminare. Acesta este un obstacol serios în dezvoltarea femeilor care le face economic dependente de bărbați și împiedică realizarea altor drepturi în raport cu bărbații, deoarece ele sunt nevoite să-și apere drepturile de pe pozițiile persoanei slabe, în care o pune această dependență.

- **Opinia respectivă contribuie la aprofundarea diviziunii muncii pe principii de sex în detrimentul femeilor.** O poziție foarte complicată pe piața muncii o au femeile divorțate, deoarece lor le revine responsabilitatea totală atât pentru familie, cât și pentru lucru. Asupra bărbaților, în plan profesional, divorțul practic nu influențează.

4. Femeile nu au nevoie de drepturi egale, ele au nevoie de drepturi echivalente cu drepturile bărbaților. Actualmente bărbații au drepturi mai mari la resursele economice, întrucât sunt responsabili pentru asigurarea familiei, în schimb femeile au dreptul de a fi asigurate de bărbat, dar sunt responsabile pentru funcțiile reproducerii în familie.

- În zilele noastre, de multe ori, femeile sunt unicele responsabile pentru bunăstarea economică a familiei. Circa 25% familii din lumea întreagă sunt conduse de femei (caz de divorț, mame solitare sau văduve). În 1995 datele statistice demonstau, că 70% din toate persoanele sărace din lume erau femei. O atare situație nu s-ar fi produs, dacă ar exista condiții de drepturi echivalente.

Consecințe

- **Teoria drepturilor echivalente nu are nimic în comun cu egalitatea în drepturi.** Ea se bazează pe noțiunile de roluri și responsabilități statornice și neagă posibilitatea de a selecta și de a transforma rolurile, intensifică dezavantajele și exclude avantajele, nu ține cont de schimbarea situației și nu oferă soluții celor care suferă din cauza acestei rutine.

5. La ce bun să schimbăm diviziunea existentă a muncii, dacă femeile se descurcă de minune cu copiii, iar bărbații sunt foarte puternici în activitatea economică. Trebuie să ne preocupăm doar de problemele unde deținem superioritatea – aceasta este mult mai eficient.

- Condiția economică și socială a bărbaților și femeilor se modifică permanent, de aceea ei sunt nevoiți să efectueze diverse activități. Nu se poate obține o divizare distinctă a muncii.
- Eficiența de scurtă durată nu presupune avantaje pe termen lung, care să depindă de potențialul tuturor oamenilor și de dezvoltarea multilaterală a tuturor abilităților și, în final, să contribuie la dezvoltarea națiunii.
- Orice lucru are loc pentru prima dată. Menajul, de asemenea, este o deprindere, care poate fi înșușită. Dacă femeile pot învăța afacerile bancare și investițiile, de ce bărbații n-ar putea deprinde arta de a îngriji de copii? Paternitatea presupune și participarea tatălui.

Consecințe

- Intensificarea avantajului comparativ este inechitabilă și împiedică adaptarea la transformări, constituind un obstacol în acumularea noilor deprinderi. Diferențele sunt cristalizate în sistem și nu le permit femeilor să le depășească în caz de necesitate.
- Societatea nu acceptă bărbații și femeile care și-au ales ocupații netradiționale.
- Rolul tatălui în familie este subminat.

6. Femeile nu au nevoie de egalitate, deoarece bărbații își asumă cea mai grea povară.

- Bărbații nu trebuie să fie considerați unici întreținători ai familiei. În agricultură, femeile îndeplinesc deseori cea mai mare parte a lucrărilor. Femeile, de asemenea, își câștigă existența în activități neformale, care nu sunt luate în considerare.

- Femeile îndeplinesc toată munca pe lângă casă, dar care nu este apreciată ca aport financiar în bugetul familiei. Femeile ajută familiei să facă economii din contul muncii și timpului personal, în alt caz ar fi nevoie de angajat brațe de muncă. Dacă activitățile casnice ale femeii ar fi estimate, în multe cazuri ar depăși venitul soțului.
- Femeile singure, de obicei, poartă toată responsabilitatea pentru familie (văduvele, femeile divorțate, soțiile emigranților economici ș.a.) În acest domeniu nu s-au făcut cercetări, de aceea nu dispunem de date statistice exacte.

Consecințe

- În multe țări bărbații stăpânesc majoritatea resurselor de producție (posibilități de angajare și avansare în carieră, acces la credite etc.).
- Bărbații sunt considerați întreținătorii, stâlpul familiei, fapt ce le implică mai multă putere în luarea deciziilor și conduce la subordonarea femeilor / Actualmente situația reală se schimbă, dar tradiția mai persistă/.
- Necesitățile femeii nu se limitează doar la hrană, îmbrăcăminte și loc de trai. Sunt și alte necesități fizice, emoționale și economice de care ele sunt lipsite.
- Femeile nu sunt încurajate să fie ambițioase sau să-și pună în valoare statutul profesional. Când femeia face o carieră vertiginoasă, ea trebuie să suporte nemulțumirile soțului care începe să simtă disconfort și să-și piardă din siguranță.
- Până în prezent femeile sunt asociate cu sfera familiei, deși aproape toate muncesc și în afara casei.
- Femeile lucrează mai mult, iar bărbații le găsesc vinovate de situația creată.
- Toate acestea intensifică statutul dependent al femeii, care se văd nevoite să se împace cu această situație de exploatare. Astfel, ele admit căsătoriile timpurii, căsătoriile de conveniență, căsătoriile inegale și violența domestică.

7. Dacă femeile vor dobândi egalitatea în drepturi și un nivel similar de dezvoltare cu bărbații, ele nu-și vor putea găsi soți buni.

- Femeile nu simt nevoia să se căsătorească cu bărbați mai calificați. Totul depinde de om, de aspirațiile și trebuințele ambilor parteneri.
- O femeie instruită are multe avantaje. Toți membrii familiei ei sunt bine pregătiți și cultivați, deoarece ea în alt mod își educă copiii, pune în preț valori de înaltă probitate. În schimb, un soț instruit mai puțin își ajută familia.
- Femeile ce au o bună calificare profesională susțin familia economic. S-a dovedit, că cea mai mare parte din câștigul femeilor este pus la dispoziția familiei. Mulți bărbați, însă, cheltuiesc câștigul pentru a-și satisface propriile necesități.
- În prezent, mulți bărbați doresc să se căsătorească cu femei inteligente, bine instruite, ce lucrează și au o înaltă calificare, pentru a micșora povara cheltuielilor financiare pentru familie.

Consecințe

- Din cauza unor astfel de prejudecăți în unele țări părinții nu consideră necesar ca fiicele lor să capete studii superioare. Cu regret, asemenea tendințe încep să se observe și în spațiul nostru.
- Părinții căsătoresc fetele destul de devreme, pentru „a scoate piatra din casă”. Asemenea femei devin mame la o vârstă foarte tânără, astfel reducându-li-se posibilitățile de a se dezvolta (condiția femeilor române).
- Dat fiind lipsa accesului la un salariu bun, identic cu cel al bărbatului, femeile în multe cazuri devin dependente, fiind nevoite să se împace cu atitudinea umiltoare față de ele.

8. Dacă femeilor li s-ar oferi aceleași drepturi, ele s-ar confrunta cu multe pericole (de exemplu, lucrul în schimbul de noapte). Aceasta este în defavoarea lor, deci, ele au nevoie de protecție și nu de egalitate.

- Condițiile periculoase atacă atât bărbații, cât și femeile. Dacă situația este potențial gravă, urmează ca și bărbații, și femeile să ia

măsuri de protecție.

- Femeile au demonstrat, că pot depăși frica și se pot întâlni față în față cu pericolul (de exemplu: femeile polițiste, etc.)
- În cadrul multor meserii (surori medicale, medici ș.a.) femeile muncesc în schimbul de noapte.

Consecințe

- Interzicerea muncii pe timp de noapte a femeilor nu este în beneficiul lor, deoarece le lipsește de o anumită experiență și posibilități de muncă, întrucât angajatorii consideră nerațional de a angaja femei, pe care nu le vor putea încadra în schimbul de noapte după principiul rotației.
- Femeile nu poartă nici o vină pentru faptul că munca în schimbul de noapte este periculoasă. Interzicând munca de noapte a femeilor, le pedepsim pentru ceea ce ele nu sunt vinovate. În beneficiul lor ar fi să le fie asigurat un mediu favorabil, de exemplu, activitatea ritmică a transportului în perioada nocturnă sau alte măsuri de securitate.

9. Dacă femeile vor căpăta egalitate în drepturi, ele vor deveni agresive.

- Femeile nu devin agresive în condiții de egalitate. Ele devin agresive când înțeleg că sunt discriminate și sesizează exploatarea împotriva lor. În condițiile egalității în drepturi femeile nu au necesitatea de a fi agresive.
- O femeie independentă din punct de vedere financiar sau aflată în post de conducere este foarte sigură de sine, fapt deseori interpretat ca o manifestare de agresivitate și pierdere a feminității.
- Confirmarea în propriile drepturi nu trebuie să fie calificată ca o manifestare a agresivității.

Consecințe

- Perseverența este considerată o calitate negativă a femeii în rezultatul percepției de către societate a identității și comportamentului feminin. Normele sociale sunt tolerante față de agresivitatea masculină, deseori exagerând-o pe cea feminină.

10. Femeile pot fi egale în drepturi în sfera socială, dar nu și în familie.

- Sfera privată a familiei este strâns legată de sfera socială. Femeile nu pot fi egale în drepturi în sfera socială, dacă sunt discriminate în familie. Participarea femeii în viața socială este bazată pe accesul și controlul asupra resurselor, pe exploatarea posibilităților de dezvoltare a abilităților și liberă alegere. Aceste drepturi i le oferă familia.

Consecințe

- Dacă femeile nu dispun de drepturi egale la luarea deciziilor în cadrul familiei, ele nu vor putea participa, în condiții de paritate, la luarea deciziilor în sfera socială și profesională.
- Femeile nu vor putea avea încredere în sine și nu vor lucra eficient, dacă nu vor obține egalitate în distribuirea obligațiilor de familie.

TEMA 2. ROLURILE DE GEN

EXERCITIUL 2.1.

ROLUL „BIOLOGIC”¹ VERSUS ROLUL „DE GEN”

Scop: Înțelegerea diferențelor dintre rolurile pe care bărbații și femeile și le asumă în plan social și biologic.

Materiale necesare: foi cu tabelul de mai jos.

Timp: 15 minute.

Descrierea sarcinii: Participanții/participantele primesc câte o foaie cu tabelul de mai jos.

Analizând afirmațiile din tabel, fiecare participant/participantă urmează să stabilească cărui rol, biologic sau social/ de gen, îi aparține fiecare dintre afirmațiile de mai jos.

Nr.	Afirmații	Rol biologic/ sex-rol	Rol social/ de gen
1	Femeile pot naște copii, dar bărbații nu		
2	Băieții sunt mai ageri decât fetele		
3	Femeile pot alăpta copiii, dar bărbații nu		
4	Băieții iubesc să se joace cu mașinuțe, iar fetele cu păpușele		
5	Vocea băieților se schimbă în adolescență, iar vocea fetelor nu se schimbă		
6	Fetele sunt mai ascultătoare/cuminți decât băieții		
7	Fetele sunt mai bune la literatură, iar băieții la matematică		

Întrebări de referință:

- Care din afirmații se referă doar la funcțiile biologice?
- Care din afirmații se referă doar la funcțiile sociale?
- Răspunsurile sunt fixate în tabel în coloanele respective, apoi discutate.

¹ În contextul prezentei lucrări noțiunea de „sex-rol” înseamnă rol „biologic”, reoferindu-se la caracteristicile/ funcțiile tradițional asociate cu apartenența la sexul feminin or masculin.

Reflecții și concluzii:

- Afirmatia 1, 3, 5 se referă la roluri biologice (legate de funcția/dezvoltarea aparatului reproductiv).
- Afirmatia 2, 4, 6, 7 se referă la roluri de gen, sociale (legate de activitățile sociale).
- Cunoșcând aspectele legate de rolurile de gen și biologic, putem înțelege anumite tipare de comportament în dependență de necesitățile biologice și sociale ale fiecăruia, prevenind stereotipurile.
- ❖ Puteți completa tabelul cu alte afirmații pentru a le pune în discuție.

EXERCIȚIUL 2.2.

„AVANTAJE ȘI DEZAVANTAJE DE A FI BĂRBAT / DE A FI FEMEIE”

Scopul: Înțelegerea diferențelor și asemănarilor de gen

Materiale necesare: foi fleapceart, markere.

Timp: 30 min.

Descrierea sarcinii: Participanții/participantele sunt împărțiți în 4 grupuri (mixte: fete și băieți). Fiecare grup – să identifice caracteristice/situațiile care reflectă următoarele componente:

1. Avantaje a fi bărbat comparativ cu femeia.
2. Dezavantaje de a fi bărbat comparativ cu femeia.
3. Avantaje de a fi femeie comparativ cu bărbatul.
4. Dezavantaje de a fi femeie comparativ cu bărbatul.

Întrebări de referință:

- Care sunt avantajele/dezavantajele femeilor comparativ cu bărbații (în plan biologic, personal, familial, profesional)? Este mai ușor/mai greu să fii femeie comparativ cu bărbatul?
- Care sunt avantajele/dezavantajele bărbaților comparativ cu

femeile (în plan biologic, personal, familial, profesional)? Este mai ușor/mai greu să fii bărbat comparativ cu femeia?

Răspunsurile sunt fixate pe foi flipchart și discutate. Prezentarea în grupul mare.

Reflecții și concluzii:

- Și bărbații și femeile se pot confrunta cu situații de avantaje și dezavantaje.
- Diferențele sunt legate de specificul biologic, dar și interpretările sociale.
- Avantajele femeilor pot fi vs dezavantajele bărbaților și viceversa.
- Cunoșcând aspectele legate de avantajele/dezavantajele femeilor și bărbaților – putem ajusta acțiunile/proiectele în dependență de necesitățile de gen, prevenind discriminările.

TEMA 3. STEREOTIPURILE DE GEN ȘI

PREJUDECĂȚILE

EXERCIȚIUL 3.1.

„BĂRBAT/FEMEIE OFIȚER VS CIVIL”

Scop: Înțelegerea manifestării stereotipurilor de gen

Materiale necesare: foi de flip-chart.

Timp: 15–20 minute.

Descrierea sarcinii: Lucrul în 4 grupuri. Participanții/participantele repartizați pe grupuri cu sarcinile respective:

- 1 Grup: Identificați caracteristicile unui bărbat civil adevărat.
- 2 Grup: Identificați caracteristicile unei femei civile adevărate.
- 3 Grup: Identificați caracteristicile unui bărbat ofițer adevărat.
- 4 Grup: Identificați caracteristicile unei femei ofițer adevărat.

Întrebări de referință:

- Care sunt deosebirile și asemănările dintre idealul femeii și bărbatului civil?
- Care sunt deosebirile și asemănările dintre idealul femeii și bărbatului ofițer?
- Dacă caracteristicile sus-menționate se referă mai mult la sex sau gen și care din caracteristicile specificate le consideră a fi critice pentru o realizare de succes a profesiei militare?

Răspunsurile sunt fixate pe foi de flip-chart, puse în discuție. Fiecare grup prezintă rezultatele în grupul comun.

Reflecții și concluzii:

- Și bărbații și femeile pot fi ofițeri adevărați (dacă învață, exersează).
- Diferențele sunt legate de specificul biologic, dar și preconcepțiile sociale (stereotipurile).

❖ Cunoscând conținutul stereotipurile legate de femei și bărbați, în viața civilă și în profesia militară – putem înțelege cum funcționează stereotipurile și, respectiv, cum acestea pot fi deconstruite prin înțelegerea lor și identificarea aspectelor constructive non-stereotipe.

EXERCITIUL 3.2.

DECONSTRUCȚIA STEREOTIPURILOR DE GEN

Scop: Înțelegerea esenței și impactului stereotipurilor de gen.

Materiale necesare: Foi cu tabelul de mai jos și foi flipchart, markere.

Timp: 20 minute.

Descrierea sarcinii: Participanții/participantele sunt împărțiți în grupuri mici (mixte). Fiecare grup primește câte 1–2 afirmații-stereotipuri și le analizează prin prisma impactului pe care acestea le au asupra femeilor și bărbaților.

Afirmația	Consecințele stereotipului		Contra-argumente
	Asupra femeilor	Asupra bărbaților	
Bărbatul trebuie să fie un pic mai frumos decât maimuța			
Bărbații nu plâng niciodată			
Femeile trebuie să fie bune gospodine, iar bărbații să aducă bani acasă			
Bărbații mai mult au nevoie de sex comparativ cu femeile			
Calea spre inima bărbatului trece prin stomac			
Femeile sunt vinovate dacă sunt violate, pentru că poartă fuste scurte și provoacă bărbații.			
Cei mai buni bucătari sunt bărbații			
Femeile nu pot fi lideri politici pentru că sunt prea emotive			

Răspunsurile sunt fixate în tabel în coloanele respective, puse în discuție. Fiecare grup prezintă rezultatele în grupul comun.

Reflecții și concluzii:

- Afirmațiile stereotipe influențează, dar în mod diferit, viața fetelor și viața băieților. De ex. “Bărbații nu plâng niciodată”: bărbații nu-și pot exprima afecțiunea, trebuie-învață să fie duri, apoi își revarsă tensiunile acumulate – aplicând violența față de femei etc.
- În calitate de contra-argumente pot servi afirmații care combat stereotipurile, precum:
 - Pentru sănătatea bărbaților și relațiile cu cei din jur este bine ca aceștia să-și arate afecțiunea față de cei dragi etc.
 - Explorând esența și contra-argumentele – putem înțelege și diminua impactul stereotipurilor.
- ❖ Analizați și alte stereotipuri cu care v-ați ciocnit, aplicând metodologia propusă mai sus.

EXERCIȚIUL 3.3.

„BĂIEȚELUL DE AZI ESTE BĂRBATUL DE MÂINE!”

Scop: Înțelegerea formării modelelor de comportamente masculine non-stereotipe

Materiale necesare: foi de flip-chart. Echipament video

Timp: 15–20 minute.

Descrierea sarcinii:

Vizionați video „Băiețelul de azi este bărbatul de mâine!”

<https://www.youtube.com/watch?v=dy2S2zU8YEI>

Întrebări de referință:

- Care sunt modelele promovate în materialul video?
- Care sunt deosebirile de modelele tradiționale ale bărbatilor?
- Cum aceste modele noi se încadrează în activitatea în sectorul de securitate/în transport/pedagogie ș.a.?

Răspunsurile sunt fixate pe foi de flip-chart, puse în discuție.

Reflecții și concluzii:

- Rolurile de gen ale bărbatilor se formează începând din familie.
- Bărbații pot, ca și femeile, face mâncare acasă, îngriji copilul, realiza activități casnice. Nu e rușine, sunt lucruri normale.
- Bărbații militari pot fi soți și tătici buni.
- ❖ Prin promovarea modelelor de comportament non-stereotip – putem înțelege cum pot fi deconstruite stereotipurile de gen atât la nivel de familie cât și la nivel de societate.

EXERCIȚIUL 3.4.

„PROFESII FEMININE VS. PROFESII MASCULINE”

Scop: Analiza și deconstrucția stereotipurilor de gen vizavi de profesii.

Materiale necesare: foi cu tabelul de mai jos, foi flipchart cu tabelul respectiv, markere.

Timp: 30 minute.

Descrierea sarcinii: Participanții/participantele la discuție primesc câte o foaie cu tabelul de mai jos.

Fiecare participant/participantă urmează să analizeze profesiile din tabel, identificând trăsăturile de bază.

Profesia	Trăsătura de bază	Femeie	Bărbat	Reprezentanții ambelor sexe
LUCRĂTOR ÎN CONSTRUCȚII				
DANSATOR				
BUCĂTAR				
DENTIST				
PERSONAL DE CURĂȚENIE				
MANAGER PERSONAL				
MECANIC AUTO				
CONTABIL				
JUDECĂTOR				
PILOT DE AVION				
MATEMATICIAN				
POLIȚIST				
PEDIATRU				
DEPUTAT				
PROGRAMATOR				
OM DE ȘTIINȚĂ				
ASISTENTĂ MEDICALĂ				
SALVATOR				

Întrebări de referință:

- Ce trăsături/caracteristici de bază sunt asociate cu aceste profesii?
- Când încerci să-ți imaginezi vreunul dintre reprezentanții profesiilor indicate de mai sus, cine îți vine în minte?
- Care din aceste profesii le poți cataloga ca fiind doar pentru bărbați sau doar pentru femei? De ce?
- Care pot fi obstacolele în alegerea acestor profesii pentru femei și bărbați?

Răspunsurile sunt fixate individual în tabel în coloanele respective. O persoană citește fiecare afirmație în glas, fixează răspunsurile pe flipchart, se discută.

Reflecții și concluzii:

- Orice profesie poate fi urmată atât de bărbați, cât și de femei, depinde de dorința și potențialul personal și profesional al fiecăruia.
- Subiectul alegerii profesiei nu trebuie legat strict de apartenența la un sex sau altul, dar și de problema posibilității de a alege profesia/domeniul de activitate (dincolo de limitele stereotipurilor tradiționale).
- ❖ Puteți completa tabelul cu alte afirmații și le puteți pune în discuție, conform instrucțiunii.

TEMA 4. DISCRIMINAREA ÎN BAZĂ DE GEN ȘI HĂRȚUIREA SEXUALĂ

EXERCITIUL 4.1.

DISCRIMINAREA ÎN BAZĂ DE GEN – ÎNCĂLCAREA DREPTURILOR OMULUI

Scop: Înțelegerea discriminării în bază de gen prin prisma drepturilor omului.

Materiale necesare: echipament video, foi pentru flipchart, markere.

Timp: 30 minute.

Descrierea sarcinii: Participanții/participantele vizualizează materialul video și-l analizează: <https://www.youtube.com/watch?v=IIDX1rKBmIY>

Întrebări de referință:

- Care elemente sunt discriminatorii pentru femei?
- Care pot fi consecințele pentru femei a unor astfel de abordări?
- Cum această situație poate afecta femeile din Armata Națională?

- Cum ar trebui sancționată o astfel de abordare discriminatorie?
Reflecții și concluzii:
- Poziția europarlamentarului este una discriminatorie, femeile fiind desconsiderate comparativ cu bărbații.
- Prin afirmațiile sale, europarlamentarul nu numai că desconsideră capacitățile femeilor de a activa în diverse domenii, dar îi și incită pe angajatori să le ofere femeilor salarii mai mici, fapt ce poate afecta grav bunăstarea femeilor ș.a.

EXERCITIUL 4.2.

HĂRȚUIREA SEXUALĂ VS. FLIRT

Scop: Înțelegerea esenței hărțuirii sexuale comparativ cu flirtul

Materiale necesare: foi cu tabelul de mai jos, foi pentru flipchart, markere

Timp: 20 minute.

Descrierea sarcinii: Pe o foaie de flipchart se scrie „Hărțuirea sexuală”, pe alta – „Flirt”. Prin metoda brainstorming se identifică asocierile, acțiunile care se referă la HS și la Flirt, fiind fixate pe foile menționate.

Participanții/participantele sunt împărțiți în două grupuri. Un grup lucrează asupra „HS”, alt grup asupra „Flirt”. Ideile de mai sus sunt analizate în baza tabelului de mai jos.

	Hărțuirea sexuală	Flirt
Acțiuni/asocieri		
Scopul		
Consimțământul		
Impactul		
Consecințele		

Întrebări de referință:

- Care este scopul acțiunii?
- Există consimțământ?
- Care este impactul (plăcere sau suferință etc.) fizic, psihologic, social?

- Care sunt consecințele (în plan personal, profesional, familial)?
- Care sunt mecanismele de protecție?
- Care este atitudinea societății față de subiecții acțiunilor?

Răspunsurile sunt fixate pe foi de flipchart, puse în discuție.

Reflecții și concluzii:

- Hărțuirea sexuală diferă de flirt.
- Hărțuirea sexuală se referă la propuneri, acțiuni cu conotație sexuală, în scopul de a obține sau de a oferi anumite beneficii, afectează persoana hărțuită, aduce prejudicii.
- Flirtul aduce plăcere, duce la relații romantice etc.
- Flirtul spre deosebire de HS se bazează pe consimțământul ambelor părți etc.
- ❖ Prin analiza ambelor fenomene – putem înțelege conexiunea cu stereotipurile de gen, dar și acțiunile de prevenire/combatere.

TEMA 5. DIN ISTORIA FEMINISMULUI

MATERIAL DIDACTIC

În **societatea burgheză**, de exemplu, femeilor nu li se permitea să ia multe decizii de ordin economic, politic și chiar în familie. Femeile aveau posibilități limitate de educație, nu dețineau proprietăți, nu puteau semna contracte, nu puteau lucra fără consimțământul soțului. Iar dacă munceau, primeau cele mai mici salarii și erau exploatate la maximum. Această situație a generat primele mișcări pentru drepturi și posibilități egale pentru femei.

Femeile au început să se implice în anumite acțiuni importante. De exemplu, în **sec. XVIII**, în Franța revoltele pe timpul foametei erau conduse de femei; multe femei au luptat alături de bărbați pe baricade, în timpul **Revoluției Franceze**. Totuși, dorința lor de a fi considerate egale bărbaților nu s-a împlinit.

În acest context, scriitoarea Olympe de Gouges a formulat **Declarația drepturilor femeii și ale cetățencei**, prin care proclama drepturile femeilor. Dacă până atunci se vorbea despre „om” și „bărbat”, ea a înlocuit noțiunile cu „femeie și bărbat”, a adăugat lângă cuvântul „cetățean” și pe cel de gen feminin, „cetățeană”. Olympe de Gouges a fost executată de regimul revoluționar în anul 1793. „Declarația drepturilor femeii și ale cetățencei” a zăcut multă vreme prin arhive.

În **1848**, în localitatea Seneca Falls din statul New York, la o conferință, prima dată s-a discutat despre discriminarea femeilor. Adeptele Mișcării pentru Drepturile Femeii, care au organizat conferința, cereau, printre altele: dreptul de a dispune de proprietate, venituri proprii, acces sporit la educație, la activități profesionale, dreptul de vot. Participantele au elaborat „Declaration of Sentiment”, care prevedea că bărbații și femeile se nasc cu aceleași drepturi la viață, libertate și fericire. Așa a început mișcarea feministă din SUA, mișcare care lupta pentru impunerea drepturilor femeii.

La 8 martie 1857, într-un incendiu la o fabrică de textile din New York au murit zeci de femei. Ca urmare, celelalte angajate au făcut grevă pentru a protesta față de condițiile grele în care erau constrânse să lucreze, salarii mici și program prelungit de muncă. Această întâmplare a provocat în anii următori o serie de evenimente – proteste, marșuri, întruniri ale femeilor, care militau pentru drepturi și egalitate. Prima persoană care a propus să fie marcată data de 8 martie a fost Rosa Luxemburg, o militantă revoluționară germană. În 1910, la Copenhaga, în timpul Conferinței Internaționale a Femeii Socialiste, o activistă germană, Clara Zetkin, propune ca data de 8 martie să fie **Ziua Internațională a Femeii**. În 1975, 8 martie a fost recunoscută oficial de Organizația Națiunilor Unite și apoi a fost adoptată de mai multe guverne. Ziua Internațională a Femeii devine astfel o recunoaștere nu numai simbolică, a locului pe care femeia îl ocupa în societatea contemporană, dar și a rolului, din ce în ce mai important, al femeii în istoria lumii.

Astfel, **la sfârșitul sec. XIX**, mișcările pentru egalitatea în drepturi dintre femei și bărbați au devenit tot mai pronunțate. Americanca Elizabeth Blackwell și englezoaica Elizabeth Garrett Anderson, învingând orice greutăți, au obținut diplome în medicină, astfel exercitându-și dreptul la educație. Florence Nightingale, în timpul Războiului Crimeei, prin munca sa a ridicat la rang de profesie munca surorilor medicale, exercitându-și dreptul la muncă.

Lupta pentru dreptul la vot al femeilor a luat amploare la mijlocul sec. XIX în Marea Britanie și SUA. În Anglia această luptă a fost cea mai dramatică. În 1903 a fost înființată cea mai dârză mișcare pentru obținerea dreptului la vot. Membrele mișcării se numeau **sufragete** (dreptul la vot în l. engleză se numește „suffrage”). Ele intrerupeau adunări politice, s-au legat cu lanțuri, n-au fost de acord cu plata amenzilor, au ajuns la închisoare, au intrat în greva foamei, fiind alimentate prin metode artificiale brutale. Când a izbucnit Primul Război Mondial, majoritatea sufragetelor au suspendat lupta și au intrat în uzine în locul bărbaților plecați pe front. Acest fapt a zdruncinat toate argumentele împotriva luptei lor. Guvernul britanic a aprobat dreptul femeilor la vot.

***Vă propunem să completați acest tabel cu alte date despre revendicările drepturilor femeilor pe parcursul istoriei.**

TEMA 6. SOCIALIZAREA ȘI EDUCAȚIA DE GEN

6.1.

MATERIAL DIDACTIC „MITURI DESPRE BĂIEȚI”

Interes prezintă relatările lui William Pollak, autorul cărții „Băieții, așa cum sunt ei: să eliberăm fiii de mituri” (1998), care evidențiază 3 mituri, ce necesită a fi eliminate.

Primul mit. Comportamentul băieților este determinat de natura lor, și mai ales de hormonul testosteron, care-l face pe băiat victimă a propriei biologii. Într-adevăr hormonul testosteron este vinovat de faptul că băieții sunt zbânțuiți, iubesc jocurile gălăgioase și bătăile. Însă spectrul acțiunilor hormonului este variat: pe unii îi împinge la agresivitate, iar pe alții îi așază la masa de șah. Mai importantă este dragostea și grija, pe care o au părinții față de fiul său, și faptul cum ei îndrumă dezvoltarea intelectuală a copilului și dirijează energia băieților intru dezvoltarea acestora. Dacă băiatului îi place să dea din mâini, trebuie ajutat să facă box. Dacă este amator de discuții, să i se creeze condiții pentru dezvoltarea abilităților respective. Dacă îi place să strige și să fie gălăgios, să i se creeze condiții, unde ar putea să strige, de ex. în calitate de supporter.”

Al doilea mit. „Băieții trebuie să fie băieți”, adică trebuie să se dezvolte în corespundere cu modelele generale existente sau așa numitul „Codul băieților”. Pollak dă exemplu cât de cruzi pot fi băieții cu acei, care, după părerea lor, nu sunt destul de curajoși, și cât timp rămân în memorie aceste clipe de rușine și umilire. „Nu există doar o singură cale de dobândire a unei demnități bărbătești adevărate”, – susține autorul american.

Al treilea mit. Societatea, în general, consideră că băieții biologic sunt periculoși, adică încărcăți cu energie toxică, ei nu înțeleg ce fac, sunt antisociale în plan psihologic și emoțional – aceste idei discriminatează bărbații. Băiatul poate fi educat să fie emotiv și empatic, să se gândească la alte persoane, să observe sentimentele celor din jur.

Autorul menționează că a venit timpul să distrugem stereotipul arhaic bărbătesc „singuraticul luptător”, „căutător de aventuri”, „omul îndrăzneț”. La fel atrage atenția asupra faptului că pentru majoritatea oamenilor un bărbat normal și sănătos – este acela care bine lucrează, se ocupă cu sportul, poate să construiască relații, și poate să schimbe scutecele. „Noi vrem ca băieții noștri să crească puternici, să fie personalități cu scop în viață, capabili de eroism, de dragoste, de

relații bune, stabile, de încredere cu soțiile, copii, părinții, vecinii și prietenii”.

6.2.

MODELE DE EDUCAȚIE DE GEN: METODE TRADIȚIONALE CU NOI CONȚINUTURI

„Povestea despre fete și băieți” scrisă de E.Șucurov din Kârgâzstan

Esența acestei povești este următoarea: într-o împărăție trăiau fete și băieți. Și aveau ei de toate: și jucării dragi, și brânzoaice gustoase, dar cel mai important – aveau ei mămici și tătici, bunicuțe și bune, surori și frați... Și totul ar fi fost bine, dar băieților nu le plăcea să se joace cu fetele, chiar se certau uneori cu ele. Și fetelor nu le plăcea să se joace cu băieții și la fel se certau uneori cu aceștia.

Iar în acea împărăție locuia un vrăjitor hain și rău „Redneg” („gender” invers). Și avea acesta frică că, dacă băieții și fetele se vor împrieteni și vor face totul împreună, va deveni lumea mai bună, mai echitabilă și frumoasă. El însă dorea să fie în jur numai nenorociri și greutăți.

Și s-a gândit „Redneg” să facă să se certe fetele și băieții pentru totdeauna. S-a transformat el în băiețel și a început să le vorbească altor băieți:

- Și la ce bun există aceste fete!? Nici un folos de pe urma lor. Ele-s plângărețe și pârătoare. Ce bine ar fi dacă pe lume ar rămâne numai băieții. Ce bine ar fi!

Apoi vrăjitorul hain s-a transformat în fetiță și a început să le vorbească altor fete:

- Și la ce bun există acești băieți!? Nu sunt buni la nimic. Ei sunt bătăuși și arțăgoși. Ce bine ar fi dacă pe lume ar rămâne numai fetele. Ce bine ar fi!

Multe zile la rând le-a vorbit copiilor vrăjitorul cel rău. Și fetele ascultau. Și băieții ascultau. Iar apoi au căzut de acord. Cum numai copiii i-au dat ascultare, vrăjitorul imediat i-a vrăjit. A doua zi, când fetele s-au trezit în împărăția lor, toți băieții dispăruseră. Fetele s-au bucurat că nimeni nu le deranjează, nu le tachinează și nu le ceartă. Și, bucuroase, au început să se joace.

Și băieții s-au trezit în împărăția lor unde nu mai era nici o fetiță. Băieții s-au bucurat că nimeni nu le încurcă, nu se supără, nu se ceartă. Și le-a părut bine.

Iar a doua zi fetele nu și-au găsit tăticii, buneii, unchii și frații. Și mamele, și bunicile, și mătușile, și surorile au început să tânjească și să plângă. Iar în împărăția lor băieții nu și-au găsit nici mămicile, nici bunicile, nici mătușile, nici surorile. Și tăticii, buneii, unchii și frații au început să tânjească și să plângă. Era trist și rece în ambele împărății. Și numai vrăjitorul hain, „Redneg” țopăia de bucurie.

A aflat despre această nenorocire o zână bună pe nume „Clarisa” (din engleză „clarity” – claritate/echilibru) și a venit la băieți, și a venit la fete. Copiii i-au vorbit despre necazul lor. Și atunci le-a spus buna zână „Clarisa”:

- Copii fără minte ce sunteți! Acolo unde nu este prietenie între băieți și fete, acolo își face mendrele Redneg! Și nu mai este pace pe pământ. Băieții trebuie să devină tați, iar fetele – mame. Și dacă nu se vor întâlni, nu vor fi pe pământ nici fete, nici băieți, iar aceștia nu vor avea bunicuțe, bunici, mătuși, unchi, surori și frați.

S-au speriat fetele, s-au speriat băieții și au început să roage zâna bună să-i ajute. Zâna a acceptat, dar cu condiția că ei vor fi prietenii și întotdeauna se vor ajuta unul pe altul. Au promis băieții și fetele să devină prietenii și să se ajute la nevoie, și să nu se mai certe niciodată.

Zâna bună a distrămat vraja. Vrăjitorul cel rău a dispărut. Și soarele a luminat, și florile au înflorit, și păsările au început să cânte. Și bucuroși, s-au întâlnit fetițele și băieții cu mamele și tații lor, bunicuțele și bunicii, unchii și mătușile, frații și surorile. Au început să se joace împreună băieții și fetițele.

- Poveștile de acest gen învață fetele și băieții a fi prieteni și parteneri de joacă / de viață
- Poveștile de acest gen pot ajuta părinții cum să-și educe copiii
- Poveștile de acest gen pot schimba lumea spre bine.

6.3.

MATERIAL INFORMATIV

„IDENTITATEA DE GEN VS IDENTITATEA DE SEX”

Identitatea de gen vs Identitatea de sex

- Din perspectiva mai multor științe sociale, **identitatea de gen** se referă la genul cu care o persoană se identifică. Identitatea de gen a unei persoane poate fi masculină, feminină sau pang (adică nu este nici exclusiv feminină, nici masculină, ci o combinație dintre acestea (Richards et al., 2013)).
- Totodată, identitatea de gen este o structură internă creată în timpul dezvoltării, care permite unei persoane să organizeze o imagine de sine și să funcționeze social în funcție de sexul și genul perceput de ea. Identitatea de gen determină modul în care un individ își experimentează sexul și promovează un sentiment de identitate individuală, unicat și apartenență (OPS / OMS, 2000).
- Identitatea de gen nu este dată unui individ automat la naștere, ci se dezvoltă ca urmare a interacțiunii complexe a înclinațiilor sale naturale și a socializării corespunzătoare, „tipizare” sau „co-

dificare”. Un participant activ la acest proces este persoana însuși, care acceptă sau respinge rolurile și comportamentele oferite acestuia, până la „recodare” sau „reinstalare” a identității de gen.

- În majoritatea societăților, există o diferențiere de bază între caracteristicile de gen atribuite bărbaților și femeilor, un sistem binar de gen la care aderă cei mai mulți oameni. Aceasta impune conformarea cu idealurile de masculinitate și feminitate în toate aspectele sexului și genului: sex biologic, identitate de gen și expresie de gen.
- **Identitatea de sex** (identitatea sexuală) este un construct biologic, având la bază distincțiile biologice și fiziologice care definesc o persoană ca femeie sau ca bărbat, cum ar fi: organele de reproducere interne și externe, hormonii și cromozomii. Oamenii se nasc de sex masculin sau feminin. Sexul biologic la naștere este specificat ca sex legal – reflectat în documentele oficiale de identitate a persoanei.
- Identitatea de gen este un concept diferit de sexul biologic și cele două nu sunt întotdeauna aceleași. De exemplu, în cazul persoanelor transgen, sexul biologic și identitatea de gen sunt diferite (de exemplu, sexul la naștere poate să fie masculin, iar identitatea de gen feminină sau chiar o combinație între feminin și masculin). Totuși, majoritatea persoanelor sunt cisgen, adică identitatea de gen este bazată pe sexul desemnat la naștere.
- **Cisgen**/cisgender: adjectivul, care descrie o persoană al cărei identitate de gen și exprimarea genului aliniază-te cu sexul biologic atribuit la naștere (bărbat cisgen or femeie cisgen).
- În viziunea specialiștilor (Kalbfleisch et al., 1995), identitatea de gen de bază se formează de obicei la vârsta de trei ani. După vârsta de trei ani este dificil de schimbat acest lucru, iar încercările de a o reatribui pot duce la disforie de gen (Boles et al., 1982).

- Diferențele de gen comportamentale și psihologice rezultă atât din aspectele biologice (inclusiv ereditare), cât și din contextul rolurilor de gen, din tipizarea genului și impactul stereotipurilor de gen.
- La etapa actuală, specialiștii au păreri împărțite cu referire la factorii care au o influență predominantă asupra formării identității de gen: biologic sau social (Fausto-Sterling, 2005; Oswalt, 2010; КоН, 2000). Datele din unele studii sugerează că factorii genetici și hormonalii influențează identitatea de gen. Alte studii arată că părinții și mediul social au un impact semnificativ atât asupra percepției de sine asupra sexului, cât și asupra exprimării de gen a copiilor. În special, dacă părinții sau tutorii unui copil aderă la tradiția comportamentului lor și reacționează negativ la comportamentul neconform al genului, este mult mai probabil pentru el să repete părinții, inclusiv la vârsta adultă. În același timp, studiile arată că presiunea percepută a mediului social nu are o legătură directă cu satisfacția internă atribuită genului, iar impunerea conformității de gen afectează în mod negativ bunăstarea psihologică a copilului, conducând la creșterea stresului, închiderea și izolarea socială (Yunger et al., 2004; КоН, 2005).
- În situația când identitatea de gen și sexul biologic nu sunt congruente, persoana respectivă se poate identifica ca transsexual sau cu altă categorie din spectrul transgen (APA Documents).
- **Expresia de gen** vizează prezentarea unei persoane, inclusiv aspectul fizic, alegerea îmbrăcăminte și accesorilor, și comportamente care exprimă aspecte ale identității sau rolului de gen.
- **Disforie de gen:** disconfort sau suferință legată de incongruență între identitatea de gen a unei persoane, sexul atribuit la naștere, identitate de gen și / sau caracteristici sexuale primare și secundare. În 2013, American Psychiatric Association a

- adoptat termenul Disforie de gen ca diagnostic caracterizat prin „incongruență marcată între” sexul unei persoane atribuit la naștere și identitatea de gen.
- În calitate de criterii de diagnostic pentru disforia de gen la copii include suferință sau afectare semnificativă datorită incongruenței de gen, cum ar fi o dorință puternică de a fi sau o credință că unul este-celălalt gen; preferință pentru jucării, jocuri, roluri și activități stereotip asociate cu celălalt gen, și o puternică antipatie față de anatomia sexuală. La adulți, manifestări a disforiei de gen pot include o dorință puternică de a înlocui caracteristicile fizice ale unui sex cu cele ale celuilalt gen, credința că unul are emoțiile lui de gen și dorința de a fi tratat ca celălalt gen sau recunoscut ca având o identitate de gen alternativă (APA Documents).
 - Menționăm, că identitatea sexuală și comportamentul sexual sunt strâns legate de orientarea sexuală, dar diferă. Identitatea sexuală se referă la opinia unei persoane despre sine; comportamentul se referă la actele sexuale efectuate de persoană. Iar orientarea se referă la „fantezii, atașamente și aspirații”. Indivizii își pot exprima sau nu orientarea sexuală în comportamentul lor. Identitatea sexuală poate fi, de asemenea, utilizată pentru a descrie percepția unei persoane asupra genului său, mai degrabă decât orientarea sexuală.

Resurse:

- Boles J., Tatro Ch. “Androgyny”. Men in Transition: Theory and Therapy. Springer, 1982, pp. 99–129 (doi: 10.1007/978-1-4684-4211-3_5).
- Definitions Related to Sexual Orientation and Gender Diversity in APA Documents <https://www.apa.org/pi/lgbt/resources/sexuality-definitions.pdf>

- 145

TEMA 8. PERSPECTIVELE EDUCAȚIEI DE GEN ÎN CONTEXTUL NOILOR EDUCAȚII

Tabelul Model transdisciplinar al EG în contextul noilor educații

Dezideratul noilor educații	Obiectivul educațional de bază	Obiective de referință a Educației de gen
1	2	3
Educația pentru cetățenia democratică	Formarea și cultivarea capacităților de valori- zare a normelor demo- cratice; a libertății și responsabilității sociale.	Subiectul: • să cunoască legătura dintre coeziunea socială și principiul egalității de gen; • să determine conexiunile morale între drepturi / libertăți – responsabilități – echitate de gen; • să identifice reguli de comportament civic sensibil la gen în cadrul grupului / familiei / comunității.
Educația juri- dică / Educația pentru drepturi- le omului	Formarea și cultivarea capacităților de proteja- re a drepturilor omului, de dobândire și valorifi- care a acestora.	• să identifice drepturile și libertățile fundamen- tale umane / instrumentele; • să determine acțiunile pe care le poate întreprinde; pentru prevenirea și combaterea discriminării pe criteriu de gen; • să elaboreze strategii de respectare a principiu- lui egalității de drepturi și șanse pentru femei și bărbați.

Conținuturi recomandate pentru Educația de gen	Valori-scopuri și valori-mijloace	Metodologia specifi- că recomandabilă
4	5	6
Egalitatea între femei și bărbați – teme- lie a coeziunii sociale Educația pentru cetățenia democratică – fac- tor al coeziunii sociale, care contribuie la pro- movarea principiului egalității de gen. Valori democratice și responsabilitățile cetățenilor prin prisma de gen. Drepturi și șanse / Libertate și responsabi- litate.	• Democrația • Libertatea - Coeziunea socială • Familia • Egalitatea de gen • Responsabilitatea • Norme democratice • Disciplina - Dialogul • Educația - Echitatea - Solidaritatea • Dreptatea	- Explicația - Demonstrația - Lectura - Analiza - Brainstorming-ul - Joc de rol - Proiecte etc.
Principiul egalității genurilor în contex- tul drepturilor omului Relația drepturile omului și egalitatea ge- nurilor. Dobândirea și valorificarea DO prin prisma de gen. Sexismul și discriminarea pe criterii de sex / gen. Egalitatea în drepturi / șanse / rezul- tate între genuri. Instrumente de protejare și asigurare a egalității de gen.	• Dreptatea - Libertatea - Echitatea • Adevărul • Familia - Drepturile omului - Responsabilitatea - Cooperarea - Educația	- Autobiografia de gen - Exemplul - Studii de caz - Jocul de rol - Analiza de gen a docu- mentelor - Lectura - Acțiuni practice de combatere a sexismului și discriminării pe criteriu de sex

Dezideratul noilor educații	Obiectivul educațional de bază	Obiective de referință a Educației de gen
1	2	3
Educația pentru pace și cooperare	Cultivarea atitudinilor civice și personale de abordare a problemelor sociale prin dialog, participare activă și eficiență; formarea comportamentului tolerant.	• să cunoască valorile supreme și importanța socială și personală a menținerii acestora - să identifice modalitățile de dialogare, dobândire a contactelor satisfăcătoare, cooperante și tolerante de gen în familie și societate; • să elaboreze strategii de evitare a conflicte - lor pe criteriu de gen în viața publică și personală și a promovării dialogului constructiv între genuri.
Educația pentru democrație	Formarea și consolidarea capacităților de înțelegere și aplicare a principiilor democrației la nivelul familiei și comunității.	• să identifice drepturile și trebuințele femeilor și bărbaților; • să analizeze prin prisma de gen situațiile familiale / societale în care se încalcă drepturile omului; • să elaboreze un program de valorificare a potențialului ambelor genuri.
Educația interculturală	Formarea și consolidarea capacităților de a recunoaște inegalitățile, nedreptatea, rasismul, stereotipurile, prejudecățile și de a rezolva situațiile de așa gen.	• să identifice legătura dintre multiculturalism și principiul egalității de gen; • să determine conexiunile morale dintre diversitatea culturală / drepturile și posibilitățile de realizare a acestora de către femei și bărbați / echitatea de gen; • să identifice reguli de comportament sensibil la gen în context socio-cultural concret.

Conținuturi recomandate pentru Educația de gen	Valori-scopuri și valori-mijloace	Metodologia specifică recomandabilă
4	5	6
Cultura toleranței și cooperarea de gen în societate și familie. Pacea / cooperarea / dialogul între genuri se învață în familie. Conflictul de gen / Cooperarea de gen. Toleranța, empatia și cooperarea. „Descurajarea” agresivității și violenței pe criteriu de gen. Respectarea diversității situațiilor și stilurilor de viață.	• Binele • Pacea • Toleranța • Cooperarea • Colaborarea - Familia - Empatia - Norme moral-etice • Ajutorul reciproc • Educația • Receptivitatea • Flexibilitatea • Independență	- Dialogul - Lectură - Lucrul în grupuri - Experimentul - Convorbirea - Comentariul - Aprobarea / dezaprobarea - Metoda exemplului - Studii de caz - Jocul de rol
Principiul egalității între femei și bărbați – condiție a dezvoltării unei societăți democratice. Democrația începe din familie: de la o familie de tip democratic – la o comunitate și societate democratică. Egalitatea genurilor / democrația / dezvoltarea durabilă a societății.	• Adevărul • Democrația • Binele • Familia • Dreptatea • Drepturile femeilor și bărbaților • Demnitatea • Egalitatea • Responsabilitatea - Competitivitatea-cooperarea - Educația	- Analiza de gen a situațiilor și documentelor - Exercițiul - Studii de caz - Modelarea - Discursul - Jocul de rol
Cultura partenerială de gen în societate. Relația dintre inegalitățile, nedreptatea, stereotipurile, prejudecățile socio-culturale și cele de gen. Respectul de sine și respectul față de persoanele de alt gen – valoare umană. Cultura de gen în contextul tradițiilor culturale. Conexiunea dintre dimensiunea de gen în diviziunea muncii / rolurile de gen în familie / tradițiile culturale.	- Cultura - Toleranța - Pacea - Binele - Cultura de gen - Democrația - Acceptarea - Familia - Drepturile omului - Solidaritatea - Echitatea socială - Respectul - Cooperarea - Educația - Dezvoltarea	- Dialogul - Lectură - Lucrul în grupuri - Experimentul - Convorbirea - Comentariul - Aprobarea / dezaprobarea - Metoda exemplului - Studii de caz - Jocul de rol

Dezideratul noilor educații	Obiectivul educațional de bază	Obiective de referință a Educației de gen
1	2	3
Educația pentru comunicare și pentru mass-media	Formarea și cultivarea capacităților de valorificare a comunicării și a informației oferite de mijloacele de informare în masă.	• să identifice modalități de formulare și transmitere a unui mesaj prietenos la gen / non-sexist; • să utilizeze în viața privată și publică un limbaj echilibrat, prietenos la gen; • să identifice și să aplice reguli de comunicare constructivă, partenerială de gen.
Educația demografică / Educația în materie de populație	Cultivarea atitudinii și comportamentelor responsabile în raport cu problemele specifice ale populației și fenomenele demografice.	• să identifice problemele demografice la nivel local, regional, global; • să determine specificul comportamentelor demografice ale bărbaților și femeilor; • să propună strategii de depășire a problemelor demografice la nivel de familie și țară.
Educația pentru valori / Educația morală	Cultivarea atitudinilor și comportamentelor moral-civice responsabile a persoanelor în viața publică și privată.	• să identifice valorile de gen în contextul dezvoltării sociale; • să determine raportul și conexiunea între valorile moral-spirituale general umane și valorile de gen; • să propună strategii de fortificare a valorilor general umane și de gen în comportamentele femeilor și bărbaților.

Conținuturi recomandate pentru Educația de gen	Valori-scopuri și valori-mijloace	Metodologia specifică recomandabilă
4	5	6
Cultura comunicării și valorificării informației oferite de mass – media prin prisma de gen. Comunicarea constructivă de gen / ascultarea activă în familie și societate. Stereotipurile de gen privind comunicarea în familie. Mass-media prin prisma de gen: imaginea femeilor și bărbaților și impactul social.	- Cultura - Toleranța - Cultura de gen • Democrația - Acceptarea - Familia - Drepturile omului - Solidaritatea - Non-sexismul • Respectul • Cooperarea - Educația - Dezvoltarea	- Dialogul - Lectură - Lucrul în grupuri - Analiza de gen a materialelor mass-media - Converbirea - Comentariul - Aprobarea / dezaprobarea - Studii de caz - Jocul de rol
Educația demografică a fetelor și băieților – strategie a securității sociale. Problemele demografice prin prisma de gen: Fertilitatea / comportamentele reproductive ale femeilor și bărbaților; Concilierea carierei și familiei; Solidaritatea dintre și în cadrul generațiilor relațiilor bunici-părinți-copii; Parentalitatea și îngrijirea copiilor.	- Binele - Familia - Cultura - Norme moral- etice - Responsabilitatea - Egalitatea - Echitatea socială - Complementaritatea - Armonia familială - Educația - Dezvoltarea	- Analiza - Descoperirea - Lectura - Referatul - Dezbaterile - Cercetarea documentelor
Valorile de gen parteneriale – fundament al culturii parteneriale de gen. Valorile comune ale educației pentru valori și educației de gen. Valorile de gen în contextul valorilor general umane tradiționale / moderne. Valori de gen tradiționaliste / Valori de gen moderniste – parteneriale.	• Binele - Dragostea - Sănătatea • Adevărul • Cultura • Normele moral- etice - Responsabilitatea • Egalitatea - Echitatea socială • Complementaritatea • Educația - Dezvoltarea	- Autobiografia de gen - Analiza - Compărea - Descoperirea - Lectura - Referatul - Dezbaterile - Cercetarea documentelor

Dezideratul noilor educații	Obiectivul educațional de bază	Obiective de referință a Educației de gen
1	2	3
Educația pentru tehnologie și progres	Formarea aptitudinilor și consolidarea capacităților privind utilizarea realizărilor tehnico-științifice în condițiile societății postindustriale de tip informațional.	• să cunoască aportul femeilor și bărbaților la realizările progresului tehnico-științific, cultural; • să învețe a utiliza calculatorul și alte tehnologii informaționale, depășind stereotipurile de gen existente; • să elaboreze un program de dezvoltare a abilităților de utilizare a realizărilor tehnico-științifice.
Educația pentru munca de calitate	Dezvoltarea și consolidarea capacităților de proiectare-organizare și realizare a muncii casnice, profesionale și social-utile.	• să identifice formele de munca în cadrul familiei prin prisma de gen; • să dezvolte abilitățile de autogestiune / realizare a treburilor casnice, în pofida stereotipurilor de gen existente; • să elaboreze un proiect de acțiuni de îmbinare eficientă a muncii casnice și profesionale; • să proiecteze / realizeze activități orientate spre soluționarea problemelor din comunitate.
Educația pentru familie	Dezvoltarea cunoștințelor și consolidarea capacităților în vederea realizării eficiente a rolurilor familiale.	• să identifice rolurile funcționale ale soților, partenerilor în cadrul familiei prin prisma de gen; • să dezvolte abilitățile de realizare a treburilor casnice în bază de parteneriat și respect reciproc; • să conștientizeze specificul parentalității; • să elaboreze un proiect de acțiuni de îmbinare eficientă a muncii casnice și profesionale.

Conținuturi recomandate pentru Educația de gen	Valori-scopuri și valori-mijloace	Metodologia specifică recomandabilă
4	5	6
Asigurarea egalității de gen – pre-condiție de promovare a progresului. Aportul femeilor și bărbaților la dezvoltarea progresului tehnico-științific și cultural. Stereotipuri de gen referitor la capacitățile tehnico-științifice ale femeilor și bărbaților. Asigurarea accesului femeilor și bărbaților la realizările tehnico-științifice și culturale.	• Adevărul • Progresul • Știința • Cultura • Informația • Intelectul • Valorile materiale • Deschiderea spre cunoaștere • Obiectivitatea	Metodele bazate prioritar pe observație și cercetare: - Problematizarea - Descoperirea - Experimentul - Instruirea programată; - Modelarea - Demonstrația - Algoritmizarea
Munca de calitate – instrument de asigurare a calității vieții femeilor și bărbaților. Valorificarea potențialului femeilor și bărbaților în viața personală și profesională. Munca calitativă în familie, profesie și statutul social prin prisma de gen. Stereotipurile de gen și autogestiunea fetelor și băieților. Implicarea fetelor și băieților în treburile casnice și comunitare.	• Binele • Familia • Munca • Hărnicia • Inițiativa • Creativitatea • Statutul social • Educația • Dibăcia • Entuziasmul	- Activitățile practice - Modelarea - Proiectul - Discuția - Observația - Jocul - Lectura - Exercițiul
Familia – instrument de socializare de gen . Raportul dintre educația pentru familie și educația de gen. Realizarea rolurilor funcționale ale soților / partenerilor în cadrul familiei. Socializarea de gen a copiilor în cadrul familiei. Re-socializarea de gen a adulților în familie Stereotipurile de gen și funcționalitatea familiei.	• Binele • Familia • Dragostea • Hărnicia • Inițiativa • Creativitatea • Statutul social • Educația • Responsabilitatea • Prosperitatea	- Autobiografia de gen - Activitățile practice - Modelarea - Proiectul - Discuția - Observația - Jocul - Lectura - Exercițiul

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Andre, J. Psihanaliza și sexualitatea feminină, Ed. Trei, 1994.
2. Bodrug-Lungu, V. Egalitatea de gen și Educația: Glosar și specificări conceptuale / Comisia Națională a Republicii Moldova pentru UNESCO. Chișinău: Stratum Plus, 2020.
3. Bodrug-Lungu V., Drăgulean A., Țărălungă E. Valorificarea dimensiunii de gen în domeniul apărării naționale. Ghid pentru formatori și formatoare. Chișinău: S. n., 2021 (Tipograf „Bons Offices”).
4. https://www.md.undp.org/content/moldova/ro/home/library/effective_governance/valorificarea-dimensiunii-de-gen-in-domeniul-apararii-naionale--gh.html
5. Bodrug-Lungu, V. Formarea conștiinței de gen a populației. – Ch.: CEP USM, 2007.
6. Beauvoir, S. de. Al doilea sex. Ed. Univers, 1998.
7. Bădescu, I. Teorii ale dezvoltării. În: *O nouă provocare: dezvoltarea socială*. (Cătălin Zamfir, Laura Stoica, coord.) Iași: Polirom, 2006, p. 45-60.
8. Ciupercă, C. Copiii în cursa socializării sau cum se perpetuează diferențele dintre băieți și fete. În *Cursa cu obstacole a dezvoltării umane* (I. Mitrofan, coord.). Iași: Polirom, 2003, p. 19-33.
9. Convenția Consiliului Europei privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice. Istanbul, 11.V.2011. 29 p. <https://rm.coe.int/168046253e>
10. Convenția asupra eliminării tuturor formelor de discriminare față de femei, 1979.
11. Cristea, S. Educația pentru democrație. În *Didactica Pro...* Revistă de teorie și practică educațională a Centrului Educațional „PRO DIDACTICA”, 2003, nr. 4-5 (20-21), p. 63-64.

12. Curic I. Pași spre Țara Egalității: o provocare pentru fete și băieți. Cluj-Napoca: Eikon, 2004.
13. Cuznețov L. Tratat de educație pentru familie. Pedagogia familiei. Chișinău: CEP USM, 2008.
14. Codul Penal al Republicii Moldova, art. 173.
15. DEX, online <https://dexonline.ro/definitie/sex>
16. Freud S. Psihanaliza și sexualitate. Opere 3. Editura Științifică 1994.
17. Handrabura L., Bodrug-Lungu V. Dimensiunea de gen în domeniul educației. În: *STUDIA UNIVERSITATIS*, 2010, nr. 5(35), p. 8–16.
18. Hofstede, G. Managementul structurilor multiculturale. București: Editura Economică, 1996.
19. Iluț, P. Sociopsihologia și antropologia familiei. Iași: Polirom, 2005.
20. Legea nr. 5-XVI din 09.02.2006 cu privire la asigurarea egalității de șanse pentru femei și bărbați.
21. Legea Nr. 121 din 25-05-2012. cu privire la asigurarea egalității.
22. Lexicon feminist / Ed. Dragomir O., Mirou M. Iași: POLIROM, 2002.
23. Marin M. Roluri de gen În: *Gen și Societate*. București: Editura Alternative, 1997.
24. Miroiu M. Gen gramatical și genul social În: *Gen și societate*, București: Editura Alternative, 1997.
25. Mitrofan, I., Ciupercă, C. Incursiune în psihosociologia și psihosexologia familiei. București: Ed. Press Mihaela, 1998.
26. Secui, M. Identitatea de gen în adolescență. Oradea: Editura Universității din Oradea, 2007, 230 p.
27. Stănculescu, E. Sociologia educației familiale. Iași: Polirom, 1998. Vol. 2.

28. Rezoluția Parlamentului European referitoare la combaterea hărțuirii sexuale și a abuzului sexual în UE (2017/2897(RSP)) https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/B-8-2017-0577_RO.html
29. Strategia Consiliului Europei privind egalitatea de șanse între femei și bărbați pentru perioada 2014–2017.
30. Chodorow N. The Reproduction of Mothering: Psychoanalysis and the Sociology of Gender. Berkeley, CA: University of California Press, 1978.
31. Cherry, Fr. "The nature of The Nature of Prejudice". *Journal of the History of the Behavioral Sciences*. 2000, 36 (4): 489–498.
32. Delphy C. Close to Home. Amherst: University of Massachusetts Press, 1984.
33. Daly, Mary, Gyn/Ecology: The Metaethics of Radical Feminism (Boston, Mass.: Beacon Press, pbk. [1st printing? printing of [19]90?] 1978 & 1990 (prob. all content except New Intergalactic Introduction 1978 & prob. New Intergalactic Introduction 1990)).
34. Echols, Alice, Daring to be Bad: Radical Feminism in America 1967–1975 (Minneapolis, Minn.: Univ. of Minnesota Press (American Culture ser.), 1989 (ISBN 0-8166-1787-2)), p. 199, 200.
35. Gender roles and stereotypes in education and training: Study. Programme relating to the Community Framework on Gender Equality (2001–2005). Minister de l'Egalite des chances. Luxembourg, 2006.
36. Faludi, Susan, Stiffed: The Betrayal of the American Man (N.Y.: William Morrow, 1st ed. [1st printing?] 1999 (ISBN 0-688-12299-X) (pbk. 2000)), hardcover pp. 607–608 (page break between "commensurate" &

- "with") & see also pp. 9–16 & 604 (book portions also published 1994–1996).
37. Firestone S. The Dialectic of Sex: The case for Feminist Revolution. London: The Women's Press. 1979.
38. Maccoby, E., Jacklin, C. The Psychology of sex Differences. Stanford, CA: Stanford University Press, 1974, 634 p.
39. Millet K. Sexual Politics. Garden City, N.Y.: Doubleday, 1970.
40. Mitchell J. Women: the Longest Revolution // New Left Review. No. 40. November-December, 1966.
41. Mitchell K. Psychoanalysis and Feminism. N.Y.: Vintage Books, 1974.
42. Money, John, and Anke Ehrhardt. (1996). Man & Woman, Boy & Girl: Gender Identity from Conception to Maturity. Northvale, N.J.: Jason Aronson. Originally published, 1972.
43. O'Brein M. The Politics of Reproduction. Routledge and Kegan Paul: London and Boston, 1981.
44. PLECK, J. The Myth of masculinity. Cambridge; Meiss, 1981. 229 p.
45. POLLACK, W. Real boys: The truth behind the myths. In E. Rassen & L. Iura (Eds.). The Jossey-Bass reader on gender in education. San Francisco: Jossey-Bass, 1998, p. 88–100.
46. Six Feminist Waves. Languages of Feminism in Modern History, Amsterdam, 1994.
47. Redstockings Manifesto, in Morgan, Robin, ed., Sisterhood is Powerful: An Anthology of Writings From the Women's Liberation Movement (N.Y.: Random House, 1st ed. 1970), p. 533.
48. Recommendation CM/Rec(2007)17 of the Committee of Ministers to member states on gender equality stan-

- dards and mechanisms (Adopted by the Committee of Ministers on 21 November 2007 at the 1011th meeting of the Ministers' Deputies).
49. Rich A. Of Woman Born: Motherhood as Experience and Institutions. London: Virago, 1977.
 50. Бендас, Т. В. Гендерная психология: Учебное пособие. СПб.: Питер, 2005.
 51. Бем С.Л. Линзы гендера. Трансформация взглядов на проблему неравенства полов. Российская политическая энциклопедия, 2004.
 52. Бетти Ф. Загадка женственности. Москва, 1994
 53. Гендерная педагогика и психология: учеб. пособие (под общей ред. О.И.Ключко). Саранск: Изд-во Мордов. Ун-та, 2005, 154с.
 54. Клецина И.С. Психология гендерных отношений, Теория и практика. СПб.: Алетейя, 2004.
 55. Кон И. Ребенок и общество. Главная редакция восточной литературы издательства „Наука”, 1988.
 56. Кон И. Мужчина в меняющемся мире. Изд-во Время, 2009.
 57. Мид М., Культура и мир детства: монография. Директ-Медиа, 2007.
 58. Практикум по гендерной психологии (под ред. И. С. Клециной). СПб.: Питер, 2003.
 59. Смирнова, А. Учимся жить в обществе. Гендерный анализ школьных учебников. Москва: изд-во ЗАО «Олита», 2005.
 60. Теория и методология гендерных исследований. Курс лекций. Под общ.ред. О. Ворониной. Москва: МЦГИ-МВШСЭН-МФФ, 2001, 416 с.
 61. Хорни К., Психология женщины, Собр. Соч., Том №1, перевод с англ., 1997.

62. Чернова, Ж.В. Семейная политика в Европе и России: гендерный анализ. СПб.: Норма, 2008, 328 с.
 63. Шведова Н.А. Просто о сложном: гендерное просвещение, 2002.
- Surse Internet:
64. <https://eige.europa.eu/thesaurus/terms/1141?lang=ro>
 65. <https://eige.europa.eu/thesaurus/terms/1190?lang=ro>
 66. <https://eige.europa.eu/thesaurus/terms/1130?lang=ro>
 67. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED548127.pdf>
 68. We need To Stop Devaluing Femininity <https://www.ravishly.com/2015/03/20/why-we-need-stop-devaluing-femininity>
 69. <https://cafegradiva.ro/2011/03/nancy-chodorow-feminismul-psihanalitic.html>
 70. <https://www.un.org/sustainabledevelopment/gender-equality/>
 71. <https://en.unesco.org/genderequality>
 72. <https://vignette4.wikia.nocookie.net/ncc-mn/images/1/1c/Dictionar-de-Sociologie-Catalin-Zamfir-Lazar-Vlasceanu.pdf/revision/latest?cb=20150813042511&path-prefix=ro>
 73. DELORS, J. Education: The Necessary Utopia (Introduction of the report). The report to UNESCO of the International Commission on Education for the Twenty-first Century, Learning: the treasure within. Paris, April 1996.
 74. https://www.gcedclearinghouse.org/sites/default/files/resources/%5BENG%5D%20Learning_0.pdf
 75. <https://en.unesco.org/themes/education-sustainable-development>

Valentina BODRUG-LUNGU,

Eugenia GANEA

VALORIFICAREA DIMENSIUNII DE GEN ÎN EDUCAȚIE
Ghid metodologic

Endorsed for print December 14, 2021.

“Stratum plus” Journal:

Address: Iorga St., 5, Kishinev, MD-2009, Republic of Moldova

Format 100^{1/16} Font “Arno Pro”. 700 copies. Order no. 6454.

Printed by State Owned Publisher “Tipografia Centrala”:

Address: Florilor St., 1, Kishinev, MD-2068,
Republic of Moldova